

11
Loppu jtk. 3/2 1910

Muinaisjäännöksiä ja tarinoita
Inarinjärven ympäristöltä,

Kertomus

Elmeri Roue.

Kartat säil. museon eshist. osaston top. arkistossa.

Maantieteellinen katsaus.

Inarin pitäjän maantieteellinen asema on suunnilleen määrätty, kun sanoo että sen muodostaa suuri Inarinjärven vesialue. Tämän alueen - samoin kuin pitäjänkin - luonnollisena rajana on lounaassa ja etelässä ensimmäiseen matala ja katkonainen sekä kaakossa korkeampi vedenjakaja, n. k. Maanselkä. Tämän itäosan Saariselän jatkona pohjoiseen suuntaan kulkeva suureksi osaksi aivan matala ja epäyhtenäinen selänne muodostaa taas, ensin Wenäjän, sitten Norjan rajan noudattaen, vesialueen ja pitäjän itäisen rajan. On vaan ensinäkkin lisättävä, että pitäjä länteen käsin ulottuu maan Norjaa vastassa olevaan rajan, nim. Temon yläjuoksuun Inarijokeen ja sen haaraan Ikie-^{em}jokeen saakka, siis ulkopuolelle alueen läntistä vedenjakajaa Muotkatuntureita, jotka ovat Norjan rajana kulkevan Maanselän pohjoiseen päin kääntyvän ja aluksi katkonaisen haaran yhtenäinen ja korkea jatko; siellä ovat nim. pohjoisimman Lapin korkeimmat tunturit, Kuarveko^{dz} ja Peldoaiivi. Toiseksi on mainittava, että pitäjän pohjoisen, Utejokea vastassa olevan ja ensimmäiseen vedenjakajaita kulkevan rajan sekä Inarin vesialueen välissä on koillisessa laajahko Jäämereen juokseva järvirikas Näättämon vesistö, johon kuuluvat samaan suonoon laskevat moniliisäjokinen Näättämsi ja Uutuanjoki.

Pinnanmuodostukseltaan on Inarin pitäjä hyvin epätasainen maata melkein kauttaaltaan, sillä vaara seuraa toistaan, tunturi tunturia, niiden välissä on siellä täällä järviä sekä kaikkialla lukemattomia kirkasvetisiä ja keikkokokoisia järviä, jokiloita ja puroja, jotka rientävät yhteisen emonsa, ison Inarin sylän. Monista siihen laskevista virroista ovat tärkeimmät Tivalo ja Joenjoen l. Juutuanjoen vesijakso. Inarinjärvestä kohoaa maa vähitellen joka suuntaan - paitsi itäänpäin mulla leuduin, mistä

Paattijoki lähtee merta kohti virtaamaan, — kunnes lännessä ja pohjoisessa tulevat eteen puuttomat tunturi-lakeudet. Oikeita laajoja järviä, uomia ja aapoja, on vaan pitäjän rajaseuduilla Sodankylä, Taittilä ja Enontekiöitä vasten.

Inari on tavattoman harvaan asuttua, sillä keskimäärin on siellä vaan noin yksi henki neliöpenikulman alalla. Tiheimmin on asukkaita Tivalojoen alajuoksun varrella, josta ovatkin, pientä kirkonkylää lukuunottamatta, pitäjän ^{melkein} ainoat kylät; näiden asukkaat ovat sitäpaitsi suomalaisia tai suomalaiskuntia.

Muu asutus, lappalainen nimitään, on hajallaan, talo siellä, toinen täällä, harvoin kaksi yhdessä, pitkin ison Inarin rantoja, vuonojen pohjista ja jokien suista. Muuallakin, ulompana siinä, on enimmäkseen järvien, harvemmin jokien partailla joku asukas. Muuta pitäjän kaakkois-, etelä-, lounais- ja pohjoiskulmat ovat enimmäkseen asumattomia erämaita, joiden telänteitä ja tuntureita vaan poromiehet joskus harhailevat.

Rajapitäjiä ovat Suomen puolella: pohjoisessa Utsjoki, Kaakossa ja etelässä Sodankylä ja Taittilä sekä lounaasta Enontekiö.

Löydetyt muinaiskalut.

Kivikaudelta.

Kivikauden työkaluineita on Turusta sen laajaan maa-alueeseen Katsoen löydetty kovin vähän ja enin osa niistäkin kullankäivämistöissä Tivalon ja sen lisäjokien varsilta. Useimpia kalteen saaduista säilytetään valtion historiallisessa museossa Helsingissä.

Keräimiäni ovat seuraavat:

5471:1

18

1. Tuura mustaa kiveä, 220 mm. ptk., 46 lv. ja 35 pks. Pitkin pitkuutaan nelisärmäinen, poikkileikkaukseltaan melkein vinoneliön muotoinen; ainoastaan yksi sivu kivistimästi hiottu. Terän saa pyöreä; terä toiselta puolen myrkyväksi, toiselta vaan hiukan kuperaksi hiottu. Löytänyt 1908 Heikki Kyrö ihan maan pinnasta Ukonjärven etelärannalta Salmeuniemeksi kutsutulta paikelta, joka on n. km. päästi Rahajärven Rönkänselältä itä kohti.

5471:2

19

2. Tuura tummaa kiveä. Poikkileikkaukset ovat sen pahanpäiväiseksi särkeneet. Läpyleikkaukseltaan on se soikea, 65 mm. lv., nykyään 170 ptk. ja vahvimman kohdasta 40 pks. Löytänyt muun vuosi sitten Matti Sarre Tuuran länsipuolelta Muurhaisniemen talon rannasta aaltojen ylettyviltä.

5471:3

3. Kourutalton tummaa kiveä, 98 mm. ptk., 25-32 lv., hoiketen yläpäähen kääri, ja 21 pks. On alkuperään ollut pitempi, mutta terän mentyä poikki on tämä hiottu molemmiin puolin jyrkäksi. Teränseu tylsä ja kolominen. Muuta kokonaan hiottu, päältä melkein tasainen, alapuoli myrkyvä, hiukan kummikas. Saatu 3 vuotta sitten joltakin laupulta, mutta kelta, sitä ei enää lahjoittaja K. J. Enblom^{*} muistanut.

5471:4

4. Tasataltan teräpuoli, tummanruskeasta kiveä, nelisärmäinen, alapuoli myrkyvä, muut melkein tasaiset. Teränseusta 33 mm. lv., hoiketen päähen päin, 21 pks. ja nykyään 50 ptk. Löydetyssä ollut toista vertaa pitempi, mutta hieman

* Kauppias, muuttanut Turun Kustavon pitäjälle.

20
 min kaitteen. Päälyyspuolella näkyvästä kourun jäännöksestä päätään on se ollut kourutalton, mutta siten tehty jyrkällä laskuiseksi tasatalkaksi. Löylynyt Rymmenkunta vuokra siten Joon Morotaja pelloksi muokkaamastaan vuubesta kotasijasta Atkujärveltä.

5471:5

10
 5. Tuuran suippo kärkikappale vaaleanharmaata ruskeapilliskuisia liuskakiveä. Suurimmilta kohdiltaan 100 mm. ptk., 62 lv. ja 18 pks. Alapuoli luonnostaan tasainen, päältä hiottu harja. Löydetty sellaisenaan 1906 Tivalon itäranalta Nirvanmellasta läheltä maanpintaa neveten kiirjalkaa kaivettaessa. Täm. paikalta oli löylynyt paljon saman kivilajin sirpaleita, vitasvat ne ehkä kiviakittien tekosijeen (ks. n: 7). Luvulla ei kyhä tietäkseni ole Tuota kivilajia. Parin kolmenkymmenen m. päästä tämän löytöpaikasta näin tulitijun (siti myöhemmin), jonka läheltä edellisellä vuonna löydettiin nykyään valt. hist. mus:sm oleen kourutalton. - lahjoitti metsänvartija N. Peltonen.

5471:13

10
 6. Latuskainen teräase, kiveä(?), ruskeata kiveä, 180 mm. ptk., 65 lv. ja 14 pks. Alapuolelta luonnostaan tasainen, toiselta puolen hiottu joks. tasaisiksi, reunat puoli-pyöreiksi. Teränsän lohkeilut, pitkänpyöreä. Hiottu sivun keskellä huomaa vähäisen madalluksen, joka näyttää erineen hioimena käytämisestä syntyneen. Löydetty 1908 samasta Nirvanmellasta potoumaasta. Lahj. N. Peltonen.

5471:12

7. Oikokiveä tai sellaisen kappale, 90 mm. ptk., 31-43 lv., leveää terästä käsin, ja 22 pks. Teränsä suora, lohkeilut ja viistoon kulunut. Tehty niin, että toinen laapu on pitkin matkan yhtä leveä, joten toinen seki sivut levevät ylöspäin. Laadultaan, vaikka onkin mustunut, on se samaa kiveä kuin yllämainittu tuuran kärki (5.) ja löydetty se on n. km. päästä tämän löytöpaikasta, lintulan l. Karisaaren kentästä jo 50:ttä vuotta sitten. Tähänkin on se on ollut paikalla entisten amukkaiden "tuhko"; partaveistä kuulun siinä joskus teroitettua. Täm. talon riiheessä säilytetyn romu-akkin käänsin uusin, tuli se kieltä näkyriin.

5471:6

8. Tasatalka koura tummaa kiveä, 114 mm. ptk., 62-45 lv., soukseten päähän päin, ja 20 pks. Hyvin säilynyt, terän

Utsjoki

Seu pitkän pyöreä ja terävänlainen. Toinen seiv kokonaan hiolta, toinen, joka on lohkomisen jäljeltä, vaan terän kohdalta. Läpileikkauks pitkän särkeä. Löytänyt "marsissaan" Taneli Puhakka 1908 Norjan rajaa vastapäätä Jorgastakin kohdalla Tuusijoen varrelta 40-50 m. päästä rannasta; paikalta arveli löytäjä veden kuluttaneen maata, niin että "seiv" on tullut näkyviin.

5471:7

11

9. Pieni teräaseen kärkisirpale harmaaniheriälä kiveä, (33 mm. pitk., 23 lv. ja 7 pks.) Hioutaa näkyy kalvella seivulla. Sen löysi viime kesänä Tuusijoen seivun lähellä olevasta arvokkavasti kiirikautisesta kotasijasta.

57

Muista Tuusta löydettyistä kiviaseineista, joita ovat joko hävinneet tai muille teille joutuneet, mainittakoon seuraavat: Dr. topog. Herman Granroth saoi 3-4 v. sitten löytäneensä Uho Niemestä, Kirkonkylän luota, vanhaan maanpinnan alaiseen kotapaikkaan pohjasta tehdessään harmaan, sileästi tehdyn ja soikeamuotoisen kiven, "joka oli niinkuin kukaan muna", arveli insin. Saaris-vainajun sen oltaneen mukanaan. - Juhani Antti Laine oli pari vuotta sitten löytänyt Niippijoen itärannalta, sen haaran Runkijoen tuon leudulta "kivikiveen", harmaata kiveä; se oli "kuin liippa, joka puolelta hiotta, terä tasainen, pisin tuuman levyinen, rapiaasti tuumaa paksu ja kottelin pitkä, mutta toinen pää oli pyöreä." Se oli toista talvea myyty muutamalle venäläiselle ylioppilalle, joka keräili esineitä jollekin Pietarin museolle. - Joitakin vuosia takaperin oli kullankaivaja Mikko Rauvasoja löytänyt Ruikasta Tiivalon länsirannalta vanhasta liehteestä kivisen esineen, "josta oli keskellä kädensija ja päät tylpät, kuten olisi ollut jotakin taotun tai hiotta." Oli hukannut kiven. - Noin 8 vuotta sitten oli talollinen Tuomas Törmänen löytänyt kultaan haikissaan Sofajoen etelärannalta, n. 1 pnt, suusta, metrin vahvuisen liehteen alta, mistä oli "kekäleitäkin" näkyneet, sinerä väristä kivistä tehdyn - selityksistä päätellen - kourutaltan, "n. kottelin pituisen ja 2 tuumaa leveän." Tutkistellakseen sen lujuutta, oli hän sen asettanut kivelle ja siinä tikkaakuokalla - näkutelut kappaleiksi! - Ent. metsänhoitaja Wäenperberg kertoi Syysjärven kentästä löydetyn nuolen kärjen ("en hoit

stenpil"), jonka häneltä oli pyynnöstä saanut "f. d. Forstchepens Erust Wrede." - Sama Wannerberg selitti Työmieslehtiä 1880-luvulla löytäneen Kotajoen itärannalta, n. 12 km. suusta, rantaliemestä taituneen "kivikiiven" sekä Palsinajan itärannalta, suusta n. 1,5 km päästä, "tal-Fan", jotka oli lähettänyt M. M. Y:lle. (Edellä tarkoitettu mahdollisesti museon luetteloihin ilman lähempää selitystä merkity "kivisen terä-aseen keppale", mutta muistakseni ei niistä jälkimmäistä löytynyt.) - Samalla W:llä on jo kaan-
 Oulun mus., 968?
 an ollut säilyttönä Wäylästä löydetty, myöhemmin taitetu kivi - sen toinen puolisko kuuluu olevan Oulun museossa - jonka muodosta ja tarkoituksesta annan hänen tehdä selkoa! Toinen kivi on nyt satunnaisesti hukassa, en ole sitä saanut nähdä. - Panteri Walle oli joku vuosi sitten löytänyt Saviniemestä vanhaa kotapaikkaan potumaata tehdessään hiotun kaksiteräisen kivi-veitsen, "josta ruoto oli poikki." Se oli ollut soikea muotoinen, n. 4 tuuman pituinen ja "niinkuin liippa." Ei muista mit, mihin oli erinon mennyt. - Sanneli Walle saoi toista kymmeniä vuotta sitten Kestivuonosta kentiänsä olevasta potumaasta löytäneensä "soikean kiven, joka kaiketi oli hakatu." Kori terävä se ei ollut ollut. Parempaa selkoa ei otannut mitä tehdä ja saui sen jo aikooji sitten joutuneen hukkaan. - Tiias-(l. Parkki-)niemen emäntä selitti talon potumaan murkesta löydetyn kiven, liikkä ollut tuura vai-
 8187
 talta, pari vuotta sitten antaneensa jollekin "herralle" samanlaisen Melinjärvellä tavatun kiven saui hän viime kesänä antaneensa maisteri Renvalille, joka arvatavasti on sen hist. museoon toimittanut. - Eräs porokanen, Johan-Antti Parre,
 "Den sten som hittades vid Wäylä, var beagnad för att smälta kulor uti! (sic!) Den var på ena ändan ett djupt hål, hoari kulorna smältes genom ett annat fint hål, och den andra ändan var beagnad att slipa med! Var hård blåaktig sandsten, i längd cirka 25-26 cm. och tjocklek & bredd 6-7 cm." Sitten lisää hän: " --- Dr. J. J. Sederholm och Sarlin undersökte den och sade, att den nog var af tillbehör från stenålderstiden."

Huom

(ei edellä main. samanniminen) oli myynyt yllämainittu erään kivikapineen, kaiketi Falta, joka kaikkein näkijän kertomusten mukaan oli ollut oikein kauniisti koristettu. Tästä havainnosta, kaiketi Wäylyksen seuduilta löydetyistä esineistä, oli main. keräilyjä luvanut maksaa vaikean 100 mk, mutta 30:een oli löytäjä sentään tyytynyt. - Jussi Korotkaja oli muutamia vuosia sitten löytänyt Jeehtuanjoen kutei-eräältä, Koskelan Kr. torjan kellarin tehdessään - erään näkijän kertomuksen mukaan - harmaasta kivistä karheaksi hiottu "Kivi veitsen", joka oli ollut "melkein tavallisen puheen mallinen"; terä oli ollut n. 3 tuuman pituinen, mutta ruotoa oli jällellä vaan tuuman verta. Tarkeempaa tietoa kivistä ja sen kotalosta ei minulla vielä ole, koska en löytäjää ole saanut käsini. - Wallen talon, Järvinenestä, Perrolin "enkemännien" forstakammeli ruotoa siihen vieneen monia kivikapineita, joista ei kuitenkaan enää osata selkoa tehdä.

Mikäli tiedän, on Luarista löydetty kaikikkiaan ainakin 40 kiviesinettä, joista osa on tallessa ja toisilla uskottavia tietoja saatu. Tämä on tietysti mitättömän pieni luku, mutta on silti todennäköisesti sitä tässä harvaan asutussa seudussa on vielä niin vähän riikottu maanpintaa, joka vanhat jäännökset näkyy. Ouban sauni osa esineistä löydetty juuri Kullanhakutöistä Fivalon ja sen lähijokien varoilta. Sitäpaitsi on väestö ollut hyvin välinpitämätöntä tässä kohden, osaamalla kiviesineille paljoksi arvoa antaa, sillä kysyt fäestä, onko sen ja senkin laatuinen kivi näkynyt, saapi usein vastaukseksi, että onhan niitä jotkus nähtykin, mutta mikä ne muistoa, kun ei ole tullut talteenkaan otetuksi. Myöskin ovat nähtävästi kaikenkauriset matkustajat ja turistit täältä Lapuimuittoins vieneet paljonkin noita outoja kivi-neuvoja. - "Ulkonkynsistä" ja "ukkosien vaajoista" ei täällä tiedetä mitään eivätkä kivikapineet tietoisiksi ole minkään muunlaisenkaan kairauksen esineinä?

Muista nähtävästi Kivikaudelta peräisin olevista jäännöksistä mainittakoon 23 saariseuden kappaleita, jotka löysin viime kesänä paikasta, josta myöhemmin tulee puhe (siv. 10). Pal-sien koko vaihtelee, pituus 2-8,5 cm., leveys 1,5-5,5 cm. ja paksuus 3-8 mm. Useimmista niistä, ainakin 13:ssa, näkyy yksinkertaisia koristuksia pyöreitä kuoppia rivissä tai kahdestakin sekä yhden suunnan pisteviivain ("Rammen ja kien") ryhmiä.

Rautakaluja

5471:11

1. Miekka tai iso veitsi, $5\frac{1}{2}$ cm pitkä, josta terän osalle tulee n. 40 cm. Terän leveys 4 cm ja hamaran paksuus 4 mm. Ruotoa on ruoste nähtävästi hyönyt lyhemmäksi, samoin kuin asetta muutenkin tärvellyt. Tärkei on loivempi kuin "Lapinpunkkoista", jotka muuten ovat terältään vähintäinkin 10 cm. lyhemmät. Sitäpaitsi näkyy aseena molemmilla lappreilla kaksi koristusviivaa, joista toinen juoksee pitkin hamaran reunaan, toinen lähes lappeen keskustaa ja yhtyvät n. 15 cm. päässä pärestä. Lapinpunkkoista (niipe) ei tietenkään ole koskaan tuollaisia koristuksia ollut. Esine¹⁾ on joku vuosi sitten löytänyt Sanneli Walle Waranki-nimisestä (Fuari länsirannalta) Kupansa ruokan juuresta, josta se maan kuluneiden vuosien tulo pysty asennosta näkyisiin.

45

5471:14

2. Leikäänkärki (?), 250 mm. pitkä, tyvestä 23 lv. ja 17 pks. Nelisärmäinen, tasaisesti tuipeeneva, litteätkö, ruodon ja ruosteen syvä. Sen on kymmentuntia vuotta sitten löytänyt Matti Walle kivisestä mäenrintelstä, Saviniemen talon luota, ihan maan pinnalta. Löytöpaikalta on muutamia erosti kymmeniä takaperin ollut nilli, jossa erine mahdollisesti on ollut säilytelyä ja niiltä pudonnut.

Muita mainittavimpia Fuarissa nähtyjä metalliesineitä: Tästä yhteydestä sopinee mainita että Akujärveläinen Jouni Morottaja oli 50:ttä vuotta sitten nähnyt Naangumien nokasta "vaskihatun". Se oli ollut pyöreäkappuinen ja samannäköinen kuin tavallisen huopahatun, jonka lierit on alas käännetty, mutta vieläkin hiukan isompi reunainen. Sen oli hän huomannut maasta puoleksi sammaleen peittämänä ja kunkin padoksi, ottanut käteensä. Katottuaan tarkemmin ympärilleen, havaitsi hän siinä porojen kaivelleen tavattoman isoja ihmisen luuta; niinpä kotti (reitiluu) oli ollut häntä "melkein rei-

¹⁾ Ymmärtääkseni ei liene mahdollista, että se on myöhemmältä rautakaudelta peräisin.

siin asti", s.o. vähintäänkin 70 en. jtk. Enempää ei uskaltanut katsoa, vaan "hattu" kourassaan läksi jäven rantaan - paikka oli Fuurin näkösilä - ja sieltä heusi venettä läheisestä Maanemälme- (l. Kones) saaresta, josta asui eräs Pieter Paadar. Tälle nähti hän löytönsä, mutta sai vastaukseksi: "Lomun kalle se on, pane kengänpaikaksi!" ja jätti sen kannon nokkaan lähelle rantaa. - Tämän johdosta on vuosien kuluessa yksi ja toinen - m. m. eräs "herra Frostakyröistä" - pyytännyt äijää opastamaan tuolle paikalle, mutta tämä on aina kiiveksovaan kieltäytynyt, vaikka kunnalla edellisiä tarjouksia olisi tehty, nähtävästi taikauskosandestaani peläten että "maalalaiset tulisivat häneltä hatun takaisin vaatimaan". Ensimmäinen epäsi hän jyrkisti miinaakaan sinne opastamasta, mutta hänelle asian tärkeydestä pitämäni esitelmän vaikutuksesta - siinä m. m. kanta rantaa vietyihin nuo maalaiset kyltä kunnassa pitävään - kääntyi ulko veneeseen ja niin kerteli hänet asianomaiselle paikalle. Turhaan tieltä kyltä haunne teki "vaskihattu" että "miehen raaton", mutta paikalle sattumalta ka. lastamassa oleva yllämainitun Pietin Juhani-poika, hänkin jo 70-vuotias, kertoi myös 40-50 vuotta sitten useampia kertoja nähneensä tuo samaisen "hatun" sen kannon nokkaan, johon Joumi oli sen jättänyt, lisäksi että se, kun hän sen viimeksi näki, oli jo "reunoilta reijissä". Sittemmin ole se hävinnyt. Tuo kappari on nähtävästi kuulunut Ruolien sotamiehen tai partiolaisen varustukseen, jota ehkä muitakin olisi luiden ohella löytänyt. Paikka on yllämainitun saaren kentältä eteläkantakom päin, salmen toisella puolella.

Samoin selitti Hietajärvellä eräs 90:nnellä oleva muori, että hänen muorensa ollessaan olivat vanhat ihmiset kertoneet, että kerran oli Salmenniemenstä (Nanguvuonon itäraunalta) löytönsä "vaskihattu".

Käivikään jutteli koppelossa asuva Olli Suikki kymmenkunta vuotta sitten nähneensä Nanguvuonon eteläpohjuskan luona lähellä rantaa "kuparilakin", joka oli homehtunut, mutta ruostunut. Se oli suipennut ylöskäsi, kunnes nokka oli melkein terävä. Kosteinaan sen teräväkannon evoksaan, oli hän vielä huomannut siinä pystyyn olevan "melkein kymmenä korkeuden rautaristin". Sanni osaavansa paikalle, muttei jaloiltaan vaivaisena pystytynsä lähtemään. Klävi erään leudun tuntijan kanssa etsiskelimitä

esineitä, mutta menestyksestä. Tähän, etteivät muut ole tite-
sattuneet näkemään eikä Tahdosta Suikin puheita uskoa.

Olen kuulut kerrotavan, että kaakkoisosasta Finia, jostakin
Luttojoen läheisyydestä oli myös tuollainen "vaskihattu" nähty ja
sielläpäin jostakin toisesta paikasta ihmisten luuta (ks. Farinotti, siv. 42),
mutta asiasta en ole saanut tarkempaa tietoa. — Tällöinkin
saattaa edellisistä tiedoista varmuudella päätellä, että Finia
on löydetty (nähtävästi kaakkoisella) tota-aikojen ja vainomuosien
muistoina vaskisia - tai pronssisia(?) - kypäriä.

Hiinteitä muinaisjäännöksiä.

Asumon- ja tulitijojen kivikaudelta.

Seuraavista jäännöksistä, jotka todennäköisesti ovat kivi-
kaudelta, mainittakoon seuraavat:

1. Kotapaikat Joenjoen suun pohjoispuolella Vuopajan pe-
rukassa (ks. karttapäivitys). Täisimmän niistä (piir. n:1) olen
suunnilleen tarkastanut ja tiloin tuli näkyvin osaksi matalam-
man, osaksi korkeamman (10-35 cm) reunustan ympäröimä mu-
kulakivipermantoinen pitkulainen (4,7 x 3,5 m.) kotarija, jonka
nurkassa oli karkeatekoinen 1 m² laajuinen tulitija ja keskellä
reunaan ulottuva, kivityksen välistä kohoava, hiikkapenkki, jon-
ka lähellä oli toinen, mutta kivitystä hiukan matalammalla
oleva tulitija. Kotapaikalta ja sen vierestä löytyivät edellämainitut
savirunkunkappaleet, hiottu teräaseen kärkiosapala, paljon pu-
naista hietaa, hiiliä jonkun verran ja useita, ainakin 100 kpl., kvart-
siipaloja- ja siruja, jotka viimeainitut ehkä osottavat paikalle
kiviasetta seipitetyn. — Tästä n. 60 m. lähes länteen on toinen helvä
kotarija, jonka jokapuolella on 10-15 cm. korkea reunus. Muodoltaan
on se säännöllinen, pitkulainen nelikulmainen (piir. n:2) ja onkin
kaksi tulitijaa, mutta tehdyt pienistä kivistä; isompi niistä näyttää enem-
män käytetyltä; toisen ohella oli pieni uskonkirjapalasta. — Holmas

on kasta n. 30 m. länteen (piir. n:o 3), muodoltaan pyöreä-
 mäinen ja korkeamman - aina 40 cm korkeisen - vallon ympäröimä, rakenteeltaan muuten edellisen kaltainen, paitsi että
 tästä on vaan yksi, näinäkään hyvin pienikivinen tulisija. Hi-
 vipermäntöä ja muita merkittävyyksiä näistä vimmmainituista
 ei ole. Huittenkaan ei mielestäni päätäpäin katsoen ole mi-
 tään estettä otaksua näitä yhdenaikuisiksi keuii entinmai-
 nitruksi. Näitä en ole enempää tutkinut kuin turveton ko-
 notraut saadakseni tulisijat näkyville. - Edellämainingi-
 jen rivistä parikymmentä metriä etelään päin on vielä lähekkäin
 kolme muuta syvenystä, mutta niin epäselviä, että tutkimaan
 en uskalla niitä kaivausjorkin taasta. Jotkseenkin pyöreiltä
 ne kuitenkin näyttäivät.

141

2. Eräänä sunnuntai-iltaa (24/10 09) huomasin satunnaisen
 mainitun ruopajan pohjoisraamalla (ks. karttapöytä) nyk. hautaus-
 maan Raakkorisnurkasta n. 30-40 m. samaan suuntaan 6-8
 m. mittaisen kumman, jonka matalalla rinneellä näkyi muuta-
 mia maanpäällisiä kivilohkareita ja korkeimmalla kohdalla
 pienoinen pienoinen (ehkä n. 100 x 70 cm laajuinen) pitkulainen
 kuoppa, jonka pohjaan, alkoi n. 15 cm syvyydeltä seuroit-
 lukien, oli paljon selvästi palaneita kiviä turpeen alla. Muis-
 taakseen oli kuopan suunta lounaasta koilliseen. Mutta päätin
 siitä oli kummalla vielä kaksi muuta matalaa kuoppaa, jotka
 olivat hyvin pitkulaisia, ainoastaan 40-50 cm. leveitä, ja toinen
 n. 1 1/2 m, mutta toinen lähes 2 m. pitkä. Edellisen suunta oli
 idästä länteen ja jälkimmäisen koillisesta lounaaseen, jolloin
 väärin muista. Ainakin viimeksimainitun pohjalle tuntui tur-
 peen alla kiviä (n. 15-20 cm syvyydeltä). Sitäpaitsi oli kum-
 mun vieressä vielä yksi samankaltainen kaitainen kuoppa, mutta
 vaan n. 1 m. pituinen, suunta länsiluoteesta itäkaakksoon.²⁾ Pyhä-
 keu oli, en kyllä ryhtynyt tarkempia huomioita tekemään, aikoa-
 sen jättää seuraavaksi päiväksi. Mutta jiltakkin aikomuksilleni
 levisi yöllä lundun yli paksu lumivaippa, joka yhä vahveni (ollen

¹⁾ Nähtävästi oli hautausmaan aidantehtyjät kiviä kaivostaan sitäkin ton-
 kaisseet.

²⁾ Sivutulkinnani jäi myös mieleeni kuva jostakin lähellä olevasta hyvin epäselväs-
 tä laajemmasta syvenyksestä, jolle asiaa näin ollen en kuitenk. voi mitään merkitystä antaa.

lopulta 30 à 40 cm pks.) Tällöin lumi jäi kulumattomaksi, ei minulla -ikäni kyllä - ole mitään päteviä todistuksia siitä, mitä jäännökset oikeastaan ovat, mutta niiden ulkonäköön nähden ja sen johdosta, että edellämainitut vanhat kotapaikat ovat vaan n. 300 m. päässä paikalta (joten jonkulinen yhteys niiden välillä ei mielestäni ole mahdoton) sekä että mistään muualta en ole piiri tuonmuotoisia kuoppia nähnyt (enki siis taata niitä luonnolliseksi otakoulu) - kaikki tosin heikkoja todistuskappaleita - en pääse uskostani, että ne ovat joitakin kivikauden aikuisia jäännöksiä, ehkäpä hautajia(?).

57
3. Uhoiemestä, Juntuan vuoron poljoisrannalta, tuskin 1 km. päässä edellämainitusta paikasta, on maanpinnan alta, n. 20-25 cm. syvältä ja lähempääkin, löydetty useita tulisijoja, joiden kivet olivat "palaneita ja nokisia". Tulisijojen oli ollut useampia lähellä toisiaan ja niiden välillä "kain kiville lasketut". Kivistä oli ota pottumaata tehden kasaan, tällä minäkin niitä näin ja olivat ne noin pään kokoroin kulkukäitä mukulakivinä, useat palaneita. Pihalla olevan polun vierellä näkyi vieläkin 3-4 kiven nokkaa jüstään maasta, ne kuuluvat nähtävästi cheisiin tulisijoihin. Paikasta löytyi edellämainitun (siv. 5) särkeä, mielestäni kuitenkin epäkieltonen, kirkasine. Paikalla kasvaneen sakean koiruomettan raivaajat eivät nähtävästi ole älyneet mahdollisesti vielä näkyneitä olettamia kotarisiin haamuja, joten niiden muotoa en tiedä, mutta tällaisten yhtymäkohtien kuin korkeatekoisten tulisijain ja varsinkin permantokivityksen nojalla otakoulu jälkeisen kuuluvan samaan kivikauden aikaan kuin edellämainittu Vuopajan ensimmäinen kotarisa. Se, että jäännökset, Uhoiemestä yleensä ovat hiukan syvemmällä kuin Vuopajasta, josta tuli luonnollisesti paikalla peljää hedelmällisemmistä maanlaadusta.

58
4. Tällöin pari vuotta sitten ruvettiin neljännessä päässä kirkon kylästä Tuarin rantaan tekemään metsänhoitajan virkataloa, näin työmiesten tuosta muuten kivetönä maasta rautakangella turpeen läpi koettelemalla väänävän useista mataroista syvennyksistä palaneita, lähes pääkokoroin ja pienempiäkin kivenmukuroita takan tekon varten tilapäiseen rakentajien asuntoon. En kyllä älynyt

näistä asunnosijoista parempaa selkoa ottaa. Sen yrittäminen
 tehtiä viime kesänä, mutta rakennustöiden vuoksi oli paikalle
 kertynyt niin paksut kerrokset lastuja ja puunroskaa, ettei mi-
 llään näkynyt. Vasta hyökkäys siivoojien edistyttyä tuli karta-
 nolla näkyville iso kotasija, joka oli joteinkin pyöreä (4,9 x 4,5 m).
 Selvä, sisäpuolelta n. 20 cm. korkea raama oli sen ympäröivä,
 tehty kuten Vuopajan kotasijoistakin, joten permanto oli hiukan ympi-
 röivää maata alempana, ja keskellä oli tulisijan kivin, mutta niiden
 järjestystä ja perijöitä en saanut selville, koska enimmät oli viety
 pois. Niiden kohdalla ja ympärillä tuli lapiolla koetellessani nä-
 kyksiin kosoita punaista hiekkaa. Kun tämä kotasija on pää-
 asiassa varsinkin kolmanneksi mainitun Vuopajan luona olevan ko-
 tapaikan kaltainen, jos kohta hiukan isompi hitä, niin siltä pe-
 rusteella luulen näitä samantyyppisiksi. — Mitä mieltä mi-
 hin tulisijatyvennyksiin tulee, niin ne eivät ennen lumen tuloa
 ehtineet tulla näkyville, mutta koetan kuitenkin, mikäli ensi näke-
 mältä muistan, tehdä niistä selkoa tässä yhteydessä, vaikka
 ne eivät kivikauden kuuluisiksikaan. Näitä tulisijoja oli siellä
 täällä vähintäänkin 6 kpl., mataloissa, ainoastaan n. 10 cm. syvyydissä,
 pyöreäkköistä, valittomissa syvennyksissä, jotka olivat n. 2,5 m.
 läpimität. Tulisijain muotoa ja laajuutta en tarkannut, mutta oli-
 vat ne jokseenkin unpeenoa (hiis ei kehään tai viirin) laadunja. Paikalla
 satui hyökkäys näkemään pienen soikean kivilatomuksen (pää n.
 6), josta kuitenkin oli vaikea tulon jälkeä huomata; maa oli sen ympi-
 riltä tasoitettu, joten en saanut selvää, oliko sekin ollut tuoliai-
 sessa syvennyksessä. Sen kylmä muistan, että näin pieniä eivät toiset tuli-
 sijat olleet ja tuskinpa tuon muotoisikaan. Kuitenkin mielestäni
 jos se, että tulisijat ja permanto olivat jonkun verran ympiröivää
 maanpintaa alempana, todistaa näiden kotasijain vanhaa
 ikää. — Mettästä, pihalta muutamia kymmeniä metrejä itään-
 päin, oli soikea matalanpuoleinen kuoppa ja n. 100 m. päässä ta-
 man suuntaan näin raamalla n. 2,5 m. läpimitäisen hiekkakum-
 mun, jonka horjannetta kiersi useita (toista kymmentä kpl. ainakin)
 kivilohkareita, (toiset pinnalla, toiset syvemmillä) josta muutamia oli
 vieritelty kummun vierestä olevaan matalaan kuoppaan. Näiden tar-
 kotusta en tiedä, varsinkin kaan kun en ole niitä tutkinut.

Se on lähemmin pihalla täoituksen vuoksi maalla peitetty.

✓ 5. Tuten luvun on mainittu (siv. 4), on Nirvanmellasta
 löydetty 3 keltaista kivikapinetta ja noin 50 m. la-
 juiselta alalta. Näistä ja siitä, että paikalta on myös löydetty
 saman kivilajin tippaleitä kehi yksi niistä esineistä ja eräs toinen
 lähisseudulta tavattu esine, ei liene liian rohkeasti päätettävä,
 että siinä on kivikaudella asuttu ja ehkä jopa asutettiin sepi-
 telty. Yksi niistä esineistä on löydetty 4-5 m. päästä
 paikalta, josta huomasi hiukan kohotusta, mistä turpeen
 alta tulikin esille selvä lähes 30:stä pienempuoleisesta rin-
 kulakivestä kulmikkaanpyöreään muotoon umpeen ladottu
 tulisiji, joka oli vaan 60-70 cm. läpimitään. Se seikka, että
 tämän muodoltaan kyllä vauhan rakennetta olevan, tulisijan ali-
 pintakin oli ainakin jonkun verran ylempiä kuin se taso, josta
 mainittu esine löydettiin, ei näytä viittaavan näiden yhden-
 aikaisuuteen. Paikalta onkin kertomusten mukaan ollut loppu-
 laisten asuinkehto ja Nirvanmellan nimen on eräs nykymme
 kuolunt lopp:sukko kertomut johtuneen Niirna (Niirva?) nimi-
 sestä lopp:sta, joka siinä on "pakanunden aikana" asunut.
 Tämän tiedonannon kumpunkaan puolta ei ole syytä liioin
 epäillä, sillä eihän Tuurin Seudun lopp:sten "pakanunden
 aika" itse asiasta ole vielä kolmekaan vuosisadan takai-
 nen. — Tämän yhteydessä mainitsen, että samaisen Nirvan-
 mellan harjulla, n. 70 m. päässä äskeisestä tulisijasta, on
 useita erikokoisia itompia ja pienempia kuopanteita. Näistä
 on varsinkin 4 sellaista, jotka enemmän herättävät huomiota ja
 joiden jotkut ovat luulleet olevan hautoja. Ne ovat jokseenkin
 säännöllisiä suorakaiten muotoisia, runsaasti 2 m. pit., 80-90 cm.
 lev. ja 15-20 cm. syv., kasa pohjaisia ja jyrkkäreunaisia samellen
 puitossa olevia tyvenymäisiä, muutamia metrin päässä toisistaan ja
 kaikkien suunta (pitempi puoli) on jotenkin pohjoisesta etelään.
 Kaivoin niistä yhtä, joka näytti kaikkein säännöllisimmältä. Sen
 tilavuus oli $225 \times 80 \times 90 \times 15 \text{ cm}^3$. Keti turpeen alla tuli eteen
 ruskeankeltainen soramaa, joka alusta tuntui pehmeämmältä, mutta
 jo $\frac{1}{2}$ m. syvyydellä oli selvästi koskematon. Siinä taakka poistui
 maata kerroksittain, mutta litten tein vaan keskelle varmuuden vuoksi
 $\frac{1}{2}$ m. syvyyden leikkauksen, mutta muuta kuin tomua ei näkynyt. Ku-
 1) Näistä on tunnottain tehty ilmoituskin M.M.Y:lle.

gran itä- ja eteläreunasta oli maanpinnan alla kivi. Toisiin ta-
maulaisiin kuoppiin en enää aritsinyt kajota. (Tautoja ne mie-
lestäni eivät ole - ellei niitä ovat ne jo liian isoja kuin ja kul-
mitakaita - eikä niitä luultakseni ole koskaan syvemmälle
kaivetuakaan kuin tuon 15-20 cm verta. Niiden tarkotusta en
ymmärrä, mutta niiden jyrkkänä säilyneet reunat ilmaisevat
niiden olevan korkeintaankin niiden lepp:sten ajoilta. -

Päitzi näitä näkyi harjalla muita pienempinä, todennäköisesti
luonnollisia syvennyksiä sekä yksi isompi, n. 3,5 m. läpimitrai-
nen pyöreätkö ja joko. Tasapohjainen kuoppa, joka ehkäpä-
västi muistutti kaivettua kotsoijaa, muttei kai sellainen kaivettukaan
olleet, koska lepiolla koetellessani ei turpeen alla eikä syvemmälläkään
näkynyt mitään kulttuurikerrosta eikä edes tulisijan kivinä tuntunut.

6. Törmäsessä, Fivalon itäreunalla, on kr. toopari Tomperi monta
vuotta sitten naveltua tehdystä löydetty hiikkamaista "n. 1/2 kynn.
syvältä" - sammalkerrosta lukuunottamatta - kolmesta kulmikkaasta
"parin kottelin" suuruisesta kivistä tehdyn "keitsoijan",¹⁾ josta pitäpuo-
lelta palaneitten kivi välissä ja alla oli nähty hiiliä, selkää
-kuten kyyttöissä myösi - punaista maata niiden kohdalla.

Sitäpäitzi oli hän huomannut tuon tulisijan syvyydellä kulkevan
ja n. sylvän päässä siitä lähtevän "aitajohdon",²⁾ jota hän luurin
vuoksi oli seurannut toista kymmentä sylvää, kunnes se nähti päätty-
vän läheisen Kurun reunaan, "aidaksi" oli ollut monta limissä
pääletysten ja "n. 1/2 kynn. päässä alkoi aina uusi aidas, mutta
seipäitä ei näkynyt". Ei ollut saanut selvää, olivatko nuo hyviä
lahonneet aidakset pyöreitä vai minikäläisiä, "mutta oksat oli
poissa" (karsittu). Tämä tulisijan kohta²⁾ ja "aitajohdo" ovat
Fivalon uomasta lähes 100 m. päässä olevalle vanhalle ja
korkealle rantarmalla, jonka alapuolelta, n. 45 m. päässä tuo-
tu tulisijasta, on sama Tomperi kolmatta vuotta sitten löydetty
ojaa pohjällessään talteen saadun tuuran¹⁾ lähes 1 m. syvältä sa-
vusekaisesta lietehiikkasta, jossa silinä kohtaa näkyy kaplea, mutta
maata hiukan tummempi kerros. Nämäkään on 275 m. päässä Koil-
listä kohta mainitusta tulisijasta löydetty kivestä mältä hieta-
kankaalta ihan jäkälän alla myöskin talteen saatu epämuotoinen kivi,¹⁾

¹⁾ Näistä on Kuumunvoonti Sandström tehnyt M. M. Y:lle ilmoituksen.

²⁾ Siinä on, ikäni kyllä, nykyään laantatunkio.

jossa näkyy paikotellen hionnan jälkiä sekä keskellä kuru ympäröintä, josta päätetään sitä on neijana käytetty. (Kävin löytöpaikkaa tarkastamassa, mutta mitään huomattavaa sünü ei ollut.) Kun siis näistä läheisyydestä löydetyistä kiviaseista päätetään ei mielestäni ole mahdollista, että tulisijakin on Kivikaudelta, niin tuo „aitajohdo“ on omiaan herättämään sitä suurempaa mielenkiintoa kuin kun meillä lienee varsin vähän tavaton Kivikauden aikuisia „puutokkia“.

Muita Kivikauden tulisijoja on useampia löydetty ylempää Fivalon ja Sotajoen varsilta Kullanhuntonistojista. Muuten selvää on, että kiven tavatuista tulisijoista on vain pieni osa tiedoksi tullut, sillä harvoin näihin huomiota kiinnitetään. Niinmuodoin tiedot niiden muodosta ja rakenteesta perustuvat vain vaillinaisiin suusanallisiin selityksiin, sillä paikat käännetään nurin niin syvältä kuin suinkin saatetaan, tulisijainkin kivet lentävät kauniisti toisten kivien joukkoon, kaiketi tona, maan, kulttuurikerrokset ja muut mahdolliset merkellisyudet luodaan säännöihin ja kohta ei muinaisten onnettomien paistipaikasta ole mitään jälkeä. Näin on käynyt ja käyppi yhä edelleen näillä kulta- mailta. Lielkko onneton vai onnettomuudella muinaistutkimuksella, että täällä on muinoin ihan kullon keskellä asuttu, sitä ehkä arviostamatta! - Esimerkkeinä mainitkoon seuraavat tulisijat, joista jotain tietoa on: Sotajoen kulta (nähtävästi pohjois- puolelta) on 1871 löydetty „muinaisen tulisija“ ja „vanha kivi“, ja niiden läheltä tavattu 2 Kivierinettä, kiveres ja Tuura! - Tolmasta kymmeniä vuotta sitten löytyi saman joen estelirannalta „pari virstaa suusta“, toista korttelia tyvältä tulisija, jonka läheltä saatiin talteen oikotältä. - Noin 8 vuotta sitten tavattiin samalta rannalta (siv. 5), n. 1 pnt. joen suusta, kourutalton metrin vahuisen kietteen alta, jossa „Kavin päällä“ oli näkyneet „keltä leittäkin“ ja siis kaiketi ollut tulisija. (Kävin viime kesänä sivukulkuestani Sotajoellaakin, mutta en tullut kullua huoskaamaksi, sillä Kivikauden asutuksen jäännökset ovat vielä enemmän tai vähemmän maan alla, paikoista joista mitään ei arvaakaan tai jotka jo ovat „pestyt.“) - Ruikasta, n. 6 km. Kultaalaa ylempänä, on Fivalon kullahirannalta muon vuosi Takaperin löydetty yli metrin vahuisen, hyöri-
M. N. Y:n paperioson.

Kovakamaraisen vanhan lieheen alta muinaisen tulisija, jonka kivet oli ladottu "kuten ainakin" - nimenkään eräs kullankaivaja väsaasti selitti - ja josta oli huiliaakin näkynyt. Eräs kivi-esinekin (siv. 5) on täällä ^{jonkun matkaa ed. paikasta} Ruikasta tavattu, mutta en ole saanut tietää, olisiko tulisija löytöpaikalla ollut. - Väme syksynä olivat kullankaivajat taas samaisesta Ruikasta n. 2 m. syvältä lieheestä paljastaneet tulisijan, mutta kiviä ei tavattu.

Kuten edellisesti jo voipi päätellä, näyttää Tivalon ja sen lisäjokien rantamat olleen Tuurin kivihauden asutuksen keskuksena. Noin 8 penk. matkalta (ks. karttaa) suusta lukiin on sen varsilta, vieläpä itse joestakin, kiviäsinettä löydetty. Tosin näistä löydöistä ansio suurimmaksi osaksi tulee kullankaivajille ja niin ollen ei ole varsin mahdollonta, että muualtakin Tuurista löytyisi joitakin seudusta suhteellisesti yhtä paljon jäännöksiä, jos vain noin suuren määrässä järvien ja jokien rannat tulisivat muokatuiksi - seikka, jonka toteutumista ei taota ajatellaakaan. - Jo puidonkin silmään pistää tuo vaihteleva pyryys, josta Tuurissa saman myöhemmän kivihauden esineet ja tulisijat on tavattu. Huittenkin, mitä Tuurin rantaan tulee, ovat esineet säännöllisesti jokseenkin läheltä maanpintaa enimmäkseen peltoja, perunamaita, muokattuna löytyneet, oupa muutamia aivan maanpinnalta saatu. Tuo vaihtelevaisuus koskee siis yksinomaan Tivalon varsia, josta sen syynä luonnollisesti ovat erinäiset geologiset tapahtumat, joiden summabromia erotuksia ei jäännösten ikkain välillä tarvitse otaksua oleviksi. Itse kivihauden aikaa nähden olen useiden seikkojen, m. m. sen nojalla, että monet mainituista Tuurin rannoilta tavatuista esineistä ovat löydettyt vielä tuntemista kotasijista (sivut 6, 18.), tulut siihen johtopäätökseen, että kivihausi vielä n. 700 vuotta takaperin on Ruikasta tavattu Tuurissa.

Mitä tulee muiden "kausien" olemassaolaisuuteen näiltä seuduilla, eivät niukat löydöt todistane niistä vielä paljoa. Selvä on, että lappalaisilla on ollut rautakauteen saakka, t. s. että he ennen pakkautensa ajan loppua, s. o. jo ennemmin kuin 300 vuotta sitten, ovat raudan käytön tunteet, mutta tuo rautakausi on luultakseni ollut hyvin lyhyt ja samalla nähtävästi

¹⁾ Myöhemmin olen saanut tietää, että kivet olivat sinä n. metrin leijumittaisesta ympäristöstä kehässä, niin että keskelle jäi kiviäton syvennys.

verratoin myöhäisiin aikoihin saakka saanut toritään kivikauden vitkallista väistymistä. Myöskin sen merkitys erityisesti pakkauuden aikaisena kautena on mielestäni senkin vuoksi joksinkin vähäinen, että etelämpänä Suomessa silloin elettiin jo kristinuskon aikaa, jonka syysäykset tänneläkin tuntuivat.

Epätietoisia kota- ja tulisijoja.

Tähän ryhmään luen kuuluviksi ensinnäkin sellaiset kotatijit, joista on kiviase löytyneet, mutta joista muita tietoja ei ole saatavissa.

Wallen talosta Sarviniemessä on ollut "kotasija", josta sitä potrumaiksi kuohittua löytyi kiviheitin (siv. 6). - Wäylän kentässä on ollut useitakin "kotasijoja", potrumaiksi tehtyjä, ja eräästä niistä on löytöty reikäkivi (siv. 6). - Akujärven pohjoisrannalla on ollut, sittemmin pelloksi tehty "kotasija", josta on tasatolta saatu taltteen (siv. 4) - Vaivakka en oleksaan kotasioja koskevia tietoja sattunut saamaan, voi jommossellakin syysli mattoa seuraavien kien "potrumaaloitujen" olevan sellaisia kotaisin, nim. Syysjärven (siv. 5), Kestivuonon, Tiaineniemien ja Nellingjärven (siv. 6) Syys siihen, että perunamaat kuohitaan tuollaisiin talojen luona nähtyihin vanhoihin kotapaitteihin, ei ole ^{nim.} satunnainen, vaan ^{on} hiina, että niissä oleva tummempi maa, kulltuurikerros, katosolaa höyhtoisemmäksi ja perunan kasvulle edullisemmäksi.

Näiden kotasiojen muotoa en siis tiedä selittää, mutta epäselvyyden välttämiseksi mainittakoon, että sellaisia kotasioja, joiden ympärillä on pyöreä¹⁾ tai oikeastaan kuusikulmainen²⁾ muttavalli, en ole Inarissa nähnyt enkä luule siellä olevankaan, sillä sen den lappalaiset ovat ainakin jo 400 vuotta sitten asuneet nelikulmaisissa kodissa. Nuo edellä kiviikautisiksi selitetyt kotasijatkaan eroavat näistä pyöreistä (sitäpaitsi verrattain myöhäisistä) kotapaitteista, paitsi säännötömmämmän muotonsa puolesta, myöskin hiina, että niissä permanto on aina, tietysti reunavalliansi lukuunottamatta, ympäröivää maanpintaa jonkun verran matalammalla.

Nähtävästi pyöreisiin kotisiin kuuluneita¹⁾ pyöreään kehaan tai

¹⁾ Appelyren: Muinaijajäännöksiä ja Far. Nomin Kikkak. it. os., sivut 46-47.

²⁾ Fellman: Anteckningar under min vist. i Lappm. I, 371.

Kahteen yhden suuntaiseen riviin ladottuja tulisijankiirä ei myöskään ole täällä nähty. Sellaiset (myöhempiä aikoja), niin sanotakseni hatarat tulisijat ovat mielestäni todistuksia teki-
jäinistä tavallista liikkuvammasta elintavasta, ollen siis ominaisia
vaan tunturi- ja muille kuljeskeleville lappalaisille¹⁾ jotta vaan
lyhyen aikaa viipyvät yhdestä paikasta. Mutta kun Finarissa
(lukuunottamatta ehkä läntisimpiä ja pohjoisia tunturiseutuja) ei löydy
sellaisia ollen, vaan arkkant, eläen pääasiassa kalastuk-
sella ja sen vuoksi omistaen poroja vaan vähäisen määrässä, ovat
verrattain rauvan paikoillaan pysyneet, niin on tästä m. m.
ollut sekun seurauksena - tulisijatkin on teltty huolellisemmin²⁾
ja ladotun yhtenäiseksi arinaksi.

70
Mutta palaan epätietyksiin tulisijoihin. Näihin kuuluu
vielä yllämainitun Ahujärven pohjoisrannalla olevan talon aidan
siväpuolella lähellä toriaan olevat kaksi, n. metrin laajuisia,
ehkä hiukan pitkulaisia ja n. 30 cm. syvistä kuoppaa, joiden
pohjalla näkyi olevan liikutettuja "palokiviä". Tarkemmin en
niitä tutkinut. - Vuopioniemestä (Tuhka-Sammelilta) lahden paik-
ki hiukan eteläpuolelle lounasta kohti n. 250 m. ja Finarin ran-
nasta parinkymmenen m. päästä huomarin meträssä, reunosta
lukkien n. 2,5 m. läpimitraisien ja 35 cm. syvisten, tavallisen
maatuneen peurakuopan kaltaisen syvennyksen (pnr. n: 14), jon-
ka pohjalla, suunnan viitä lajiolla löydettyäni, tuntui kiirä.
Jätkäläiturpeen alta tuli näkyihin pieniä kiiristä teltty kolmi-
kulmainen tulisija, jonka ympärillä näkyi hiilipalasia ja lähellä
rinteessä - kuoppa oli tuppilomainen - jo vähän lahonneet poron
tri peuron konttiin kappale. Paikasta en tarkemmin tutkinut. Hu-
katties sillä on jotakin tekemistä niiden maakotien, "aednam goadek",
kanssa, joihin, kuten Fellmankin kertoo²⁾ lappalaiset ovat arholis-
ten hävitysretkien aikana turvaa etsineet!

Tämän yhteydessä viitään lopussa olevasta liitteessä
erityisesti painostetuihin "kenttiin", joihin muutamit tuj-
della syylä ovat katsottavat epätietyiksi (siv. 55-6 (1.), 57
(24, 29.), 58 (31.), 59 (55, 59.), 61 (82.), 69 (199.), 70 (201.).

¹⁾ Vot. v. Düben: Om Lappland och lapperne, siv. 118; Fellm. III, 259.

²⁾ Fellm. II, 129, III, 3.

Myöhemmän ajan asuntopaikkoja.

Nämä olen jakanut kolmeen ryhmään, nimittäin vanhempiin ja nuorempiin "markkinapaikkoihin" sekä "kentiin".

Vanhempia markkinapaikkoja.

1. Näistä on mainittava ensimmäkin Tuarin itärannalla Sulkusjoen suun eteläpuolella, vastapäätä Mellimin taloa, oleva tulisijaryhmä. Siinä on n. 45 m. matkalla jotas. rannan suuntaisesta rivistä 6 tulisijaa, Tä" m. päästä toisistaan. Ne ovat suorakaiteen muotoisia, kivenukuroista umpinaisesti ja jokseenkin tasaisesti ladottuja arinoita, jotka ovat 100-125 cm pituisia, 100 lev. ja 10-15 korka., pitempi puoli idästä länteen. Itse kotain sijoja, jotka ovat oheet oelikulmaisiin, ei enää näkynyt. Paikka oli turvekeroksen peittämiä ja kasvoi vankkaa mäntymetsää. Eräs vanha loppinen, Matti Sarre, kertoi jotakin näistä kotaisista ajoikansa, lähes 60 v. sitten, kaivelleensa ja siitä löytäneensä sarvesta tehdyn ihmisen näköisen esineen, joka oli pää, kaula ja muu ruumis kuten ainakin, mutta jalat puuttuivat ja siipien paikalla kohdalle tehtyyn kuruun oli kiinnitetty "rautalangesta kierrettyjä renkaita." - Näistä tulisijoista erillään, n. 100 m. länteen päin, näin jätettä läheisen talon isännän hajottamasta" tulisijasta, joka kaikesta päätellen on ollut erimutroista ja kärkeämpää rakennetta kuin nuo toiset ja siis paljon vanhempi niitä? Kuului myös ettei läheisen lahden rannalla vierineessä törmässä olisi muita (ihmisten) hautoja, mutta niistä en nähnyt jälkeäkään.

Tällaisia paikkoja tiedetään vielä mainita "markkinapaikkoina" ja tämän selitti eräs äijä luulevansa olevan siltä vanhalta ajalta, "jolloin täällä kolttalaiset (Venäjän loppiset) asuivat; raji kulki silloin halki Tuarinjärven). Siinä aikaan selitti hän oleen tapana, että miehet olivat talvikaudet pöytäpölyssä ja siinä ajaksi muuttivat vaimot, lapset ja vanhuksset asumaan yhteen kylään, "markkinapaikkaan", jossa heidän oli sekä mukavampi ettei turvallisempi oleskella.

Tähän uskottavaan selitykseen olen itsekkin johtunut, sillä

¹⁾ Hän oli kaiteli vierisen Tervehdön tarpeiksi ottanut siitä kiirua.

²⁾ Pajon veripunaista viettä näkyi sen kohdalla.

ensimmäkin on inarilaisille tiettyä, että koltat ovat asuneet itäosissa ja yleensä tunnettu, että ne ovat asustaneet koltiosissa Inaria, jälkimmäisessä seuduissa vielä n. 50 v. sitten. Ja mitä asuinpaikkojen muotoon tulee, kertoo Fellman¹⁾, että Peatsjoen (Venäjän) lapp:set asuivat (vielä hänen aikanaan) samantyyppisessä marstakinapaikassa talvikaikoina. Mutta vaikka kyseessä oleva markkinapaikka ei olisikaan varsinaisten koltalaitten jäännöksiä - sellaisia on nim. Inarinjärven länsipäässäkin, kuten kohta saamme nähdä - niin on se kuitenkin muodoltaan mieltä pörittyä, sillä Inarin lapp:set kuuluvat samaan ryhmään kuin Venäjänkin²⁾ tietävätkin²⁾ vielä muutama lapp:set kertoa inarilaisista suorastaan olevan koltalaitta juurta.

2. Tähän ryhmään luen kuuluviksi ne 4 tulijaa, jotka ovat Inarin länsiosassa Vuopioniemmen talon aidan takana, muutamia kymmeniä metriä länsilounasta kohti, vaikka en mitään olekaan kuullut nimenomaan "markkinapaikaksi" sanottavan. Ne ovat tasaisella luettikkomaalla n. 30 m. matkalla ja 6-16 m. pöystä kosisistaan, tekotavaltaan samantyyppisiä, idästä länteen suunnatuja, joks. tasaisia arinaita kuin edellä mainitutkin, paitsi että ovat pitempiä ja toiset osaksi laakakivistä tehtyjä. Niiden pituus vaihtelee 130-180 cm:n, leveys on kaikilla 100 cm ja korkeus maanpinnasta 7-15 cm. Tästäkään ei yhtenkään ympärillä näy kodansijaa, vaikka maastoma ei ole 5 cm. vahvempi. Niiden välillä oli yksi oikea pienempoluomin ja matala kuoppa.

✓ 3. Oikea markkinapaikkojen keskus näyttää Inarin länsiosasta lounaasta päin juoksevan pienen Nuksumajolan (Radotivi) varsi olleen. Siellä on nim. sellaisia kokonaisia 6 kpl. Ensimmäinen on ihan joen suun itäpuolella, siinä olevan talon aidan takana. Se huomattiin tietäkoem. vasta viime syksynä paikalle mitrynä raivatessa. Siitä oli löytynyt kymmentuntia tulisijaa, joiden kivet perkkaja oli kanta-
nut läjiin, jätään vaan yhden cheäksi. Sen huomattiin olevan aidan edellä selitetyä laatua, mukulakivistä tehdyn ja 120 x 100 x 10 cm suuruisen; suunta idästä länteen. Tämän maa oli taso-

¹⁾ Fellm. IV; 236.
²⁾ Sama III; 8, 336-7; II: 142 mainitsee hän inarilaisien polveutuvan muinaisista Kannanlahtelaisista.

Kettu, en saanut selvää, oliko kodansijojä näkyvät. - Rai-
vaaja selitti muutamien lähempänä rantaa oleiden tulisijojen
oleen syvemmällä ja vasta turpeen poistamisen jälkeen "tuleen
tuntuun"; Neen olivat muutenkin olleet "erilaisia" - ei näkyvät sel-
ville minkälaisia - arveli hän niitä vanhemmiksi. (Ou otettava
huomioon, että paikalta on vaan n. 1/2 km. vanhoihin metsänhoit.
virkkatalon luona oleviin kotapaitikkoihin (sivu 13))

4. Seuraava markkinapaikka on Nupkumajoen lensiran-
nalla 0,8 à 1 km. suesta. Siinä on sakean männynsekaisten
koivumetsän peittämä n. 225 m. pitkinen ala, jolla huomattiin
15 nelikulmaista kotasiijaa, joiden vahvasti sammalvittruneet
pyöreähärjaiset, 10-30 cm. korkeat, murtaiset reunat olivat
yleensä selvästi näkyvissä. Mitään lehojakaan juujäänöksiä ei ole
löydetty, vaan Nylän Kotain välimailloa oikein kerroksittain silo-
tuita seuranluta, joita porot jyrskiäksään erin kaivelevat. Vahvoja
koivuja ja mäntyjä kasvaa kotasiijoilla ja eräänkin yli oli honten
kaatunut ja luhonut. - Tekotavaltaan ovat tulisijat edellä-
mainittua laatua, suurundeltaan vaihtelevia; niinpä on ain 190 cm
pituisia, 90-100 cm. lev. ja 10-15 cm. korke. Muutamien kodan tuli-
sijasta (sivu n: 10), josta turpeen otin pois, löysin n. 2,5 cm. pi-
tuisen Käyrän rautakappaleen, todennäköisesti tuliraudan palosen.
Tunasta maasta näkyi tulisijan keskikohdalla, josta kivetkin oli-
vat osaksi hienoksi palaneita. Tarsinkin reunilla on keivää tar-
peen mukaan joko yhdessä tai useammassa kerroksessa. Tästä, ku-
ten käydestä edellisistä ja seuraavistaakin markkinapaikoista on tuli-
sijain suunta idästä länteen. Nii Kotasiijat ovat joko nelion tai
sawakaitteen muotoisia, siirujen pituus vaihtelee n. 3,5 - 5,5 m:ään.
- Paitsi näitä kotapaitikkoja oli erään sekaisten viereen lähes 3
m. päässä iso kivirauni, Ruivas, josta selvästi oli tulta pidetty,
koska kivista, enimmäkseen laakalohkareita, oli palon jälkeisiä ja
niiden välistä hiilenpaloria sekä mustahkkoa, palaneita ja tuhau-
sekaista maata. Tämä røykkö, jonka toinen reuna näyttää hajot-
1) Tämän ja neljä seuraavaa markkinapaikkaa on jokirantien tutkiessani
huomannut suurimmaksi osaksi viime syksynä. Mainitsen tämän vaan osotus-
sini, kunika vä hän tulla välitetään ja tiedetään vanhoista jäännöksistä, sillä tus-
kin kukaan olisi voinut osannut opastaa, vaihtaka kirkon kylä on vaan 3 à 5
km päässä. Jällestäpäin Nylän joku, mistä mainitsin, selitti myöskin tielläjään
jokien kotasiijan nähteenä.

Tulta (pää n. 11), oli vahvan samman peitossa sekä n. 170 cm. läpi mitaten ja 50 cm korkeaa, mutta mitään huoneesijaa ei sen ympärillä näy. Kaikista päätään on se samanaikainen kuin nuo kotasijatkin. - Vielä oli kotapaikkojen seuduilla pari kolme soikeata n. 2 x 3 x 0,5 m. suurista kuoppaa, mutta nähtävästi eivät ole peurakuoppia, vaikka niitä muistuttavatkin. Ovat ehkä joidenkin säilytyspaikkojen jäännöksiä.

5. Seuraava markkinapaikka on ed:stä n. 900 m. päästä järven yläpäähän, samalla rannalla. Linnä oli n. 70 m. alalla vaan 4 kotasijaa, joista oli enemmän trii vähemmän selvää reunavallia. Muutamissa tulisijoissa, joista eräs oli 200 x 110 x 15 cm. laajuisen, kasvoivaukkoja mäntyjä. Luita näkyi kuten ed:stäkin. - Täälläkin oli sitäpäitöi samanlainen kivias keui ed:stä, mutta paremmin säilynyt, jyröä, n. 2,5 m. alareunasta läpimitaten ja 60 cm. korkeaa. Mitään huoneesijaa ei tälläkään voi varmuudella sanoa näkyvän.

6. Tästä n. 300 m. lounatetelaan on järven toisella rannalla seuraava markkinapaikka. Linnä näin n. 175 m. matkalla 10 kotasijaa, kaikki joks. selviä. Tulisijat olivat toisista isoja, toisista paljon pienempiä (100 à 200 x 80 à 100 x 10 à 25 cm kokoisia). Yksi kotasija herätti huomiotani sen kautta, että sen 70 cm. leveässä ja 35 cm. korkeissa ympärysvallissa oli länsi- ja itäpuolella n. 80 cm. leveät aukot, joista jälkimmäinen näytti eräseen erityiseen pienempään "huoneeseen", josta kuitenkin ei ollut tulisijaa; isompi kotasija oli 5, jälk. 3 m. läpimitaten. - Tästä en tällä markkinapaikasta havainnut. - Mainita sopii, että keskellä erästä tulisijaa kasvoi riinan korkeudelta, 30 cm. läpimitainen petija.

7. N. 300 m. ed:stä länsilounaote kohti on länsirannalla taas markkinapaikka, jossa n. 175 m. matkalla oli ainakin 16 säännöllistä tulisijaa, joihin kotavallia ei kaikkien esinään erottanut. Muutamia reunavallit olivat kehdyt latomalla rivin trii pariinkin nähtävästi kotasijatta säretyksiä kivinä, joiden väliin oli muutama luota. Näin ollen ja muistakin esimerkeistä päätään sai "kivijalan" olemassaolo riippua maan kiviperäisyydestä? - Sitäpäitöi oli vielä yksi säännöllinen tulisija sekä taaskin iso, kaikista parhaiten säilynyt kivias, joka oli pohja-alkultaan hiukan soikea - 290 x 245 cm - ja 80 cm. korkeaa. Nämä olivat kulmikkaita, osaksi litteätköjiä "mukutakivinä", joiden välissä, mikäli hu-

maasin, ei ollut paljon maata. - Mainittakoon etn. erästä kotasijasta kasvi rinnan korkeudelta 45 cm. läpimitäinen petäjä, jonka lapin oloihin katsoen täytyy olla yli 300 v. vanha.

8. Vämeinen markkinapaikka tällä joella on sen itäranalla, ed. stä n. 2 km. päässä; siinä oli n. 150 m. matkalla 8 kotasijaa ja iso kiuvas. Tulisijat olivat säännöllisiä, mutta kotavalleja näkyi vain muutamien ympärillä ja silloinkin epäselvästi. - Kiuvas (piir. n. 9) oli pohja-alaltaan melkein pyöreä, yli 2 m. läpimitäinen, n. 65 cm. korkea ja läpeensä maatumut, nähtävästi siksi, etn. siinä asusti muurahaisyhdyshuoneita. 3 m. päästä siitä oli soikea, 160 x 125 cm. laajuinen ja 45 cm. syvä kuoppa, mutta huoneensijaa ei näkynyt.

Kaikki nämä Nukkumajoen markkinapaikat ovat todennäköisesti samoilta ajoilta - jonnekoon lukee lukea 2 ensimmäistäkin -; siihen viittaa kotasijojen yks. yhtäläinen rakenne, niiden maatuminen ja niillä kasvavat huonilleen yhden kokoriset puut. Laskujen mukaan täytyy niiden olla vähintäänkin 400 vuoden vanhoja, t. s. vielä kuulua seuden lappalaisten pakonuden aikaan ja siis tavallaan prautakauteen. - Tulisijat¹⁾ ovat, kuten sanottiin, tehotavaltaan samantlaisia, mutta kooltaan häilyviä. Täähän vaihtelevaisuuteen en tiedä luonnollisempaa selitystä antaa kuin sen, etn. yhdessä kodasta on ollut vähempi asukkaita, esim. vaan yksi perhe, toisesta ehkä useampiakin, jotka ovat tarvinnut sitä mukaan suuremman tulisijankin, voidakseen yhtäaikaan ruokansa valmistaa. - Mutta mitä merkitsevät nuo neljästä markkinapaikasta tavatavat, kaikesta päätään näiden kanssa yhdenaikuiset, isot kiuvaat? Kihlakuntakertomuksesta²⁾ mainitsee Appelyren Huolajärvellä Peterinseljässä löytyvän raunioita, jotka tuntomerkeiltään ovat muuten näitten kaltaisia, mutta ovat vähän pienempiä. Niiden vieressä sanoo hän sitäpaitsi olevan "2-3 jalaa syväksi" soikeita ja nelikulmaisia kuoppia maassa, kenties maatumia ruuan säilytyspaikkoja; ja niitä on väliin yksi, väliin kaksi kunkin raunion vieressä. "Tämmöiset huuret kiuvaan rakennukset ja maakuopat", sanoo hän lopuksi, "eivät ole tavallisia Lappalaisille, vaan ovat ne luetaan niiden muinais-"

¹⁾ Tästä toki mainita etn. tulisija on säännöllisesti kodan keskellä?

²⁾ siv. 45.

jäänösten joukkoon, joita sanotaan "kemitaisten luoneen siivoksi." "Huten on mainittu, on täältäkin ainakin yhden kirkkaan luona tuollainen kuoppa sekä joskaan ei aivan vierestä, usein kuitenkin erään toisenkin kirkkaan läheisyydestä parinkin tällaista kuoppaa (siv. 23). Totta on, että tällaiset kirkkaat eivät näytä olevan tavallisia (ainakaan meidän) lappalaisille, mutta mielestäni on selvää, että näitten Inarissa olevien kirkkaiden lappalaisperäisyys on mahdoton epäilläkään" (ks. siv. 20-21). Mikä sitten näitten kirkkaiden tarkoitus on, siitä en niitä tarkastamatta pysty arveluun järkevämpää sanomaan.

9. Inarin länsipäässä olevan Pielpaaronon poljasta lähes 2 km. luodepuoleista kohti on n. 100 m. päässä "Einejärvestä" kolmen pienen lammikon rannalla kivikkoisella vaaranalustalla kasvava vanha koivumetsä ^{osoittamassa} entistä laajaa markkinapaikkaa. Noin 250 m. matkalla luvun siinä ainakin 14 tulisijaa, joiden ympärillä oleva nelikulmainen kotavalli, jossa väliin tuntuu ^{kiviä}, väliin ei, oli joskus selvempi, joskus hämärämpi. Tulisijat olivat samantyyppisiä rakennuksia kuin edellä olemme oppineet tuntemaan, paitsi että pituuden ja leveyden välillä oli vähemmän eroitusta, olipa muutamia aivan neliomaisia, ja että ainakin eräistä (pöj. n. 12), jonka päätin turpeen poristin ja joka muutenkin oli hiukan lämmötön, oli mukulakivien ohella käytetty laakojakin. Paikalla oli pitempiä aikaisia asumista osoittamassa turpeen alla pilottotuita peuranluuta ihän truvatromasti, väliin aika laajalti 20-25 cm. paksuisessa kerroksessa. Porot niitä nyt sieltä täältä kaivelevat. Tämä höyryöisen maaperän vuoksi sehoitaa paikalla heinää, jonka aiheuttaman maan kasvamiesten vuoksi mahdollisesti montakin

1) Se seikka että Peterinseljän rauniot ovat pienempiä ja että niillä on enemmän kuoppia, todistaa mielestäni vaan sitä, että ne ovat hiukan myöhemmiltä (ja kehityneemmiltä) ajoilta. Siinä kuulossa kuitenkin olen, että ne ovat lappalaisten, mutta tosin Venäjän lapp:sten heimoa olevien jättämiä. Lähteiden puutteesta en voi kyllä tuoda täysin päteviä todisteita siitä, että Venäjän puolelta entiset lapp:stet olisivat tällaisia kirkkaita rakentaneet. Mainita kuitenkin sopii, että Fellman (I, 335-6) puhuessaan Kemijoen varrella asuneista lapp:sta sanoo, että ne "hörde till den nu österom Hölen vristande Skogslappstammen, af hvilken spår än finnes i Inare, Kuolajärvi och ät Ryska sidan vid Maanselkä. Till denna förmödan gifva liqheden i stenrosen...." "Huittenkaan ei tästä käy täysin selvälle, minkälaisista "kivirauniosta" on kysymys, mutta kuten ylempää (siv. 335) näkyy, tarkotetaan kaikissa tapauksissa isompia "raunioita" kuin tavallisi kodan tulisijat.

Kotapaitikka jäi huomaamatta. Siinä kasvava Koivumetsäkin on Lapin oloiksi komeata, sillä näin siellä useita metrin korkeudelta 25-38 cm. läpimitraisia nähtävästi paikalla-asumisen jälkeen kasvaneita koivuja. - Tuurin vanha kirkko on runsaasti 2 km. päässä.

10. Mainitusta kirkosta 4 km. pohjoiseen päin on kahden piene järven välissä ~~ja~~ ulkonäöltään melkein edellisen kaltainen, heinä ja koivumetsä kasvava peuranluosta rikas, n. 200 m. pituinen, vanha Rettsamon markkinapaikka. Tulitijojen näin kymmenkunta, mutta kun Kotasijutkin olivat aivan epäselviä, on maa nähtävästi useimmat peittämät. Täältäpäin olivat ne muodoltaan samanlaisia kuin ed: stäkin, paitsi muuan (pää n: 13), jota hiukan tarkastelin. -

Nämä kaksi markkinapaikkaa, Rinejärven ja Rettsamon, näyttävät olevan jokseenkin yhtenäisiä. Kuitenkin selitti eräs lapp: nen, että hänen poikana ollessaan olivat luut ed: stä näyttäneet vanhemmilta kuin jälk: ssä. Nyt ainakaan ei tuota eroa voitane tehdä. Tuo molempien leirikkaus osoittaa myös, että niissä on paljon kauvemmin asuttu kuin muissa edellä mainituissa markk. paikoissa. Mutta mitä niiden jään tule, ovat molemmat jonkun verran myöhäisemmiltä ajoilta kuin nuo toiset, paitsi muuta seikoista, joitaakin päätellen, että ne tunnetaan yleisesti; kun taas noista muista vaan aivan harvat jotakin tietävät. Mahdollisesti ovatkin ne suunnilleen niiltä ajoilta, jolloin ensimmäinen kirkko Tuurissa tehtiin, s. o. v. 1648 vaiheilla. Vieläkin tiedetään vanhaa perimätietona mainita inarilaisilla ennen vanhaan olleen tapana talveksi muuttaa asumaan yhteen kylään kirkon läheisyyteen. Ja kun nuo markkinapaikat ovat, varsinkin Lapin matkojen silmälläpitäen, joks. "lähellä" vanhaa kirkkoa, niin voipihan otaksua tarinan mitä tarkoittavan. Mutta välttämättömä ja tarpeellisuuteen ei tuo otaksuma ole, sillä meillä on vielä "Taruna", jolla kuitenkin ei liene todellisuutta pohjanaan, kerrotaankin muinoin olleen kirkon Rettsamossa. - Oupa sieltä sanottu ihmisen luuta, kuin löytynyt. Sitä on seuraava: Muuan virkamies yritti tuonnoltaan kokeilla Tuurissa luumyllyllä, jonka tarpeisiin kuuluttu luuta kerättäviksi. Eräs lapp: nen lähti tällöin tietysti Rettsamon luurautoille, mutta ^{jätti} keruunon ikseen, kun huomasi sakkunsa ihmisenkin luuta karkuvan.

11:5 markkinapaikka, joka vanhastaan, nähtävästi kirkon perustamisesta saakka on ollut ihon sen vieressä Pielpajärven rannalla. Mutta kun siinä on si ainostaan vanhimpiin aikoihin läpi talvet asuttu, vaan myös myöhemmin, aina nykyisen kirkon rakentamiseen, vuoteen 1888 saakka, ollut pappila ja suuri joukko kirkkotupia, Tellemanin aikana 50 à 60 kpl., niin paikalla on suuri valikoima erikokoisia asunnontyyppejä, joista kuitenkin vanhimpien talukotien (Falvaskodih) sijat ovat niin maataluneet, ettei vaan muutamia voi erottaa. - Paikalla vielä seisova vanha kirkko on rakennettu 1760 eikä siis ole ensimmäinen; Tämän, 1648 rakennetun, kirkon paikkaa ei enää varmunkukaan tiedetä, mutta arvelaan sen olleen aivan lähellä nykyistä, sen pohjoispuolisella mäellä (ks. siv. 29.).

Eräs lapinukko uskotteli minulle, että nykyisestäkin Kirkonkylästä, Tuutuaasta, on ollut "vanha markkinapaikka", mutta siitä en ole nähnyt merkkiäkään. Jolunjon suusta olevalla Pašnjargazj nimisellä niemellä on kyllä nähtävästi kaupan asuttu ja vielä viime vuositadan keskivaiheilla on siinä ollut viheliäinen "lappalaistylä",²⁾ jolla kuitenkin ei ole mitään tekemistä "markkinapaikan" kanssa. Tuostakaan "Kylästä" ei ole enää mitään maanpinnalla näkyvää, mutta porttasena kaivaustami kuoppaan Törmän rinteseen, muistan tiellä 10-20 cm syvyydellä nousseen joitakin kivistä poron luita.

Nuorempia markkinapaikkoja.

Päitsti äskelmäinistä 11:nnettä markkinapaikkaa, joka suureksi osaksi, kuten edellisestä huomaa, kuuluu tähän ryhmään, tiedän sentapaisesti mainita vaan Tuurin kirkkiosasta, aivan läheltä Norjan rajaa, jolla heuduka Koltalaiset³⁾ ovat varsin myöhäisiin aikoihin saakka oleskelleet, mutta v. 1852 rajakiellon vuoksi pakortetut entiset asuinpaikkansa jättämään. Siellä on pienehkö Pakanajoen pohjoisrannalla n. 1/2 km Jankkilan (l. Tiriniemen) krs. torpasta luodepohjoista kohti heidän kylänsä, "markkinapaikkansa";

1) Telleman III, 351.

2) Düben, siv. 128 (= Castren I, 38).

3) "Koltalaisiksi" eli "koltiksi" sanotaan Tuurissa eritukseksi itärajalla ulkopuolelta asuvia Venäjän lappalaisia, olivatpa ne sitten Venäjän tai Norjan alamaisia.

jäänöksinä näkymässä puolikymmentä tuvansijaa, joiden nurkasta on läjän luhistuneen takan raunio. Joku lato hiirenpätkäkin näkyy siellä täällä. - Mutta samalla paikalla, joka toiselta ja pohjoispuolella sitä, kaanakaan penkereellä, näkyy kymmeniä kummallisempien asumusten jäännöksiä, joita ensi silmäyksellä päätettiin maanalaisen lammaskotien sijiksi. Siinä oli nim. lähes 1/2 m. syväisiä ja matalampiakin pyöreitä ja hiukan soikeita, 1-3 m. läpimitraisia maatuoneita kuoppia, joita oli tav. kaksi peräkkäin (vrt. piir. n:o 15), toinen vastamaan, toinen myötäleen puolella. Toinen oli aina vähän laajempi ja syvämpi kuin toinen sekä oli tuo pienempi syvennys useimmiten myötämään puolella, muttei aina. Kolme oli isompaa asunonsijaa, joista yhdessä oli vastamaan puolella kaksi "kamaria", toisessa yksi, mutta paljon laajempi kuin muut. Näiden selitti ^{Suomalaisen} metsänvart. Jankkila oleen todellakin ihmisasuntoja, sanoen kuulleensa kolttalaisilta, että pienempi kuoppa kussakin asunnossa oli "porstua" josta "kymyksen" yli ryömivät vartelaiseen asuinhuoneeseen. Molempia peitti yhteen ihan maanpinnan tasalla oleva katto, joka oli muka vielä niin tehty, "ettei jäkälä sen kohdalla rikkunut", joten sitä tietysti ei voinut ympäröivästä maasta erottaa. Näissä kuopissa olivat kolttalaiset "isonvihan aikana" vihaväen pelosta "piileskelleet". Niistä kertoi hän joutuneena kiskoneensa esiinmistäviä puuta, kaiketi katonkannattimia t. m. s. Täytynee siis uskoa selityksiä, vaikka myöskin näihin nähden toistaiseksi olevani epäilevästi kannalla. - Tuo tekin näyttävät kolttalaiset näitä teurain aika kauan asuneen ja onhan sitäpaitsi ihan lähellä heidän hautausmaansa (siv. 30) ja vähän ulompana kirkko (siv. 67).

Noin 1/2 gmk. päässä mainitusta Jankkilasta pohjoista kohti on rajan lähellä myös tuollainen markkinapaikka, josta kuuluu näkyvän 6 ja 8 samantyyppistä tuvansijaa kuin ed. t. m. s. - Niinkään on talon lähistöllä yhdenlastuinen paikka, "Kustun markkinat", josta ennen vanhaan eräs suomalainen Kustu on vintakauppa hirtannut.

"Kustun" nähden viitteen kertomuksen lopusta olevaan liitteen (siv. 53-72).

Hautoja.

Humma kylä, ei muinaisin hautapaikkoja Toistolaiseksi "Enarissa" tunneta (vrt. siv. 12.). - Vasta talven tultua, joten mikään tarkastaminen ei voinut tulla kysymykseen, sain kuulla, että Mudusjärven pohjoispuolelta olisi kerran Mudusniemestä, peltoa tehdessä, noustat ihmisen päikalo ja muita luita sekä että talon aidan takana olisi pitkäkköjä kaitaita kuoppia, "aiivan kuin hautoja ainakin." - Nähtävästi siitä asti kuin Enarissa on kirkko ollut, siis v. 1648, on sen ~~se~~ läheisyyteen aina v. 1793²⁾ ruumit haudattu. Mutta tämän hautausmaan paikasta okean epävarmoja, sillä Toiset mainitsevat sen olleen nyk. vanhan kirkon eteläpuolella, ennenmainitun markkinapaikan (siv. 27) länsipäistä ja lounaiskulmassa, jossa eräs vaimo ihmisen kertoi n. 45 v. sitten nähneensä lahoja puuristejä; Toiset mainitsevat kuuleensa, että kirkkoa ympäröivän aidan itäpuolellekin on haudattu, kun taas muutamat siirtävät hautausmaan kirkon pohjoispuolelle olevalle onalle (vrt. siv. 27), jossa äskenmainitun vaimokin saanut paksumman muun jurella nähneensä "rautaristin", joka kertomusten mukaan on muka ollut erään "Teilaamalla tyjetun" haudalla.³⁾ Mitä vierin kirkon eteläpuolella oleviin hautoihin tulee, ovat ne heinäkasvien vuoksi jo aikoja maatenet tunteuttomien ja niistä maella mahdollisesti olevien myöskään parista etimistä huolimatta ole havainnut maanpinnalla näkyviä merkkejä.

- Chrström⁴⁾ mainitsee Enarin kirkon läheisyydessä olevista
1) Sen sijan on Fellmanin mukaan Uttyjellä Tenojen varresta kolme "muinaista hautausmaata", "Shollasporeä", nim. ensimmäinen, Simionin hautausmaa, myös nimeltään "Jabmesen Guolban", vähän yläpuolella Uttyjen suun (nyk. Simajoen rannalla) (II, 101, 157, III, 676); toinen Talvadekten luona, "5 1/2 jnk. Uttyjen tuosta, Nuoruksen läheisyydestä" (II, 157, 166, III, 247, 676) ja kolmas Outakosken luona (II, 157).

2) Sen jälkeen on ruumit syörien karkujen ja ahmojen pelosta haudattu kahteen Enarin saareen ja uusi hautausmaa on nyk. kirkon lähistöllä Juulasta.

3) Kätei tätä epävarmuutta ylisestäin kummana, sopii mainita että jo perikymmentä vuotta sitten ilmoittaa Enarin kirkon kappalainen Wirkkula (Furventarilångd öfver Kåare kyrka d. 26 Nov. 1886, Kåare. M. M. 4:n arkissa), ettei mitään hautoja ole kirkossa eikä sen ulkopuolella.

4) Chrström: Om grafhögar i närheten af Enari kyrka. Hist. Ark. V. Helsinki 1876, siv. 81, 82.

"hautakummuista" muistakseni tarkemmin niiden muoto ja lukumäärä selitettävä. Kenties tarkoittaa hän niillä tuota määrällä olevaa hautausmaata, mutta silloinkin tuntuu kumpujen olemassaolo oudolta, sillä myöhemmissäkin Finlan hautausmaissa ovat haudat poikkeuksetta joko kuopallaan tai ihan erittämättömään maan tasalle. Mutta jos tiellä todellakin hautakumpuja löytyy, ovat ne kai katoottavat rakennuksen aikuisiksi."

Jankkilaola km. verran luodeen kohti on Takanaisten länsirannalla kähes 100 m. pituinen koltalaisien hautausmaa, jossa karimaassa oli näkyillä vain kymmenkunta hautakuoppaa ja nekin nuorimpia, kuten oppaani selitti. Eräistä näkyikin vielä laljoja riikinpalasia, joihin oli kaiverrettu melkein käsittämättömiä venäläisiä kirjaimia. Eräs näille seudun asunut, äskettäin Näättämissä lähes 100-vuotias kuolnut vanha koltta, "joka oli tunteut hautausmaan alusta loppuun", oli keronut, että vanhimmat haudat ovat ihan maan tasalle ja kun kaneron on päälle kasvannut, ei niitä enää huomaa. Tosin mainitsi opas, että muutamat haudat hänen mielestään vasta äskettäin olivat "kuopalle pudonneita". Horin kauran tätä hautausmaata ei tentään liene käytetty ja nuorimmat haudat ovat vasta 50 v. vanhoja. Muuan näistä, sanottiin, oli erään "norta-akan, joka oli saattanut lukea itsensä kuolleeksi ja sitten aina lähtenyt lentämään." Ennen oli haudoilla näkyneet "rystänkirveitä" ja puulapioita, mutta niitä olivat "ylimieliset" kulkijat hävitelleet, niin että vain pari hontalapiota enää huomasiimme. Myöskin oli ennen jollakin haudalla ollut ahkio kumolleen, toisella ululle ripustettu verkkokappale j. n. t. Muutamista haudoista oli joku vuotikymmen kiten otettu pääkalloja ja erästä oli muuan "enklantilainen rohvessoori" kokes leuranonkin viemyt.

Räkkijärvellä n. 1/2 pmk. koikeita kohti on Luolajärven (Kuovdasjärvi) Manalaisistaesta kuulema näkyillä muutamia haudoja²⁾ luultavasti koltalaisien. Oppaitten puolesta en päässyt niitä katomaan. Mitään siitä, että "ruumit siellä ovat kiirellä peitetyt", en kuitenkaan kuullut.

Jo ennen mainittujen (siv. 12, 14, 20) hautausmaiden lisäksi mainitsin¹⁾ Piilpajärven läheisyydestä on rakennuksen aikana ollut uhri-
paikka (Ch. E. Mungerin käsikirj. M. M. yh. n. arkistosta)

²⁾ Huumunvanti Sandström on tästä ilmoittanut M. M. Y:lle.

niiden seuraavat palat.

Kolmatta vuotta sitten kerrottiin löydetyn hautausmaa "Törmäsen-
tä" Alajärven ja Kenttävaaran väliltä. Tiedustellessani asiaa laitan, sam-
kunta muka hautausmaan olemassaoloa vahvistavana juttuna, että
eräs Törmäsen entisistä asukkaista yksi puolisataa vuotta sitten oli
kolotuksen vaivaaman kätensä parantaakseen tuolta hautausmaalta
kaivannut esille ihmisen luun, jonka oli keittänyt vedessä ja tällä lie-
mellä voidellut ja - parantanut kätensä. Luunkin oli viemyt hautaan-
takaisin. Kun seikka kyseli asianomaisen miehen vielä elävältä
pojalta, selitti tämä pitävästään, ettei tuosta hautausmaan olemassaolo-
jutusta saattanut olla perää, sillä kyllä hänkin oli "sillä filmillä"
paikalla katsellut, että olisi huomannut, jos siellä selkeästi olisi ollut.
Hänen isävainajansa ja muuan "tohtori" selitti hän, olivat kyllä
hakeneet sieltä muka nähtyjä ihmisen luuta, mutta löytämättä mi-
tään. Lähdin kuitenkin "hautausmaan" löytäjän kanssa sitä
kattomaan, mutta ne "haudat", joita hän nähti, olivat ihan luon-
nollisia, sellaisista alavissa kirkkomaisista kaikkialla tavattavista
erikokoisista ja monenmuotoisista kuoppia, josta veri kiilui kivien
koloissa. —

Eräs jo vuosia sitten kuollut vanha ämmä oli kerran nuorem-
malle naiselle, jonka kanssa oli "lehtiä taittamassa" lähellä Koppe-
loa olevan Mustajärvestä tulevan jokisen etelärannalla, sanonut
että "et sinä siinä seisoksi, sata tietäisit mitä allasi on!" Oli sitten
selitellyt, että siihen on "ryssiä haudattu". Hautojen ei paikalla kui-
tenkaan kukaan liene huomannut.

Samun ämmän velivainaja oli kerran metsiin kuljeskellessaan
istakhtanut Mustajärven pohjoispuolella olevan vaaran laidan tie-
van nokkaan, muutamien matalan kuopanteen reunalle, pannut siinä
piippun ja nukahtanut. Näki siinä penta, että "kallot ryssä" ko-
venteli hänelle: "pois meitä painamasta!", heräsi tuosta, sytytti
sammuneen piippun ja nukkui uudelleen, mutta kuuli kohta vielä an-
karamman kählyn: "pois painamasta tai paiskataan!", jota vastaan
ei enää rohjennut niskaotella. Tuosta on sitten lähtenyt juttu, jota toiset
puoleksi, toiset kokonaan uskovat. Kun satui paikan siinä kulkemaan,
kaivoin hiukan tuota loma, mutta se oli keskematonta soramaata ja
luonnonläinen. Mennä ja uskoa unia!

¹⁾ Ks. 2:n muist. ed. siv.

Seitoja ja uhripaikkoja.

Takanuorten aikaan ovat loppalaiset palvelleet kivisiä ja puusia jumalia, seitoja, ja niille uhraukset. Suomen Lapista olivat ne yleensä luonnollisia kallioita tai kivimöhläkeitä, väliin kaksikin päällekkäin, tai siten kantoja, joihin jyrkäs oli ihmisen haamua muovailtu. Tällaisia seitoja oli arvatavasti lukemattomia, kun niitä, lukuunottamatta monia yhteisiä jumalia, saattoi olla joka miellellä omaansa, yksi tai useampia. Erinäisille jumalille uhrottiin myös luolien edustoilta, rotkorista y.m.s. jylhissä paikoissa, joista niitten arveltiin asustavan.

Uhriseitoja mainitsee Fellman Tuurissa olevan: kaksi Paadonjärvellä saarista, yhden kaksikivisen seidan Langojärven luona, samantyyppisen Talojärvellä (tätä järveä ei enää tunneta) ja sitäpaitsi tavallisesti paikkojen läheltä, josta seuraaja on pyydetty.¹⁾ Näistä näistä ei enää tiedetä mitään.²⁾ - Fellmanin mainitsemissa uhripaikkoja on yksi Muddasjärven itäpuolella, Syerminjärgassa Seita-vaaran alla oleva muinainen „Atkan Tempeli“.³⁾ Siinä kuuluu jyrkän kallioseinän juurella vieläkin tuntuvan turpeen alla poronsarvia. - Toimen vieläkin tunnetaan uhripaikka on keilamaisella Ukonsaarella Tuurinjärvessä. Siinä pitäisi Fellmanin mukaan olla suuri uhriluola, jossa ja jonka edustalla on paljon maastunaita poronsarvia ja luuta.⁴⁾ Tuota luolaa olen tarkastanut, mutta en siellä huomannut mitään jäännöksiä, eilaita enkä maata, paljasta kalliota vaan, si se näyttää ole suuri, kun vaan uskaltaa sinne pimeyteen työntyä kokeilemaan. Sen sijaan on luolan jyrkkäseinäisessä katotomassa eteisessä paksu kerros mustaa maata, josta uhrihäjät todennäköisesti ovat muuttaneet. Täältä sanotaan joidenkin englantilaisten v. 1876 löytäneen iki-

¹⁾ Fellm. II, 156-7; IV, 58.

²⁾ Nyt tämä ei enää ole kumma, kun jo Fellman (III, 659) saattoi eräsi Sjögrenin lauseen johdosta antaa sen todistuksen inarilaisista, ettei „omnägot folk i Kem-leppmark är fri för den svart konst (näm. vortundes. ta ja tärkanskorita) är det „Inarikon.“ Todella ovatkin ne vortunden siinä määrin unohtaneet, etteivät tunne enää edes existanssiä tärkeimmän korpun, vortun, nimenä. Se on - vortunen sanon - kuitenkin huulekseni säilynyt muutamilla paikkainimillä, kuten Konis-njary, K.-järvi j.n.e (Suom. Konis-l. Konesniemi, K.-järvi j.n.e.) Mutta mitä erityisesti tärkanskon tulee, on sitä vieläkin paikoin paksusti jätellä.

³⁾ Fellm. II, 187.

⁴⁾ Sama I, 215, 411; II, 84.

vanhan pronssikoristeen mukamas¹⁾ - Muuan vanha lapp:nen kertoi, että vielä muutamia vuosikymmeniä sitten oli eräs Saara-Vuolli (Vuolli-Saijets) tiellä Ulkolle mennä uhrannut. - Niinikään jutteli hän jonkun "hormestarin" tältä Päkavuosin uhranneen Ukonsaareen (tietysti piloiltaan) markan, vaikka joku oli varoitannut, ettei siitä hyviä seuraa. "Muton hormestari tuliikin tiellä Kivuloiseksi", jatkoi kertoja Fosessaan. Olkoon tämä turistille varoituksena! - Muistojen tuosta uhraamisesta lienee sekun, että joskus vieläkin Ukonseijällä näkötään järveen äyriä sai pari, jotta tuulta seataisiin. - Main. lapp:nen tiesi mainita, että Nauguniemen nokasta olevan Moosinasaaren päässä on kalliionien paikka, josta on jotakin Kallion osaa seitana uhraten palveltu; samoin selitti hän Cärmijärven takana olevasta "Kaidassa" vaaran laella olevan ison kiven, "jotka alle on ennen poronsarvia tuotu". - Tellmanin mainitsemista muista uhripaikoista²⁾, joista yksi on ollut Ukonjärven läheisellä "Aijeg" (inainki Aijih=Ukko) nimisellä vaaralla, toinen Paadarista länteen olevalla "Ailesvarrella" (Pyhävaara), eräs Tuuri kirkolta Kaskkoon olevalla "Pieggaoivaz" (Tuulispäi) tunturilta ja muuan Akujärven lähellä, ei tiedetä enää mitään sanoa; ne ovat jo unohtuneet. - Pakanunden aikana on Tielpajärven läheisyydestä ollut uhripaikka, josta talvella on uhrattu. - Kullankavajaja T. Timonen kertoi Hivalon rannalla, Hyläjön suusta, nähneensä "monen tuuman vahvuudelta" poronsarvien jäännöksiä erään Kallion lähellä "hyvin rumalla paikalla", jota otaksui vanhaksi lapp:sten uhripaikaksi.

Juurakuoppia.

V Vanhoja peuranpyyntikuoppia on Inarissa kaikkialla, niitä on tuhansia, joten ei kannata eikä voikkaan niitä luetella. Niillä ovat lappalaiset ennen muinoin peuroja pyyhtäneet sopivista paikoista, kuten järvien ja jokien rantamilta, järvien välisiltä Kannaksilta, harjuilta josta molemmiin puoli vedet tai järgit reunustavat, vaarojen tai tunturijyrkänteiden välisistä laaksoloista y.m.s. paikoista. Yleensä on kuitenkin, (nim. mitä

¹⁾ Ennen mainitun Ahngerin käsikirj. Orit. FM 1922, s. 1 ja seur.

²⁾ Fellm. II, 75, 84, 89.

juuri Inariin tulee,) kuopat kivikkomaita vältellen tehty hiekkaperäisille paikoille, joihin niitä puutteellistakin työkaluilla on helpompi ollut valmistaa." Niiden lukumäärä kustakin pyyhti-paikassa vaihtelee kovasti, sillä väliin on niitä vaan puolikymmentä, joskus vähemmänkin, väliin taas parikymmentäkin. Samaten vaihtelee välimatka, sillä on usein kuoppia vaan pariin metriin, mutta toisinaan monen kymmenenkin metrin päässä toisistaan. Niiden muotoakaan, nim. nyrkyinen, ei ole säännöllisesti samanlainen: on partailtaan pyöreitä, kohta enemmänkin pyöreänsorkeita, mutta hyvin sorkeita löytyy; itse syvennyksen muoto on joko kuppimainen tai suppilomainen. Ja lopuksi vaihtelee myös niiden koko, sillä nyrkyinen (vierineen suun) läpimittaan on 1,5 à 3 m. (tav. 2 à 2,5 m.) ja syvyys 35 à 100 cm, harvoin aina 1,5 m. ja ainaharvoin sykkäin verta." - Alkuaan lie kuopat tehty noin Seltän syrytiksi, jyrkkäteinäiksi, vielä joskus, kuten olen kuullut kerrotavan, alaspäin lasjueviksiksi, jotta peuran vankeus olisi tustumpi. Pohjaan jystytettiin kovasta puusta tehtyjä, muinon lompäisiäkin, pärekejiä tai myöhemmin rautakärkisiä Keihäitä²⁾, jotta otos heti surmansa löytäisi, jäämättä sinne näkymään ja laihutamaan. Kuoppa peitetään puuliistökeille tai risulle luodulla maalla, jäkälillä ja sammalilla, aina Parpeen mukaan, eikä tietysti siitä nosteta maakaan näennä sellaisenaan jäädä näkyville, jotta petos olisi täydellinen. Mutta myöhemmin aikoina, joihin kohta joku ruotsala titten, tekivät lappalaiset³⁾ - niin olen kuullut kerrotavan - peura-kuoppien kaivoksi sellaisen maalla y.m. peitetyn luukun, jonka päälle astuttaessa keikahdi, niin että peura syöksyi alas, ja titten vielä kohosi paikoilleen. Kuoppien väliin tehtiin aita, hangas, joka saattoi jättää enemmän tai vähemmän niiden ulkopuolellekin. Miten tämä hangas vanhimpiin aikoihin valmistettiin, siitä ei liene liioin tietoja; myöhemmin tehtiin se, samoin kuin peuroja ansotta

¹⁾ Utjoella ja varsinkin Norjua puolella Rastekaisen läheisyydestä olen kyllä nähnyt joks. Kivi-peräiseenkin maahan kaivettuja ja sen vuoksi verrattain hyvin täily-maitä, tylläinkin hyppäisiä peura-kuoppia.

²⁾ Vot. Fellem. IV, 57-8. Aspelin (Suomen ainekset pakanuuden aikana, siv. 30) mainitsee samassa tarkoituksessa "peuranhantoihin viiritetyistä kivi-kärkistä" Katakja-grontimista."

³⁾ "En ymmärrä, onko Düben (siv. 370, muist.) mahtanut totta Parkhittan onielletään kummallistella väitellä, että" Kuoppain kaivaminen on toimitus, jota ei mistään laajemasta määrästä voi otaksua lappalaiselle mahdolliseksi nykyään, vielä vähemmän muinoin, jolleni näitä hantoi on pitänyt tehdä kivi- tai puukappaleilla."

hangas

puuydästä, yhdestä, kahdesta tai väliin kolmestakin kantojen
tai korvakeiden varaan päällekkäin asetetusta aitapuusta,
ulusta. -

Sen sijaan, että esim. Pohjois-Pohjanmaalla näytän melkein
kaikkien mahdollisia kuopanteita kutsuttavan lappalaisten,
jätiläisten, venäläisten ja ties minkä kaikkien haudoiksi, sa-
taan sellaisia tuarista yksinkertaisesti peura-kuopiksi, kunhan
ne vähänsä näitä muistuttavat. Ja todella siihen joskus
syytä onkin, sillä muutamit peura-kuopat, nähtävästi kaik-
kein vanhimmat, ovat maatuneet siksiin muodottomiksi ja mata-
loiksi, ettei niitä älkä sellaisiksi tunneta. - Mutta ku-
ten tuosta Vuopioniemmen lähellä olevasta peura-kuopan tapai-
sesta syvennyksestä (siv. 19.), jonka pohjalla oli tulisejä, voim-
me päätään, on tällaisilla kuopilla jostakin tapauksesta ollut
toinen tarkoitus. Tätä saatan otaksua yleensäkin yksinäi-
sillä kuopilla, sillä yksi ainoa peura-kuoppa on nähtävästi
saatanut tulla kysymykseen vaan erikseen edullisessa pai-
kassa, kuten ahtassa rotkossa, kapealla harjulla tai kaunaksella
j.n.e. Muuta tarkoitaneiksi on mielestäni epäiltävää myös
sellaisia kuoppia, joihin on huomattavampi valli ympärillä, vaikkapa
ne peura-kuopilla nähtäivätkin. - Olen nähnyt muutamia selvästi
ihmisten tekemiä kuoppia, joilla tavallisiksi peura-kuopiksi on
oudonlainen muoto. Yksi sellainen oli n. 3/4 km. päässä Vuopionie-
mestä luodepohjoista kohti, järven ja siitä pistävän vuorujen poh-
jukan välillä. Se oli reunistaan lukuin 4 m. ptk ja 2,75 lev. sekä
60 cm. syvä, muodoltaan siis pithulainen. Reunat olivat tietyksi alas
vierineet, mutta eivät ^{päättyneet} suppiloon, vaan n. 2 m. pituisen pohjakuruum.
Kuoppa oli yksinäinen. Ainakin kaksi, jollei kolme, joko samanlais-
ta ison kuoppaan näin myös lähellä Akujärven, pienellä hietaharjulla
ihon Akujoen rannalla. Tällaisetkin kuopat selittää lappunen levohi-
serti peura-kuopiksi eikä se otaksuna, ainakaan viime mainittuihin nähden,
ole mahdollakaan. Eräs akujärveläinen selitti tietävänsä, että entiseen
aikaan tehtiin tällaisia kuoppia myös ohikulkevien peurojen vauni-
mista ja ampumista varten. Mahdollisesti!

Syystalvella kehti eräs inarilainen nähneensä Rykyssä Luocamien,
Heptujoen läheisyydessä, vähän matkaa Heptukosken luoteeseen,
Tasaisella hiekkakankaalla n. 5 m. läpimitäisen, maanpinnan tasalla

olevan pyöreän alan, jota ympäröi yli metrin korkuinen, omi-
tuinen valli, kaikista päästä ihmisten laittama. "Näkijä ei
oleet paremmin paikka tarkastanut. Kun tuosta paikasta^{x1} en
näkemältä voi mitään arvostelua lausea, olen sen tästä yhtey-
destä maininnut, vaikkei se nähtävästi "kuoppeihin" kuulukkaan.

^{x1} Asialle voipi antaa enemmän mielenkiintoa se, että paikan lähistöltä
- kuten myöhemmin olen kuullut - on Keptujen rannalta löydetty nykyään
hist. mus. ssa oleva kivinen Keihäänkirjeen katkelma.

Tarinoita Inarista.

Monta vuosisata ei vielä ole kulumut sitä kun inarilaiset olivat täydellisiä pakanaita, mutta kuitenkin on niitä aikoja valaisevia tarinoita kansan suusta vaan niukalti säilyneet. Leikka tuutan kummalliselta eikä sitä mielestäni voi selittää muuten kuin siten, että juuri inarilaiset olivat verrattain pian kääntymisensä jälkeen - sitte kääntymisenkään ei heralokauskoissa kansasta suurta vastustusta kohdanneet - todellakin niin kristillistä ja uskonnollista väkeä - sitä esim. Tellman lämpimästi vakuuttaa tuon tuostakin - että puhumatta kaan entisten pakanallisten menojen harjoittamisesta nähtävästi katsovat suureksi dynniksi sellaisista lapsilleen ja nouse-

^{väärin} Inarin nimen, ruots. Inare, Inari, lap. Anar, Anara (Inar, Inara, Inara) arvelee Tellman (II, 270) ehkä jollituvan muin-skand. Inar sanasta. Düben (siv. 7) lausuu Sjögrenin mukaan Anara-Inara nimityksen samaten jollituvan Inari nimestä. (Eräs lahti Inarinjärvessä on ennen ollut nimeltään Inarinlahti ja vieläkin on erään inarilaisen talon nimi Inar.) Inaria, sekä seutu ja järvet ovat norjalaiset kutsuneet nimellä Fudjager, Fudjager (Tellm. I, 175 y. m.) sekä erityisesti järven ovat venäläiset nimittäneet ylisiksi Inandraksi (Düben siv. 7), erotukseksi Venäjän Lapin (alasta) Inandrasta. Tämän mukaan on Inaria kunnioitettu nimillä semmoisilla kuin Inandraan piiri y. m. (Tellm III, 205, 216: Inandroffska socken, Sveriska övre Inandroffska socken, distrikter Inandra ja myös svenska Leshelppssocken) (joiden kaikkien tarkoituksena tietysti on ollut järkyttää Inarin autonomia!) Mielestäni on myös otettava huomioon venäläisestä asiapaperism v:ltä 1517 (Tellm. I, 388) tavattava Inarin nimitys Niadri, joka on melkein sen anagrammi.

valkei sukupolvelle muistellaakseen, jöten heidän muinaisen monimutkaisen uskontonsa¹⁾ ja muun elämäkäsitteensä²⁾ muisto on saattanut niin lyhyessä ajassa siinä määrin kadota, että tuskin rippeitä on jäljellä. — Muinaisesta asutuksesta³⁾ ei tiedetä mitään tarinoita; myöhemmästä taidetaan vaan sen verran kertoa, että Finarism ovat ennen koltat asuneet, että inarilaiset ovat koltalaiden sukuperäisiä ja vihdoin että inarilaiset ovat Koltasta tulleet.³⁾ — Ne ajat, jolloin lappalaiset saivat kaikenlaisien vihollisten vainon ja häirityksi kärsiä, eivät liene kaukaisia niistä verrattain useista tätä alaa koskevista tarinoista päättäen, joita vielä muistetaan. Kaikkia muinaisia vihollisiaan kutsuvat Finari lappalaiset yhdellä nimellä „čudeh“, olivatpa ne siben „sotamiehiä“, „vihavenäläisiä“, „nyssiä“, „vainolaisia“ tai muita. Myös „Karkulaisiksi“ eli nimellä „paafurveh“ (= pahan tekijät) mainitaan yksinäisiä tai pieniä joukkoja kulkuskeleihin ryöväreitä, joita Lapissa on nähtävästi paljon liikkunut ja hyrinkin myöhäisina aikoina. Näitten kaikkien pelosta tehtiin asuntoja kankaisiin metsiin⁴⁾ tai turvaututtiin järvien saariin, valmistettiinpa vielä kotiin maan allekin. Toinen kertoo, että jos Karkulainen rupesi tuoleiseen kotiaan keskentämään, löjettiin jalat kivvelellä porikki.

Herron ensiksi oloja, tapoja, taikauskon ja muutamia paikannimiä selitteli tarinoita.

Pakana oli vielä Finarimaa tai koltat, jotka silloin sen asukkaita olivat. Ei ollut silloin täällä pappia eikä esivaltan (Tuomaria). Viimein rupesi pappi kulkemaan Lannasta. Ei hänelle aina hyvin käynyt, sillä muutamankin murhasi Sotapäässä⁵⁾ hänen kyytimiehensä, joka karakinaan asui joitakin vuosia Metsä-lappalaisen vaaraksi kutsutusta paikasta. Gläükseen hän siellä pyysi linnunlaulua (metsoja fortimelta), tehden ensimmäiset ansansa pitkistä hiikeistäan, mutta seuraavat metson suomista.

Herran taas oli pappi Lannasta tulosta ja Finarista mentiin

1) Täähän kuuluvista seikoista tekee Fellman laajasti selkoa teoksensa II osassa.

2) Vrt. Fellm. II, 247-51.

3) Uräs 90-vuotias muori kertoi, että laaja „Väli“ (nyk. Walle) suku, johon itsekin lanoi kuuluvansa, on „Lannasta“ tullut. („Lannalla“ ja „lantalaistika“ on ennen Karkoiton varsinaisia lappia lähempi etelään kään olevaa sentin ja sen arakkaita, mutta nykyään yleensä suomen ja suomalaista.)

4) Vrt. Fellm. III, 573: --- sen partt ähr Rymptne till Skoogz för Krigzfolkett skull---

vastaanottamaan. Mutta tuliikin luono keli, joten täytyi jäädä
metseen jouluksi. Pappi loi ristin pretajaan ja taina kahden kyy-
timiehenä kera saarnasi joulunpyhiin.

Puusi viimein esivallakin Inarista Käymään. Mutta kerran
tehtiin Pielpajärven avento ja esivalta lykätöin siihen. Kyyti-
mies pääsi karkuun ja asusteli Kuuvakapperein luona.

Toisen kerran menivät „pakanat“ esivallaa vastaan ja tapo-
ivat hänet saariseläkki Sotapäässä.”

Aluonon on pyydetty peuroja „piilihankaalla“, s.o. han-
kaan veräjään viritetyllä nuolella, josta on ollut rautainen
kaksiteräinen kärki. Kuulin tällaisesta pyydyksestä seuraavan
jutun: Kaksi miestä tapasi metsässä viritetyllä piilihankaan.
Toinen arveli kyllä ehtivänsä veräjän laji juosta, ennenkuin piili
ehditti häneen iskeä. Vaikapa kumppani varoitti sellaisesta uhka-
rohkeudesta, ei toinen kuitenkaan siitä välittänyt, vaan otti ko-
van vauhdin ja ryntäsi veräjän läpi, mutta löysi samasta itsen-
sä suorana maasta, sillä piili tietenkin heti lankesi, vaan on-
neksi satoni taskusta olevaan tulirantaan, kuitenkin niin väkensä-
sti, että kumon paiskasi.

Alajärvellä lähtevän joen suussa on Pattipola niminen
jyväkää koski, saanut nimensä sen johdosta, että kerran oli siihen
eräs Patsi niminen lapp:nen, itse hypäten kalliolle, pukkannut
toisen veneestä istuvan, syystä että „molemmat olivat samaa
tyttöä armastelleet.“

Inarista on iso Kasariselkä (Skallujorvya), jonka ker-
rotaan nimensä saaneen siitä, että kerran oli lapp:nen ruven-
nut sen syvyyttä mitaamaan ja siinä tarkoituksessa liittämät
yhteen huopungin, nuorien ja miesten sekä pääkän penurit painok-
si Kasarin (= varskikattila, skallu). Tämän pohjan ei kuulunutkaan,
alkoi hän vetää kojetaan ylös, mutta „köys katkes“²⁾ ja kattila meni
pohjaan. - Toisinnosta mainitaan, että mitaaja oli „muuan ryssi, liekki ollut
herra“ ja että hänen oli täytynyt katkaista köysi, kun ei ollut

¹⁾ Oulko näillä tappojutuilla mitään todellista pohjaa, sitä en tiedä; vrt.
kuu Tenkin Fellm. II, 112.

²⁾ Topelius ei ole hiis aivan turhia laulanut!

jaksanut Katrikaa ylös Kiskoa.

Laakoon Tässä sijansa seuraavakin vielä yleisesti tunnetaan, hien-
 ken pitkävetäinen "kertomus pakonuden ajoilta Tanskassa:"¹⁾

Oli kerran yksi Sigga niminen tyttö, parahista parahin,
 kaikkien tykkäämä. Hänelle rupesi kilpakosioiksi kaksi poi-
 kkaa, joita hän kumpakaan ei tahtonut kieltää, sillä hänen
 mielestään olivat ne yhtä hyvät. Vaan kun kukaan ei kuiten-
 kaan lopunut ottaa mieliksensä, tuli hän murheelliseksi ja
 ajatteli kokemustomudestaan, että kyllä hän tähtää olla
 onnellommin kaihista tytöistä, kun sai kaksi sulhasta osakseen
 eikä ajoissa kieltänyt toista, koska ei tiennyt, kumpaa pitäisi
 kieltää. Viimein valitti hän kohtaloansa seurakunnan van-
 himmille, jotka ne ymmärtäisivät, kuinka asia olisi ratkais-
 tava. Tällöin siis seurakunnan vanhimmat olivat kokoontuneet,
 julisti Piltse niminen mies, viisas vanhus, väin kuuluwan ku-
 mion: "Koska tämä asia on väin kauvas mennyt, niin tähtä
 ei sovi muutoin ratkaista kuin panna kilpakosijat kaksin-
 taisteluun. Tuolla on Fivaloon päin matkalla kaitainen salmi,
 jonka keskellä olevalle kivelle Sigga on pantava. Sulhasten
 on jouttien kanssa lympyävä molemmiin puoliin salmea ja nousta-
 va tielle, että pystyvät ampumaan toisiaan; ja kumpi elon
 jääpi, sen saakom Sigga miehikseen." Ja niin lähdettiin kah-
 den penikulman matkalle Fivaloon päin ja kun tulitti tielle
 paikalle, jossa kumio oli pantava tähtäntöön, laskettiin
 toinen sulhanen yhdelle, toinen toiselle puolel salmea. Mutta
 se tytön asettaminen kivelle ei ollutkaan leikintekoa, vaan
 kuitenkin oli sekin teltävä. Siinä tarkoituksessa nousivat he
 rannalta neljä isonlaista kiveä, jotka he vajottivat pitkillä
 suorilla poljoaan, ympärin sen kiven, jolle Sigga asetettiin. Tällä
 tämä ei tyytynyt ennenkuin si dottiin niillä suorilla kiinni joka
 suunnalle. He he siten vähän selkoutuivat venheineensä, siten
 aikaa kuin sulhaset onneaan koettavat. Vaan kun molempain
 piti nousta sen verran, että toisiaan ampumaan kykenevät, niin
 ampuivat molemmat toisensa kuoliaiksi. Likkellä oleva venhe kanta

¹⁾ Vaan lauserakennusta, aikokirjoitusta ja paikoin kielellistä puolta muuttelua ja hienon
 lyhentämällä olen tämän jäljennäntä kerästyneen Paul Walle-vainajan muutamista muisteli-
 kirjoittamista tarinoista ja jutusta.

Kuurohti Siggan tytö" päästämää häntä ja ottamaan veneeseen. Kun he lähtivät poutamaan takaisin, tuli Sigga kovin levottomaksi merheen tähden. Siksi menivät he maalle ensimmäiseen niemeen, jossa Sigga itki katkerasti ja valitti, että nyt ei enää yksikään poikamies eikä edes leskimiestäkään hänestä huoli, kun kaikki tuntevat, kuinka hänelle kävi. Vaan muut rapesivat häntä kaikkiin voimiin lohduttamaan ja Piltse sanoi: "Sinä olet vielä niin nuori ijältäs, me pidämme sinusta huolen ja toimittamme niin, että sinulle pitää vielä onnen päivien paistaa, jos vaan meidän ajatukset kaikkeen, mitä aijot tehdä." Tästä Piltsen lohdutuksesta virkosi Sigga ainakin että omiin voimiin häveli veneeseen. Ja siitä päivästä asti on sen niemen nimi Siggan-itkemä-niemi (Sigga-äiärrum-ajarga) ja sen salmen nimi Kallaudemsalmi (Kallaudem-övalme) ja saaren nimi Kallaudemsaari (Kallaudem-saalu). Ja he söntivät siitä kotiansa. - Vielä samana vuonna toimittettiin Sigga Norjain Varankiin, jossa hän joutui naimisiin Kunniallisen miehen kanssa ja tuli onnelliseksi talonemännäksi. He tekivät talvitalon siivomachan Raunille paikalle, Atikkokojen rannalle, jossa on vieläkin Sigganvainioksi nimetty laaja kenta. Sinne muuttivat he talveksi ja kalastivat Njitko- ja Sivakajärivistä. Kesällä kalastivat he merellä ja myivät paljon kala- tunturijärvien että meren kaloja, rikastuen ja tulien kuulutiksi. He elivät kaiken ikänsä onnellisina ja jäivät hyvän muiston jälkeensä.

Turossa on kirkonkylästä luode-pohjoiseen 3/4 pulk. päästi Kolmenkuningaanjärvi, joka on alkuaan saanut nimensä siitä, että sen rannalla ovat kolmen valtiakunnan, Ruotsin, Tanska-Norjan ja Venäjän rajat yhtyneet. Nyt enää eivät lapp: set tuota rajaseikkaa tunne, vaan kunkin nimen muka johtuvan siitä, että sen järven jäällä olivat kerran "esivallan herrat" juoneet maljoja kolmen kuningaan Kunniksi. Läheistä vaaraa on sen mukaan myöhemmin ruvettu kutsumaan Kolmenkuningaanvaaraksi, vaitska sen vanha ja vieläkin käytetty nimi on Sprünvaaraž, Sikavaara. Tämän mukaan taas tuota järveä nykyään yleisesti mainitaan Sikajärveksi, Sprünjärvaž. Nimien sekoitus on siis tapahtunut, vaikka

"Fellm. I, 475"

toisaalta kyllä ei ole kieleträvissä, että jotain yhteyttä voisi olla "majainjuonun" ja "sian" välillä.

"Päivien tulvan" eli "Mooottajan veden" nimellä kerrotaan eräästä Tuurinjärven jolloinkin entiseen aikaan sattuneesta korkeasta tulvasta, jonka merkki vieläkin näkyy kalliosta sen kautta, että sen alapuolelle ei liivii "tiira" kivien kasva.

Tuhtu tiedetään, on jo kaukaisista ajoista ollut Lappia omistamassa ja sieltä veroja kiskomassa kolme eri valtakuntaa, Ruotsi, Tanska-Norja ja Venäjä, jotka ainakin jo 13:nneen vuosisadalta saakka olivat sen herraina. Tämä nyt ei ole ihmeteltävää, mutta kummallisempaa on se, että oli seutuja, joiden yhtäaikaan juti maksaa veron kahdelle, jopa kaikille kolmelle valtakunnalle. Luonnollisia tyitä siihen kuitenkin oli." Yksi näitä seutuja oli Tuuri, josta ainakin jo 1588 oli nuo kaikki kolme valtakuntaa verottamassa. Tätä veronalaisuutta kesti vuoteen 1751, jolloin Norja lakkaa täällä ruoskan heiluttamasta, jota vastoin Ruotsi ja Venäjä vielä 19:nneen vuosisadan alkupuolelle Tuuria verottivat. - Näistä ajoista ei enää paljoa muisteta.

Herroihin kuitenkin, että muuan venäläinen veronkantaaja oli ollut niin vaateliaas mies, ettei istumakaan ruvennut ennen kuin istuimelle levitetiin mustanpeltun nahka, joka tietenkin juti hänelle lahjaksi antaa. Sitten oli hän juhlallisesti selittänyt veron saurunden: "Tritsat jevinke va baurik", jonka pi-fäisi merkitti: "30 hopeariksiä, kaksi majavan nahkaa".²⁾ Mutta sitten kuin anarilaiset viisastuivat, oli ryssä saanut olla hyvilläään, kun e des korpi- tai suoni-kunturan (yhdessä poron korpinahat tai-suonet) sai.

Viimasaaren pohjoispäässä on kentiä "venäläisten ajoilta" ja "pakamunden aikakaudelta". Siinä sanotaan erään Curnazj nimisen miehen, jolla oli tapana uuden nätyytekä järvelä soutelevia tyttöjä. Pahasta päistäkseen keksivät nämä viimein sellaisen keinon, että karistivat verkon paikkaan, josta arvasivat Curnazjin uivan. Siihen tämä kengistään takertuikin ja kangistui.

¹⁾ Viitään Fellmanni laajan selm. tekoon asiasta (III: 171-218). ²⁾ Vrt. Fellm. III, 205.

Seita-Antti niminen laippalainen läksi tavaraahkiomeen Sodankylän Horvasesta Tuuriin. Vähän aikaa hänen lähtönsä jälkeen tuli Horvaseen koltra, joka asian kuultuaan painautui sinkeillä hänen peräänsä ja saavetti hänet yöpyneenä Lotapään alla olevaan suojaan. Koltra valjosti häret ahkioiden eteen ja vieden mukanaan kaikki toisen tavarat ja pussit, hävisi Tuuriin. Seita-Antti täytyi aamulla käyden lähten Tuuriin, josta halki Takaa-ajajia, mutta tuisku oli jäljet peittänyt.

Muuan vauhuntraan horiseva ämmä kertoi pitkiä juttuja "polvareista", jotka eivät täällä enää uskaltaneet käydä, kun "salasotajonkko" (cudch) oli niitä hätyyttelyt, mutta kaikki jäi minulle epäselväksi. Lieneeko tarkoitteut eutisiä Tornion porvareita, jolla oli kauppa-oikeus Lepissa! (Ehkä kemilaisia, jotka kustumisen aikansa tekivät epäomistuneen verotusmatkan Venäjän tappiin, ja josta takaa-ajajat venäläiset tappoivat Tuurin puolelle.)

Eräs kertojani saanoi "Luton päällä" nähneensä miehen raadon, "jotka konttiluu oli neljä korttelia pitkä." Sen johdosta kertoi hän, että tiellä oli kysyttä olluut kelkalla vetämässä yhtä herraa, mutta olivat sen päästäväneet menemään vaaran alas, jossa heitti heikkensa.

Kerran oli muuan peuranpyytjä luvannut eräälle kiviseidalle antaa kaikkien niitten peurojen sarvet, jotka senä päivänä saisi ammutuksi. Toinen aikaakaan, kun jo näki, kuinka kaksi peurahivasta oli tapellessaan sarvista toisiaan takertuneet. Pyytäjä hiipi lähelle ja valmistautuessaan ampumaan saavi itteksensä, että "rietas sinulle sarvet antabsoon!" Mutta samassa peurat selvisivät toisistaan ja muokena kuitivat pois. Mies kinkubeli kumppanilleen, ettei niiden epäjumalariettaiden kanssa ole hyvä olla tekemisissä."

Lähellä Venäjän rajan, Kiertämänjärven yli päästä, on tavalloman tyvä ja pitkä, korkeiden paltojen reunustama kuru. Herran entiseen aikaan, jolloin tiellä "Suomen ja Venäjän" miehet seuroin peuroja pyysivät, tuli muutamana iltana kaksi metsästäjää tum kuruun reunalle ja rupesi sen syrpytteen kurkistelemaan. Silloin

kuului tieltä salaperäinen ääni, joka harrakseen sompuon murteella saneli: „Tij uvario cuceecik ja mecci jottceecik, cellkät Ruikeli tait saamit, ät seu ret viljjes lij juo jämmäm!“ (= Te vaaropin hiihtäjät ja metsien kulkijat, sanokaa Ruikelle, että hänen oikea veljensä on jo kuollut!) Peljästyneinä tuosta hiihtivät metsästäjät kodalle, josta oleville kumppaneilleen kertoivat kuulemansa sanat. Silloin kodan ovi aukeni raolleen ja pönni taas sijoilleen sekä kuului valittava ääni: „Ai, uvari heci... no jieskut tot lij juo jämmäm!“ (= Oi voi sentään... no tosiaanki se on jo kuollut!) Jätin pönnän on tuon kurun nimenä ollut Puhujan kuru. - Tarinan muist. Länkinjoitaja oli sen perään omalla mielipiteenään liittänyt tämän suuntaisesti, että „edelliset kurusta lausutut sanat kuuluvat siltä kuin olisi niin kärkeä ilmoittaa jollekin Ruike nimiselle taloisele olemolle, joka kodasta ne kuultuaan oli surunsa ilmaisten murteiden poistunut.“

Eräs lappalais-suomalainen kertoi muutamasti vielä elävästä lappsesta seuraavaan tapaan: „Olin sen Kaapin Rausta kerran metsästäimässä, jollon se minulle usein kerotti, että jos joku vieras saapi katella toisen pyssyä, niin se kootuapi, jottei tilia enää saa mitään. Tsen asentopaikallamme tabumalta näkyi tulevan eräs lappseu, vei Kaapin heti pyssyynsä piiloon, mutta minä annoin omai seistä puuta vasten. Aikansa olinaan sekä pyssyini katseltuaan ja Räämettyään meni vieras viimein pois. „Nyt on kootto mennyt pyssyysi!“ vaakuutti Kaapin. „Mutta kyllä minä tiedän konstin, jolle se poiskein saadaan“, jatkoi hän; „pane pyssyynsiippu vedä täyteen, kuumeuna rassi täheksi“ ja tilia eysää siime kolme kertaa, niin jo kyllä kootto lähtee pois!“ Minä helitin, etten usko kumpaakaan ja lähitin metsäke. Tsen illalla tulii takaisin asentopaikalle, oli minulla tois-takymmentä lintua selässä. „Olette sinä tietäjä!“ kummasteli Kaapin.

Toinen äijä jutteli toisissaan: Jos „rievään silmä“ on pyssyyn mennyt, kuten kyllä monasti tapahtuu, kun maailmassa on niin paljon kateellisia ihmisiä, niin saapu^{sen} kyllä poiskein, kun ottaa katanjon (tai muun hevosen) oksan, panee siihen tulen ja antaa saarni kull-

1) Olen sen lyhennellyt Paul Walle-vainajan muistutuksista.

Kea piippuun läpi. Nämä kerran Saariselillä seurapyyynnistä
sattu, ettei muutaman uurtomiehen pyssy suvennut oijistamaan.
Toinen piippuun katsovaan saari, ettei hän tuo ole kummakaan, sillä
sieltä näkyy riittäen silmä. Katajan saarelle se fieltä karkeoi.
Tehiin.

Muun seurapyyntäjäin taikojä on sekin ollut, että fieltä
metristä eleessä ei vereen y.m. takraantuneita käsiä saanut pestä
- muuton peuralyky oli menneistä kalua. - Nähdäkseni eivät useat
poromiehet ole tuota vieläkään unohtaneet!

Ennen vanhaan on ollut sellainen tapo, taika, että vas-
tapyydetyt kalat piti kaikella muotoa peittää vieraan näky-
vistä. muuten kalaomni auttamattomasti meni pilalle, kootni.
Sen vinksi kalat pyyntöpaikalta (tai venerannasta) suoraa päätä
kuljetettiin erityiseen asunhuoneista erillään olevaan kalasuojuk-
seen, jonne yhätyksiä sattu, tai ainakin, jos vieras lähestyi,
heitettiin niiden päälle joku peite. - Koltasta kumhutaan vieläkin näin
menettävään ja tuaristakin on vielä sellaisen tavon jäännöksiä. Nii-
jä vielä ainakin yksi lappalaisuus, vieraan ehdityä nähdä
vastapyydetyt kalat, ennenkuin ne on peitetty, viskaa kalaa.
Saaliin kootumisen ehkäisemiseksi quunkon niiden sekaan. - Ker-
rottiin myös, että eräällä miehellä oli tapana kalastajia lähesty-
essään jo etäimpään huomauttaa, että „pankaapa hyvät ihmiset
jotakin riippua niiden kalojen päälle, minulle on niin pahat sil-
mät!“ - Jos lapp:elta kysyy, paljonko hän on kaloja saanut,
vastaa hän tavallisesti: „no vähän“, vaikka vene ohii mitä täynnä.

Entisiin taikojä on ollut sekin, että kaikki näkyvillä olevat
ruokaastiat ja -aineet peitettiin, kun outo tuli taloon. - Nähtä-
västi myös ondossa paikassa piti kaikkiin puolia varovaisesti menetellä,
koskapa minultakin muuan ikivanha ämmä kysäri: „Etthö pelkää oika
avojaloin vierasta paikassa?“

Tuon uskonvalkeaa ja ihmisen valkeen yhteen tulevat (killoin
nimittäin kun uskossa sytyttämättä mettäpalolle tehdään vastavalkeaa),
syntyä - niin on ennen uskonto - sellainen kohina, kova elämä ja paak-

Kina „kuin sodasta tai maailmanloppusta“ Tellaista sitä vastoin ei tapahdu ihmisten virittämien valkeiden välillä.

Ukon selän eteläpuolella asui pienestä Säisaaresta (Sädisaalui) noita, jonka tatar meni kerran pienen Siällä poikansa kera veneellä quita noutamaan läheiseltä mantereelta. Tatar poikansa veneeseen, mutta jonkun ajan kuluessa huomasi veneen aivan itteksen lihtenemään kulkemaan, poika mukanaan. Kun vaimo saavasi noitakonttien olevan kysymyksessä, niin hän, saadakseen veneen tulemaan takaisin, lupasi Ukko antaa lahjauhrina^{nsä} hänsi: „Pyöreäb lü puciti viera ääprat ko kuoca Siällä ruoita!“ (= Parempi on liheva jaaran kaula kuin mätö Siällan säär). Vene tulikin takaisin, mutta kotiin tultaan huomasi vaimo päänsä kadonneeksi, - sen oli Ukko viengt. - Se paikka, josta vaimo oli maalla käynyt, on vieläkin nimeltään Siällanjarg (Siällanniemi).

Aarnihandilla (aarnihävddi) kerrotaan samalla hetkellä ja sinä itana kuin sinne kätkeöyjen rahojen omistaja kuolee näkyvän kirkaas tuli (toisten mukaan kuin vünalickki), joka sytytyy siitä etänä nuo aarteet „palavat“, vaan kuitenkin siltä eivät häviä. Kun sellaiseen paikkaan menee juhannusyönä vahtimaan, voiipi saada aarteen haltuunsaakin, jos osaa oikein menetellä. Silloin tulee vaikka minkänäköisiä eläimiä vahtijan luo, mutta niitä ei saa peljätä. Kun tullen yksi näistä, esim. jaara, käyppi päälle, pitää sitä sarvistä näprätä künni. Silloin vahtija pyörtöy ja näkee, mitä selvitöyään, sen kuitan (arkan) rivän, johon rahat on kätkeöy.

Toisten mukaan kuuluu tuli palavan aarnihandilla juhannusyönäkin, jolloin niitä sen vuoksi on paras etsiä.

Mainittakom seuraava hausempi ja suurimmalta osaltaan niittävästi edellistä vanhempi toisinto:

Kun aarnihanta on saatu selville - siitähän joskus nousee savua - niin pitää katken henkilön mennä (juhannusyöni?) ihan sen päälle istumaan (tai seisomaan), jalat haarallaan ja selät vastakkain, toinen katsoen puoleenpäivään, toinen puoleenyööhön. Silloin rupeaa heidän luokseen tulemaan kaiken maailman eläimiä, jos kuinka rumiakin, jotka kaikki katsovat sinne heidän

1) Vrt. Fellm. II: 80.

haarainsa väliin, mutta niitä ei saa peljätä. Tönnä siten viimeinen niistä käyppi toiseen syliksi, jirtää siihen lujasti tarttua, oli se kuinka hirvittävän näköinen tahansa, ja painia sen kanssa kaikkiin voimiin, kunnes viimein huomaa taistelevansa - kahaarkun tai muun aartein kanssa.

Sen todisteeksi, ettei tämä aarnihaudausko - josta edelliset tarinat yhdistämällä saapi jotakuinkin selvän kokonaisisuuden - ole vaan tyhjää ilmaa, kerrotaan esim. seuraavat "Fosijutut!":

Tönnä kostoikymmentä vuotta sitten kuoli nuoruus mies, jonka puhuttiin kätkeeneen rahojaan maahan, näkyi samana iltana eräällä läheisellä saarossa palavan tuli, jota kesti koko yön. Monikin, m.m. kertojani, sen näki, mutta nähtävästi, pimeä aika kun oli, uskalehti käydä katsomassa. Seuraavana aamuna oli kertojani huhtauttanut sille paikalle, muttei sieltä enää ollut näkynyt tulen eikä mitään olemun jälkiä. Nytkin hän vielä uskoi siellä olevan rahoja kätkeksi ja näytti melkein katuun, kun ei ainakaan käynyt tiloista asiasta selvää ottamassa.

Näinikin kerrotaan erään vielä elävän miehen kerran Norjasta palatessaan nähneen muutamassa vaarassa ison tulen loistavan. "Tuli kuu tuli", arveli mies, sitoi härkäänsä pummaan ja läksi tulta kohti kahlaamaan. Kuten lähemmäs sitä hän tuli, sitä pienemmäksi se kävi ja miehemme näki viimein edessään pienen salaperäisen tulen lepatellen hoippuroivan haugella sinne tänne. Näkijä palasi kiiroisesti takaisin ja läksi ajamaan pois, "aarnihaudesta" edes merkkiä muistamatta mieleensä painaa.

Pistänpä tähän juttuun, joka hiukan suvua, minkälaisista "suomea" Lapissa on puhuttu:

"See minä olin motomui Säctünjarg kiäddaa Teermi alne nuottaa parantamassa, see källis rubka Fossa vaarassa oravan paajij, see luotta Suuvva minun lappodam, pursa minun palthini, masa minun oivhaani." (= Olin muutamana kerran Säctünmiemen kenttären törmällä nuottaa parantamassa, ukko-vainaja tuossa vaarassa oravan ampui, luoti vihelsi ohitse, pärskähti viereeni, melkein päähäni.)

Vihollistarinoita olen seuraavat saanut tietooni:

Tuusi-kymmeneä Venäjän Karhulaista oli tullut Cärminiemen rantaan, josta anastivat muutaman lappalaisen (porohärän ja veneitä - neljäkö lie ollut - ja soutivat uilla saareen. Siellä ne piilillä ampuivat härän, jonka nahkoihin päivineen leikkeliivät palaveri ja söivät. Tehen tuli kova tuuli, eivät ne uskaltaneetkoan lähteä selän yli, vaan palasivat mantereelle, jossa taas piilillä poron ampuivat, mutta vaan yhden jalan tilta katkaisivat. Jättivät veneet siihen, josta piilosta ollut, koko ajan niiden pumhia salaa katsellut lapp:nen omansa korjasi. Karhulaiset lähtivät siitä kulkemaan Cärminiemen sisänpäin, jossa luulivat rikkaan lapp:sen aseman. Muut jäivät metsään yöksi, mutta yksi lähti vakilemaan, onko talosta paljon väkää. Todalle tultuaan kiiperi tämä reppänästä kurkistelemaan. Lapp:sen akka oli parastaikaa kaloja padasta kaaraan ammentamassa ja siinä huomasi jataa kuvastuvan reppänän reunalta kurkistelevan miehen vaaman. Siihen aikaan oli tällaisen usein tapahtuvan vaaran uhateissa tapana asetella kaaraan kalampaita ja -muruja pystyyn, jotta muutkin läsnäolijat huomaisivat olla varuillaan. Akka, joka älysi asianlaiaan, pani kaaraan hauon päään pystyyn ja näytti sitä miehelleen. Tämäkin ymmärsi heti vaaran ja huomaamalla, ikäänkuin hörmönen, näppäsi joutsen ja ampasi puiden tylsästä päältä vakolijaa vasten naamaa, niin että tämä meni tyrmään ja putosi maahan. Lapp:nen joutsen ulos, kiteri miehen ja sen selvitetyä kysyi ja vaimoti, missä toiset olivat. Saatuaan sen tietää, sanoi hän kumppaneineen lähtevänsä ole tappamaan. Vakolijua tahtoi mukaan, sanoen että "tapa vaan kaikkei muut, mutta yhtä älä tapa!" Häntä ei kuitenkaan uskottu matkaan. Ryssät istuivat nuotioiden ympärillä tulen loisteessa ja niiden joukosta oli herrakin, joka garastaiksen oli "kaluria juomassa", kun sai piilien rintansa. Piilit tiikeasti suhahtelivat pimeästi, mutta ampujota ei näkynyt. Siihen ammuttiin kaikki, "yhtä onneksi 50 ryssiä", joiden raadot laahattiin läheiseen vesilentoon, jonka vesi vielä nytkin on "veren näköistä." Paikan ja ympäristön nimi on siinä pitäen ollut Ampumasella.

Paannaz (Toikanen) atui perheineen Solojärven saarella. Ker-
 ran oli väki mennyt kaloja pyytämään ja kotiin jäänyt vaan
 kaksi pikkua tyttöä. Silloin näkyi saareen uivan kaksi karku-
 laista. Toimen tyttö halsi isänsä joutsen, pöni luovin päähän kark-
 kurin nokan ja ampui toista karkulaista keskele otsaan. Toimen
 läksi pakoon uimaan, nähtyään miten kumppanilleen kävi.

Läisaaresta (Sädistaalui) oli raavas väki mennyt nuotalle.
 Kotiin jäänyt poika näki kahden karkulaisen uiden lähesty-
 väi saarta. Joutsen kädessään odotti hän niitä rantakaliolla.
 Kun tulivat lähemmäs, huusi niistä toimen: „Lapinpoika, hahhah,
 musta paikka perseessäsi!“ Toikapi ei antanutkaan puijata
 itseään, vaan ampui kaakkurinnokalla etummaista päihän.
 Toimen läksi hiloin pakoon uimaan, mutta poika juoksi nuotta-
 miesten kohdalle asiasta ilmoittamaan, jolloin nämä lähtivät si-
 tikin veneellä ajuttamaan ja tappoivat sen. Molemmat Kuopunin
 läheisen, mantereen puolella olevan, Turveralmensaaren nokkaan; sa-
 ren kohdalla olevan arajon nimi on vieläkin Čudevuatču.

Heoran tuli karkulainen metsässä lapp: sen luo. Tämä
 juoksemaan ja karkulainen perästä. Näin kirmasivat ne pit-
 kän matkaa, mutta lapp: nen rupesi jättämään. Kun toimen
 ajaja sen huomasi, koetti hän toista keinoja ja nauraa hohotta-
 en huusi: „Lappalamin juoksee, musta paikka perseessäsi!“
 Mutta pysähtymättä jatkoi lapp: nen juoksemaan, ehryttään titen
 karkulaisen metsään, josta se vieläkin taitaa olla.

Seuraavat Laurikkaistarinat olen kuullut:

Laurikainen (Laurekaz) tekkeytyi ryssien ystäväksi ja op-
 paaksi ruvetuaan vei heidät tulhaiseen Tuarin saareen. Kun rys-
 sät juoksisivat hilloja syömään, pukkasi L. veneet vesille
 ajelehtimaan ja itse meni yhteen. Yksi ryssi huusi silloin: „Kunhan,
 Laurikainen, tule tänne, niin saat isännän lusikalla puuroa syö-
 dä!“ Toimen lisäsi: „Mutta jos tuletkin, niin kuuma puuroa kuokkaa-
 si kaadetaan!“ Kun L. ei tullut, söuti yksi ryssi gaadella
 kauas hänen jälkeensä, muttei enää saanutta. Ryssit kuolivat
 saareen, mutta olivat sitä ennen laskeneet siellä kasvavat puut ja

kirjattaneet yhteen sellaiseen, että "täällä on sata petäjä^ä."
Sitä nimi Satapetäjäsaari (Cycotte-pecce-saalai).¹⁾

Toisintoja.

Kun Laurikainen oli jättänyt vihaventalaisia Satapetäjäsaareen ja Vanhkaseläitä (Kalpai-ääpi²⁾) olevaan Päänvään-Telemäsaareen (Qairi-punjadem-saalai), olivat ne huutaneet: "Tule, Laurikainen, tänne, hyvä huhta keitetään, luska kätes annetaan!" Kun L. oli pyynnöille kovakorvainen, lähti kaksirystäin perään uimaan, mutta mitä hän "kuritti".

Laurikainen²⁾ vei Kymmenenmännynsaareen paljon vihollisia, sanoen siellä olevan kovasti hilloja. Maalle tultua selitti hän mitä saaren toisessa päässä enemmänki olevan. Kun viholliset läksivät sinne juoksemaan, työnti L. veneet kovaan tuuleen ja itse hyppäsi yhteen. Mutta kaksirystäin rupesi perään uimaan ja toinen jo tarttui veneen perästä kiinni. L. sai hitä kuitenkin lyödyksi aivolla käteen, niin että kultasormuksinen sormi tipahti veneeseen. Rannalla torjet huusivat: "Laurikainen, L:nen, tule nyt, isäntän lusikalla annamme veltin särpää!"³⁾ Mutta L. jätti heidät ja meni vasti siten katsomaan, kun aveli kaikki kuolleiksi. Joku kyllä vielä päättiän lühkeli. Ryskit olivat luheneet saaren puut, joita oli "Kymmenen mäntyä".

Eräs mies (Laurikainen?) rupesi kyydittämään vainolaisia veneellä pitkin Paatsijokea, selittäen sielläpäin olevan paljon rikkaita asukkaita. Kun oli kuljettu niin kauas, että kenkään jymy alkoi kuulua, tiedustelivat vainolaiset: "Mikä se

¹⁾ Vrt. Fellm. II:115.

²⁾ Muullaistenkini tekojen yhteydestä Laurikainla mainitaan. Niinpä tiesi eräs kertojani hänen hävittäneen ja polttaneen paljon lapp:sten epäjumalia. - Luulla kuitenkin että tähän on sekoitettu muinaisen, ja unohdunnet, Farunainen heulsiö, Vuolabba Päivis (Fellm. II:187), samoin kuin seuraavaankin Farinaan:

Laurikainen rupesi kerran "tonfan" (stalo) kanssa voimiaan koettelemaan kiven nostossa. Tonffa koetti ryöryttää muutama ison kiveä, mutta L. sanoi: "Mä, velhulta, ryörytele, annas kun minä nostan!" ja nosti kivan eräälle Päisaaren kalliolle, josta se vieläkin on. (Vrt. Fellm. II:137.)

siellä paikka? "Se paikka syntyy siitä, kun saivo ja suo-
la (suolaton ja merivesi) siellä yhteen tulevat!" vastasi perä-
mies. Tsen tultiin kosken vaskaan, hyppäsi tämä kivele ja
antoi veneen hävitä kuohuihin. Sitä enen kersesi kuitenkin
muuan veneestä keihään nakata, mutta se vaan polven virestä
suhakki!)

Muuan (Laurikainen?) lähti vainolaisiin (čudeh) opas-
tamaan pimeänä yönä, jotta muka sitä luomaamatonnammin
päästäisiin rikkaasta talon ryöstämään. Vainolaiset, joita löysi
olla toista sataa miestä, kollosti hän yhteen mulla siinä mie-
lessä, eivät ne pimeässä eksyisi toisistaan, ja otti itse kivi-
nan toisesta päästä, johon vielä salaa hitoi painavan kiven.
Näyttää tietä tuliseen kekäleeksi, kärke hän sitä joutui seu-
rata. Tsen oli tullu jyrkän kalliin reunalle, heittoi hän kiven
ja kekäleen alas, jolloin vainolaiset syöksyivät perässä, ruhjon-
tuen kalliin kuruun. Tsen opas seuraavana päivänä kävi niitä
katsomassa, oli muutamia vielä siiksi hengistä, että irviste-
livät. Nekin hän siinä koki kuoliaiksi.

Tämän toisinnossa ei mainita mitään kollostamisesta ja ker-
rotaan oppaan kuljettaneen vainolaiset vuolaan jän jyrkänteelle,
josta pöiskos kekäleensä alas. Vit silloin kuuliivat, että opas sopi-
muksen mukaan oli talon hävinnyt ja syöksyivät perässä.

Gräistä saaresta kuultin kerran jonkun huntuavan veneen
sinne päästäkseen. Tytär lähti yli noutamaan, mutta rannalla
olikin karkulainen, joka ei yli lahtenytkaan, vaan sieppasi
tytön mukaansa. Niin kulkivat he kauas. Mutta kerran
illalla levähdetäessä laski karkulainen päänsä tytön helmaan,
jotta tämä siitä hänen gumbokkaan täitä tappaisi. Tyttö
teki työtä käskevyä, mutta kun karkulainen mukku siihen hä-
nen helmaansa, suorasi hän sitä kurkun poikki ja palasi ko-
tiaan. Silloin lappiset turvaliikuntensa vuoksi sopivat, ettei tun-
tematonta huntuajaa saanut noutaa yli.

1) Toisinnossa mainitaan, että veneitä oli useampia ja että perämies oli
ne yhteen hitonut ja itse viimeistä ohjannut.

Näinä vainolaisten aikoina tuoti liian vilkas mieli-
 kuutus lapp:ille usein erehdyksiäkin. Niinpä kerrotaan, että
 muuan perhe, "kun naamaserihärkä sarvenson nakkasi" (= kun
 härkä, jonka sarvista vielä on Karvainen nakk, pudotti sarvenson), meni
 pakoon Tähtiinjargusta aina Petäjäsaaren Erheimkarggunjar-
 gaan (= Härkinhariniemi) paikka, luullea tietysti tuota härkää
 Karkulaiseksi ja sarvia pyssyksi.

Niinikään muuan akka oli kellokautahärkää luultu Karku-
 laiseksi ja kertonut siitä säikähtyneenä miehelleen: "Paaturvist pal-
 lajim!" Mies: "Karkulaista, mutta... härkä vissiin oli." Akka:
 "Se "härkä" vadsaa, couttagat vel skilacavat ja pissu valgi
 alne!" Mies: ??? Akka: "Ja kun minä Karphaaseen pää-
 sin, niin sanoin että "se puati valtaman!" Mies: "Eipä se olisik-
 kaan sinne lähtenyt." Akka: "Vadsaa se perkel järvehenki!"

Eräs mies näki järveltä lumisateen seasta mustia olento-
 ja lähestyvän. Karkulaiset tulevat, sanoi hän toisille ja kait-
 ki ryntäsivät metsään, ensin kaikessa käreessä lampailleen
 pari isoa kenkäheinärullaa ruuaksi heitetyään. Jo seuraavana
 aamuna uskalsivat sentään kotinsa kääntyä ja harmiksseen huo-
 masivat vain hukkien järvelle laukkonen.

Tuo Karkulaisten ja vainolaisten pelko oli niin juurtunut
 lapp:isiin, että vanhat ihmiset vieläkin epäluulla katselevat
 ontoja kuljeskelevia "lantalaisia".²⁾ Vielä muutamia vuosikymme-
 niä sitten olivat vaimoihmiset varoitelleet, ettei tyynellä ilmalla
 saanut tulla polttaa, ei puuta hakata eikä muutenkaan isoa ään-
 tä pitää, jotteivät sattumalta Karkulaiset saisivat asunosta
 vihiä. Harjuminen iltahämärässä oli kovasti kiellyty, sillä kukaties

¹⁾ Lienee parasta saattaa selvempään muotoon akkan "suomalaiset" repliikit:
 "Karkulaista pelkän!" "Se härkä" kulkee, avaimet vielä kalisevat ja
 pyssy olalla." "Ja kun minä veneeseen pääsin, niin sanoin, että "tulep-
 pas ottamaan!" "Kulkee se p-järvehenki!"

²⁾ Ei ole kuin kymmenkunta vuotta siitä, kun eräs Tuusula suomalainen
 metsästä eksyttynään tuli erään järven rannalle, johon teki tulen, jota toi-
 sella rannalla olevasta lapintalosta yli noudettaisiin. Talon vanha ämmä lök-
 si veneellä hakemaan, mutta kun tuli niin lähelle, että näki ylipyssyjän ole-
 van "lennanvaateissa", pyysi hän takaisin.

"Karjalaiset maakiivet" (vaasivat). - Ei ole kovin kauvan aikaa sitten, kun seuraavan jutun aihe tapahtui:

Muutamaan taloon oli eräs lappalaisaijja veneellä johtakailan taloisiin kyyditsemässä. Kun sieltä nähtiin näiden lähertyvän, sieppasi akka kompsionsa (lapsensa kehtoimen) ja meni metsään. Mies jäi kuitenkin kotiin, mutta kun vene lähenei rantaa, asteli hän sinne, kourassaan isoreikäisen freurapuysoy aikoen tarpeen vaatiesta siliä tulijoita tervehtiä, ja rauhoitui vasta sitten, kun lapp:nen kyytimies, jota hän ei ollut huomannut, huusi: "Ei ole hätää, minäkkin olen täällä!"

Fellman mainitsee yhteentörmäyksiä lapp:sta ja heidän vihollistensa välillä mainin on tapahtuneen m.m. Pielpajärven (aik. Nuolijävi) luona ja Sotajolla, mutta tarinat niistä ovat Finerin jo unohtaneet.

Liite.

Kenttiä ja Kotasijoja.

Nämä kentät ja kotasijat, joita nyt lähden luettelemaan, ovat luonnollisesti enemmässä tai vähemmässä määrässä eri ajoilta. Ainakin satavuosissa saatava niiden ikäeron usein laskea. Niiden ijällä tarkoitan tässä vaan sitä aikaa, mikä on kulunut siitä kun niissä lakattiin asumaan, sillä mahdoton on ilman maanpinnanalaisia tutkimuksia monista kentistä sanoa, milloin niissä jo on ruvettu asumaan. Useillahan edellisellä paikalla olevilla kentillä, jotka vasta hiljakkoin ovat hyljättyt tai joissa vieläkin asutaan - vimmamainittunlaisia en muuten ole yleensä luetteloon ottanut - on jo ammoisista ajoista asti voimitt olla asukkaansa. Tällaiseen johtopäätökseen on tyystäkin tulla ainakin muutamain nuorelta näytröivien kenttien nähden, joista esim. on kiviaseita löydetty. On taas paljon sellaisiakin asunonsijoja, verrattain vanhojakin, joista selvästi huomaa vain lyhyen aikaa asutun. Toisissa näkyy taas priikäisiä jäännöksiä.

Kenttien autionaoloajan mittapuuna olen käyttänyt sekä suullisia tietoja niiden asukkaista, milloin sellaisia on ollut saatavissa, tai niiden niihin kertynyttä maatumaisuutta ja kasvaneita puita - molemmat usein epävarmoja todisteita - sekä tietysti niiden jäännöksiä. Sillä varsinkin vanhoihin ja samalla vanhoilta näytröivien kenttien nähden on usein niiden autionaoloajan ja varsinaisen ajan eritys vähäpätöiseksi katsottava. Luonnollisesti tämä „ajan määrääminen“ on usein miten vaan likiputäistä. - Asuntopaikkojen varsinaisen ajan selittävät tietysti niillä huomattavat jätteen ja en-
nen kaikkea tulisijat, jotka muodoltaan ja rakenteeltaan ovat eri aikoina erilaisia. Kentillä tavattavat nuorimmat jäännökset ovat tupien sijoja, joiden nurkassa näkyy takan eli „pöisin“ puhistunut raunio. Kun Tuurin lappalai-

sika ei ole tupia ollut ainakaan 150 vuotta kauvem-
 min, luultavasti ei sitäkään, niin tällaisten jäännösten ikä
 ei siis ole kovin vaihteleva. Saunpirttejä heille ei ole ollut.
 Tupaa vanhempi yleensä tuumeton asuinhuoneen muoto on
 nelikulmainen kotta, tulisija keskellä. Mutta sitäpaitsi
 on montakin tuvanajan näköistä jäännöstä, josta näkyy
 murkasta pisinraunio, vaan jotka kaikista merkeistä päät-
 täen ovat 150 vuotta vanhempia. Kun ne siis eivät ole voi-
 neet olla varsinaisia tupia eivätkä varsinaisia kotia,
 täytyy niiden olla tuvan ja kodan välimuodon jäännöksiä.
 Tähän mieltäpöteeseen on minut johtanut sitäpaitsi sekin,
 että muutamia tällaisia paikkoja lapp: set kutsuvat
 nimellä "Kvatsaje" (Kotasija); ja kun heille huomauttaa,
 että sehän on selvä tuvanpaikka, joutuvat he tavallisesti
 ymmärrä, myöntää kyllä niin olevan, mutta kuitenkin väit-
 ävät vanhemmankin, jo häviönee, sukupolven sitä Kotal-
 sijaksi sanoneen. Sittemmin olen kyllä muutamia lapp:-
 siäkin saanut kannattamaan ylläesittämääni mieltä asiassa.
 Tavallisestihan on inarilaisten kotta tehty siten, että sal-
 voksele, josta on 3 hirsikertaa, pystytettiin korvakoiden
 varaan jyrkkä nelisärmäinen, pyramidimäinen, jostakin hii-
 kan kupera seinä, joka samalla on katoksiin, ja tulisija
 laitettiin kodan keskelle. Mutta vaikkakin tuo 3-kertai-
 nen kodanalus on ollut sääntö, on poikkeuksina
 nähty 1- jopa 5-kertaisiakin. Ja kun alas oli aina 4-5-
 kertainen - tietysti hirsien pakkaus oli määrävänä - saattoi
 sellaiseen kotaan keskellä olevan tulisija-arinan sijasta hel-
 posti rakentaa murkkaan jouskulaisen alluperäisen puitin-
 kin ja siihen hiukan piipuntapaista (ks. Kenttään: 156.). Tam-
 moisista välimuodoista en tosin missään ole nähnyt mainit-
 tavan, lukuunottamatta Frans Himan kirjoitusta Viittäjän v. 1902
 vuosik: ssa siv 36, josta hän sivumennen tekee selkoa eräästä Tsa-
 rissa vieläkin löytävästä sentapaisesta (uudenaikaisesta) kodasta.
 "Hauaska Kodan ja Tuvan välimuoto on Keäinu-koalmi-
 suälvi saaren kotta. Siinä on neljä hirsikertaa, oviseinän oikean-
 puoleiseen kulmaan on laakapiiristä tehty takka uuni- ja piipun-
 puoleen ja kun räppänä taten on käynyt tarpeelliseksi, on vasemman puo-
 leiseen seinään ylimmän hirsien päälle tehty pieni ikkuna aukko ja siihen panta lasi."

Tällaisesta „tupakodasta“ - joksä sitä seuraavasta nimeltä - on vaan lyhyt askel esim. sellaiseen tupaan, jossa tasakerrassa on vaan 5-6 hoikanpuoleista hursikertaa.”

Mitä varsinaisiin kotapaikkoihin tulee, on niistä useimmiten itse kotasijain arinoinen näkyryksi (tietysti maastuneina), mutta paljon on niitäkin tulisijoja, joiden ympärillä ei enää mitään kotasijaa näy, josta syystä, mutta pääasiallisesti niiden rakenteesta, saattaa päätellä niiden kuuluneen vanhempain kotiin. Nuorimmat näitä kenties tavattavista kotien tulisijoista ovat suorakaiteen muotoisia, pienikokoisia, tav. 100 x 60 cm² laajoja, huolellisesti laakakivistä tehtyjä, arina tasainen ja reunat sitä korkeammalla, (reunat molemmissa päissä ovat sitäpäitsi, lämmön siirille leviämisen vuoksi, usein tehdyt keskeämmiksi kuin siuruilla) (vt. pür. n° 16). - Kaiketi yhdenaikainen kuin tämä, mutta harvinaisempi näyttää olevan pyöreä tulisija (vt. pür. n° 18), jonka alakerta ja samalla arina on tasaisesti laakakivistä valmistettu, mutta pyöreä tämän päälle tehty reunas on pienistä laakakappaleista tai mukulakivistä niin huoliteltu, että keskelle jää pieni syvennys. - Näitä vanhempi muoto on myös suorakaiteen mallinen, mutta edellisiä hiukan suurempi, sellaisin laaka- ja mukulakivistä tehty tulisija, jonka keskelle ei ole erityistä syvennyksiä ja arina on usein mukulain päälle lasketun ritonainen laaka. - Taas näitä varhaisemmat ovat suorakaiteen tri nelion muotoisia, joksä säännöllisesti mukulakivistä umpinaisiksi ladottuja lasaisia arinoita (ks. pür. n° 10), josta alkujaan ei keskelle ole mitään syvennyksiä ollut, mutta usein sellainen muodostunut kivien palamisen ja murentumisen vuoksi. Tällaisia ja usein tavattomasti suurikokoisia olivat tulisijat niistä markkinapaikoissa (vanhemmissa), joihin edellä olemme tutustuneet, mutta pari sentapaisista pienempoluista tulisijaa olen yksinäisissäkin kotapaikoissa nähnyt. - Yhä vanhempia ovat nähtävästi nuo tapaanmani muutamit soikeamuotoiset, erikokoiset umpeensa ladottut mukulakiviset tulisijat (ks. pür. n° 7-8). (Mitä lähenee muodoltaan eräs ennenmainittu (siv. 13) pieni tulisija.) Näiden joukkoon lienee myös luettava eräs tapaanmani suuri säännöllön tulisija (pür. n° 4).
 Tällaisen näin eräällä kentällä Tuarin rannalla, kun ovesta ruomin siivään ja oliin piikki edessä polvillani, kosketti päi Kallion (n° 173)

- Vielä on mainitsematta muutamia erimuotoisen ja osaksi sään-
nottomia tulitiloja, jotka nähtävästi kuuluvat eri aikoihin, mut-
teivät yksikään ole nuoria (piir. n° 5, 19-20, joista n° 20 erittäin
on erikseen mieltäkiinnittävä.)

Tehtyäni näin yleispuhteen selkoa kentiä ja kotasijoista,
alan niitä luetella.

Fivalon itäpuolelta olen saanut tietoon seuraavat:

1. Alajärven itärannalla on "Kentänimessä" vanha kenta, josta
vielä kuuluu puijäännöksiä näkyvää. Oppaan ei älynyt varsin
siinä oli minua viedä, mutta n. 100 sylvän" siitä pohjoiseen näin järven
rannalla maakohokkeen, josta turpeen alta tuli näkyviin tulitiloja (piir.
n° 8), jotka muodostaan päättään on monen sadan vuoden vanha. Ko-
dusija ei näkynyt.

2. Lassinkenta on n. 100 m. päässä Alajärven pohjoisrannasta. Si-
inä on vähän aikaa ollut Kyronkylän ensimmäisen toimel. asukkaan
Heikki Kyron pojän Lassin tupa hinnan yli 100 v. sitten". Puijäännöksiä
ja jäkälänsekaista heinää.

3. Uusoppijoen suun kenta. Ei vanha.

4. Nanguniemen tyvestä, pohjoispuolelta Nanguruonon länsipohjukseen
kuuluu olevan kenta.

5-8. Alajärven lähellä kuuluu olevan Tuhkavaaran, Kotajärven,
Raakkurijärven ja Syyräkinjärven kentät.

9-10. Hietajärven talon kentässä näkyi olevan pari asunonsijaa,
muistaakseni tuvan ja kodan paikka, molemmat nuoria. Pottumaa
oli tehty joku ehkä vanhempikin kotasija, josta kuulu aikoinaan loy-
tyneen useita puitihankaan muolessa (pelype) käytetyti kaksiterä-
sia rautakärkiä. - Muuten saati talon vanha muori ympäristöllä
olevan "lukematomia vanhoja kotapaikkoja", jotka kuitenkin ajan-
mukunden ja oppaiden puutteella ruoksi - väki oli heinänteossa - jäivät
näkemättä.

Fivalon länsi- ja Tuarinjärven eteläpuolella:

11. Fivalon länsirannalla lähellä Tuoppisjokea sanotaan kentan-
kaalla olevan nelikulmainen kotasija; asukas on ollut kenti (Heikki)
niminen.

12. Jaarisuvannon rannalla on nuorelainen kenta.

13. Hammasjärven pohjoispäässä on Talvituvankieldi (Talvituvankent-

¹⁾ Tellm. I: 405; III: 140. Vertauksen vuoksi mainittakoon, että seuden vanhin mies ar-
veli Lassin siinä asuneen reunoista 200 v. sitten.

7a) Nuori.

✓ 14. Saman järven luoteisrannalla on Harggukvalikielä (Koriko-
dankenttä). Asunut sama mies kuin seuraavassa.

15. Saman järven eteläpäässä on Jouni Morokajen talon vainiossa
vanhempi kenttä, josta on toista sataa vuotta sitten asunut muuan
lappi:nen „lensmanni“, jonka kilttiläiset olivat metsään keihäs-
täneet, kun oli muka heidän mailiaan majavia pyyhtänyt.

16-17. Lirakkajoen seuduilla on Jakujärven ja Syväjärven
kentät. Tarkemmin en tiedä.

18-19. Lielläpäin kuuluu Harri- ja Kotajärven rannalla olevan kenttä.

✓ 20-22. Rahajärven rannalla sanotaan olevan kolme kenttää, joi-
sta yksi on „Kaijankenttä“, se on nuori.

23. Hyrönkylän ylipäässä on Juntilan vainiossa vielä näky-
villä kenttä, josta joku lappi:nen on asunut ennen seudun suoma-
lalta asutusta, siis ennen v. 1758.

24. Porokotaniemessä, n. 1½ km. Ryyöstä luoteeseen Vuostumajärven-
ojan rannalla on ollut „porokota“, josta muuan Rekseliäs mies
kertoi kesällä „räkän aikana“ muka poroja varten pidetyn isoa
tulaa, josta syöpäläiset saivat takia eivät mitä ahdistaisi. Paik-
ka oli metsittynyt, kenttää ja kodansijaa ei näkynyt, mutta muu-
tamalta kohokkeesta löytyi turpeen alta iso soikea tulisija, van-
haa rakennetta (piir. n:o 7).

25. Ylimmäisen Vuostumajärven kuseaan pohjoisrannalla kuuluu
olevan vanha kenttä, mutta se oli jo niin metsittynyt, ettei oppaani
sitä löytänyt, vaikka kaiketi yli kuljimme. - Polvesta polveen kulke-
neen muistotiedon mukaan sanotaan tuolaisiakin paikkoja „kenttä-
si“, vaikka niissä metsää/kasvaa eikä heinästä näy hämärintä.
Kään merkkiä.

26-27. Ahven- ja Harappijärven luona sanotaan olevan kenttä.

✓ 28. Koppelosta länteen on alimmaisen Mustajärven pohjoisrannal-
la Vanhankentänniemen luona ollut kenttä. Mutta sekin oli jo
niin ympäristönsä karvainen, ettemme sitä „löytäneet“, vaikka
pari kertaa poikki kuljimme, kuten myöhemmin kuuluu.

29. Ylimmäisen Mustajärven itärannalla on myös ollut kenttä.
Mutta mikään ei metsän keskeltä sitä muistuttanut. Pääosin
väänsein präästä turpeen alta hiukan esiin pistäviä kiveä ja kun
nuomasin siinä tulen merkkiä, kiskoin turvetta enemmältä pois, jol-

lomin paljastui isotekoinen, joksenteen taraisele pohjakalliolle laiteton, säännötön tulisija (pür. n: 4), jonka kivien välissä näkyi hiiliä. En kuitenkaan tiedä sanoa, onko se kuulunut tuohon "Kenttään", vai onko vanhempi, sillä kumpikin otaksoma on mahdollinen. Ei piä tiedä, vaikka äskenmainituillakin metsätyneillä Kentillä olisi yhtä vanhoja tulisijoja.

30. Saman järven eteläpuolella on Paavalinkenttä, josta näkyy tuvasija y.m. Se on nuori, vielä nurmen kasvava.

31. Eteläisestä länteen ja Raivajärvestä n. 1 km. päästä oli "vanha kenttä". Vanha se mielestäni olikin, sillä kengistä näkyi sen kohdalla vaan hiukan, metsätyneitä, aukkamaa, mutta nuoreen t.m.s. sija si löytyivät, etsimistä vaikeutti äsken tilapäisesti satanut ohut lumikerros. Näin viimein maasta kohoavan pyöreän kög-rään, josta turpeen alta löytyi erikokoisista kivistä (nyrkkin ver-roisista aina pään suuruisiin) kootun raunio, joka näytti jatkuvan ainakin samanverran maan alle (vrt. pür. n: 20). Tulen jälkeä huomasin useista kivistä, mutta hiiliä ja muuta torkkua, kuten muraa ja maata, ei näkynyt kivien välissä. Raunio keskusta vähän matkaa hajoitin, mutta ladon siven kivet paikalleen."

32. Kuivajärven luoteispuolella on Jaakonkenttä. Tuvasija. Nuori: asuttu n. 50-60 v. sitten.

33-35. Honisniemessä on Koppelon läheisyydestä kolme nuorta kenttää: Matriäjän, Marttiäjän ja Morotajan Kentät.

36-37. Fivalon suusta on Honisuopajan lähellä peräsuksaa kaksi kenttää; nuorempuoleista, vielä heinäi kasvavia; kotasijat näkyvät.

38-40. Fivalon suussa, Sho- ja Kenttäsaarissa on ainakin kolme kenttää; yksi nimeltään Fivalonkenttä. Näistä on joku vanha-kin ja mahdollista onkin, että niin sopivalla paikalla on jo muinoin asuttu.

41. Ukonjärven länsirannalla kuuluu olevan kenttä Mannelahden lähellä.

42. Saman järven eteläpäässä on Martinkotavaarankenttä; sano-vat sitä vanhaksi.

43. Saman järven länsisivulla on "Kaidassa" Honkäistä noin km. kaukoon kenttä. Ei kuulu olvan vanha.

44. Vielä on saman järven itäisivulla kenttä Akun puolella.

Tätä kirjottaessani juotelti mieleeni, että tämähan päättäjäni muistuttaa niitä rautakauden hautausmaioita, joista Aspelin mainitsel (Suom. asukk. jakan. aik. siv. 47-48), vaikka onkin Nääpiönäimen mielin verratavana. Näin olen en tietysti tähe juolaudussehe voi arvon antaa.

45. Nuoran länsipuolella on Kivisalmen seuduilla kenta kotasi-
joineen; siinä on kumminkin vielä muutamia vuotikymmeniä sitten asutun.

46. Talvitupajärven lähellä on aivan nuori kenta.

47-48. Simmettijärven niemessä ja saarella on kenta; molemmat
nuoria, jälk:ssä vielä kalastuskota pystyssä.

49. Pari km. Nakkumajoen suusta itäkaakkoon on Källäjeeggi-
tupesaje (Ukkomichenjängäntupasija).

50. Laman joen suusta n. km. lounaaseen on nuori kenta, josta
on talvitupia ollut.

51. Urnjorgažissa, Onnelan Mr. Forpan luona, sanotaan olleen "van-
ha kotasija".

52. Lähellä Ronkajärven, Juettuaan päin, on Čevrisjävräa-
tupe (Saukkojärven t.). Pienen pieni tuppa, josta on asutun n. 50 v.
sitten, on vielä pystyssä, sanotaan.

53. Ronka- ja Hammasjärven välillä on ~~kenta~~ Tupesaje-
oaiwažin (Tupasijapään) lähellä nuori kenta.

Joenjoen, Solojärven ja Paadarin itä- ja eteläpuolella:

54. Kirkonkylästä 2 km. länteen on maantien varrella kenta;
jossa on ollut talvitupa, viimeksi n. 50 v. sitten.

61

55. Joenjoen kaakkoispuolella, lähellä Ritakosken (Ryettikuoska),
on polulla vanha kenta, mutta niin onatunut ja metittynyt,
ettei sitä eroita. Teksin siitä kuitenkin turpeen alta pienen
pyöreän tulisijan (piir. n. 5), jollaisia muita en ole tavannut;
sen ohelta löytyi peuranluusirpaleita. Kodonpaikakoa ei nä-
kynyt.

56. Jormükiäddaž (Jurmunkentänen) on Joenjoen niskaan itä-
puolella. Siinä on ollut kota, josta vast. 70 v. sitten on lakattu
asumasta. Paikalla on nyt uutistalo.

57. Solojärven itärannalla, lähellä ed:sti, on kenta, mutta
vielä nuorempi.

58. Saman järven saarella on tuskin tuntuva Päännäa Kiäddaž
(Poikasen kenta; ks tarinoita), joka kylä on aika vanha.

59. Saman järven lounaispään yhteydessä olevan Jävräduovažin
(Järvikainen) itärannalla on Soarvažluovtakoti (Konkaslahden-
)

*) Olisi ehkä jo lueemmin ollut syytä selittää lapp: ssa sanotta esiintyviä kir-
jainmerkkejä. Tsen sen tässä: ä = vokaali a:n ja ä:n välillä; c = fs; č = fch;
š = sch; ž = ds; ž = doch; näitä paitsi esiintyy ylen harvoin venäl. &
merkkia vastaava äänne, jolle lappinkieleen ei ole erityistä kirjainta tekaistu,
vielä on d = d:n ja r:n välinen mita pehmei konso. sekä η = eng. äänne.

kota) ollut kevätasentona, viimeksi n. 70 v. sitten. - Tästä kentästä n. 20 m. päästi etelään näin muuten joks. kivettömällä kankaalla mukulakiviä umppeusa ladotuksi $1,5 \times 0,75 \text{ m}^2$ laajuiselle suorakaitteen muotoiselle alalle, muistakaan vaan yhteen kerrokseen. Kun silloin oli vasti ensimmäisiä kentin katsolemasta, en ymmärtänyt tuota lähemmin tarkastaa, vaasinkin kun opas arveli niiden olevan jonkun jo maaksi muuttuneen pyydystyksen painokiviä. Jällestäpäin olen kumminkin katsonut tuon otaksunan epätodennukaiseksi ja arvelen latomuksen mahdollisesti olleen vanhan tulisijan, joks. sitä mallia keiin vanha markkinapaikoissa tavattavaksi.

60. Saman Järvideuvon pohjukassa on vanha Rätärkottisaje (Rätärin k.s.), josta ensiksi on asunut nykyään 70-vuotisen miehen isoisan äidinissä. Tuskin siinä senjälkeen on asuttukaan. Tiheä mäntyvedakko kasvaa paikalla.

61. Noin $3/4$ km. päästä ed:stä on lähellä Tupasijärven kentiä, josta on ollut talvitupa n. 60 v. sitten.

62. Pari km. ^{länsi-}luoteeseen ed:stä on Illestijoen rannalla Illesttupekiikki. Siinä on asuttu viimeksi n. 65 v. sitten.

63. Noin neljänneksen päästä ed:stä on Illestijoen suvannon Annajärven länsirannalla ollut Koatnuasoktupe, josta on n. 60 vuotta sitten asuttu.

64. Pari km. ed:stä länsiluoteeseen ja jonkun matkaa Kortejävestä pohjoiseen päin on Puallantupekiikki (Palaneentuvank.), jo metittynyt (koivuja) aika tavalla. Paikalla on asuttu alun kirstasataa v. sitten.

65. Ei kankaana tästi, on Konisjärven päästi edelstä nuorempi kentiä.

66. Sarrekiäddaa juovittupe (Sarre kentän ojit.) on nimeltä onnitetun ojan rannalla, parinsadan m. päästä sen laskusta Paadaria ja Solojärven yhdistävään Maatakoatijuuha nimiseen jokeen. Asuttu 55 v. sitten.

67. Saman ojan suussa on Sarrekiädda, joka kuuluu olevan "hyvin vanha", koska isoja koivuja paikalla kasvaa.

68. Paadarin itäosalla, Suarvuluhtista ("Harrilahdeksi" väänöry) $1\frac{1}{2}$ km. lounateteleän kuuluu olevan Nülesjärvaatupesaje l. Kuaratmuorratupekiikki.

Paadarin länsipuolella:

69. Paadarin eteläpärsä olevan saaren kohdalla ^{on} Pierramuotas

(Leikkimäsanta) niminen kenttä. Vielä tuvanjänniksi.

70. Huhesjärvi (Pitkäjärven) ^{pohjoispäästä} on metsittynyt Jussintupesa (Jussintuvan s.). Asutus 100 v. sitten.

71. Ylemmän Laidinjärvi rannalla on kenttä, jolla on asutus n. 70 v. sitten.

72. Ailemmuäthaduu - (Pikku-Ailintaipaleen-) l. Piikk-Fisatupesa (Pekan-Fisatupesa) on Paadarin luoteisrannalla. Talvipaikka; nuorenlainen. - Muutamia muitakin kenttiä kuuluu täälläpäin olevan.

Vaskon alajuoksun, Muddusjärven ja Keptujoen välillä, n. k. Huatsamissa:

73. Juovasaaraakieddi (Jolnhaarasen k.) on Keptujoen suun länsipuolella. Siinä on aikoinaan ollut kota, mutta paikka kuuluu kovasti metsittyneen.

74. Vanhainlainen kenttä on myös Njuväävaara (Joutsenvarasen) eteläpuolella, mutta oppaani ei sitä löytänyt.

75. Musta-otnankenttä on Junnakselta n. 1½ km. etelään. Siinä oleessa talvituossa lienee asutus lähes 100 v. sitten.

76. ½ d:stä n. ½ km. pohjoiseen on erään Kärddiladduzin (Kaarrelampare) lähellä pieni kenttä, josta näkyy kotasiija. Siinä on toistasataa vuotta sitten talvissa asuttu.

77. ½ d:stä n. ½ km. itäkoilliseen on myös erään Kärddiladdun lähellä samanlainen, mutta hiukan vanhempi talvikenttä?

78. Tästä n. 1 km. koilliseen on nuorempuoleinen kenttä, josta näkyy turansija y. m. Talvipaikka.

79. Virškunjargakieddi (V.-niemen k.) on Paadarin pohjois-pohjukkan itärannalla, Sotkanimen pohjoispuolella. Siinä on ollut kota, jossa kesäisin on asustanut sama Anna kuin 75:ssä.

80. Junnaksen talon rannassa näkyy Pietikoatin (Pekankodan) maattunut paikka tulitijoihin. Runsaasti toista sata vuotta sitten on Pieti siinä kalaja syönyt.

81. Kaanbaale lähellä Junnasta, Pajjäärvi (Ylijärven) lounaispuolella näkyi vähän heinäkorttia, merkkinä siitä että paikalla on joskus asukkaita ollut. Yli 150 v. vanha kodan tulitija siitä löytyi, mutta itse kotasiija ei enää näkynyt.

82. Vaskon suussa olevan Cuivärvi-lahden pohjukassa on pieni Cuivaakieddarzi. Se on epäilemättä vanha, koska siinä ei näy mitään varmaa asunnon- eikä tulitijaa. Laaja, muistekseen 4x5

m. Suurainen, joka isompi, pyöreämainen, kirkkautta kotasijaa
 onnistunutava syvennys tänä kylä oli, mutta tänä puolella eikä
 lapiolla pistehestäkään kiviä tuntunut.

83. Tästä n. 3/4 km. luoteeseen on Vaskon rannalla korvumet-
 sää ja samalta kasvavut Katriinkieppi (Kaisank.), jossa
 oli tuvanpaikka ja toinen tulisijaton huoneelija, kai navetan
 paikka; puhutaan nim. että paikan aomakkaalla on ollut enään-
 mainen lehmä Frarissa. Niin ollen lienee siinä asuttu n. 65 v. sitten.*
 Kentän laidasta näkyi pyöreä, n. 3 m. läpimitrainen, vesojen valasta
 oleva syvennys.

84. Lähellä ed. stä on Auva-alge-järväz'in (Lörpöttelijän-pojan jär-
 ven) rannalla laaja, edellistä nuorempi kalipaikan-
 kenttä, Kentritypesaje (Heikin-t.s.).

85. Jiegganyetri-järväz'istä (Jäänuoltajajärvestä) vähän etelään-
 päin on nimikään uusi kenttä, Stuarra-Kentritypesaje (Fron-keikin t.s.)

86. Samasta järvestä itäänpäin on edellistä vähän vanhempi Jie-
 gganyetri-järvän-l. Ueviljisty-pesaje (Pikkuväljend.t.s.).

87. Motejävriin (Mutajärven) kirkkispäästä on saunnilleen edelli-
 sen ikäinen Juusu-kuorda-kieppi (Josepinaronk.).

88. Hoaskinjärväz'in eteläpäässä on 65 v. ^{vanha} Kenttä typosijoinen.

89. Saman, Kotkajärven, kirkkispäässä on n. 60 v. vanha Hoas-
 kinjärvitypesaje.

90. Tästä itään on Luasmaasuonja nimisen pikku järven lä-
 heisyydessä Kairotupesaje'n (Kairot.s.) n. 80 v. vanha kenttä.

91. Heptuveitupekieppi on Heptujäven rannalla. Siinä on vieläkin
 pystyssä oleva tuva. Mutta lähempänä rantaa oli paljon van-
 hempi kotasija, tulisijä kerholla.

92. Lähellä edellistä on etelään päin mennessä mettidymyt
 Kiedgiäbmiritypesaje (Kivitiivant.s.) n. 80 v. vanha.

93. Vaskon rannalla on uusi, n. 40-50 v. vanha Tiekki-tita-
 tupeskieppi. Kaksi typosijaa, toinen vanhempi. Kesäpaikka. (ks. 72).

94. Ed. stä n. 3/4 km. päässä on Vaskon Ävttäz' nimisestä onut-
 kasta n. 75 v. sitten asuttu Ävttäitupeskieppi.

95. Tirron väinösta on ollut onuntamia kotasijoja, mutta joku
 niistä on naurismaana, toisia ei enää tunn.

96. Täältä n. 1 km. luodepuolelta Rohti on Imechvään-l. Kenti-
 tupeskieppi. Siinä on kaksi typosijaa, toinen vanhempi; nuoremmasta on
 asuttu n. 60 v. sitten. Vanhemmasta oli yli 40 v. sitten löytynyt "petakka"

* Isak Fellmanin mukaan Vaskon seudulle eräs G. Feltin uudistalon 1750-luvulla.

- (peätäk) niminen raba ja vanhan aikainen ruodolla varustettu puuk-
kosaha, joka voipi olla siinä asuneen lajpp:ten raution käsialaa.
97. Ed:stä pari km. pässi länteen on Muadhadvaaraakoati-
saje (Taivalvaaran k.s.). Siinä huomasi, paitsi melkityydyttä tu-
vanosijaa, myös kodanpaikan, jota oppaani ei ennen ollut ha-
vainnut, mutta oli edellisti sijin kuulut sanottavan "kotasijaksi".
Täydellä syyllä voikin sen nähtä "tupakodan" jäännösketä.
98. Tiirosta n. 1 km. Koillispuolelta kohti on Eljas-Sammelbrok-
ke-kieddi (Eljaan-Sammelivainajan k.). Talvityra n. 40-50 v. sitten.
99. Lähellä sitä, Tiirosta 1 km. koilliseen on maatumut ja koiruja
kasvava Antrestupesaje. Tästäkin on nähtävästi ollut "tupakota",
vaikka paikkaa kutsutaankin "tupasijaksi".
100. Pari km. Tiirosta itäkoilliseen kuuluu Mokkajärven (Muk-
kajärven) pohjispäässä olevan kenttä; sille ei opas koksannut viedä.
101. Tiirosta n. 1 km. itää kohti on nuori Leedikiieddi.
102. Tästä n. 1 km. samaan suuntaan on Rättärkoatsaje. Paikalla
näkyi sekä kodan- että tuvanpaikan näköinen huoneutija, jossa kasvaa
lähes korkein paksuja mäntyjä; ehkä "tupakota". Talvipaikka.
103. Tiirosta n. 1 km. itäkaakkoon on toista sata vuotta vanha
kotasija, jossa näkyi kahonnut hirvikertta. Talvipaikka.
104. Samaa suuntaan, ½ km. pässi ed:stä on myös "koatsaje",
vaikka huonepaikan murhasta on tuken raunio. Siis "tupakota".
105. Ed:stä n. ½ km. pohjoiseen on Vuelli-Vuelliupesaje (Uu-
lan-Uulan k.s.). Paikka on ruvennut metsäin kasvamaan. Siinä ruu-
saasti toista sata vuotta sitten asunut Vuelli-Vuelli oli ollut ove-
la porovaras, joka asti oihin goronkihain päälle oli katoja suolan-
nut. Mutta hänet saavutti kosto, kerkkapa kuoli kerkun puremaan.
106. Tästä itään on Lyövdikiatiasaje (Lautakodan s.), vähän
itänpään Lyövdikiatijärvistä. Tavallista kotasijaa siinä ei ollut,
vaan huonepaikka, tulisijain^{jäännös} murhasta. Kuitenkin siinä nimenkään
päättään on ollut koto, siis "tupakota"; toista sata vuotta sitten.
Asiaa ei muuttane sekään, että siinä pari vuotta sitten on asustanut
-kettuperhe!
107. Niemen nokassa Muddusjärven eteläpäässä on Pautaj-
njargakieddi (Kallioniemen k.), jossa on ollut pari eriaikaista
kotoa, josta nuoremmasta on asuttu n. 40-50 v. sitten. Myö-
hemmin on paikalle kalastajain suojaksi tehty pieni pieni tulisija-
fon kirsihuone, jonka seinät, ja kattoakin otaksi, ovat vielä paikoillaan.

Syerminiemestä:

108. Edellistä vastapäätä, salmen toisella puolella, on Coalmi-
kiekdi (Salmenk.) l. Niemenkenta. Siinä on kaksi kotasijan
näkyriä, toisessa pyöreä, toisessa suorakaiten muot. tav. tuli-
sija. Molemmat ovat yli 100 vuoden vanhoja. Nuorempiaakin
asunonjäteitä näkyi. Olen kuullut lausuttavan, että kentällä
oli asutun ja Raunkaisista ajoista saakka. Sen edellinen asema
antaaakin otaksunnalle tukea. - Kentän reunassa oli pieni, n.
60 x 45 m. laajuinen, soikeamuotoinen ja tasainen ohuista laakeaki-
vistä tehty umpinaisen latomus, mutta Kun turve- tai maakerros-
ta ei ollut siihen kasvannut, niin kyttyy sitä jätää myöhäisempi ja
joutavana, ehkä lasten tekemini laivoksena.

109. Martin taloa vastapäätä kuuluu Syerminiemessä olevan
pieni kenta.

Joenjoen ja Juuttuanvieron länsi- ja pohjoispuolella:

110. Keptajoen suun itäpuolelle on Ikaidaz'keekkiekdi (Kaidanpääntk.).
Kuuluu olevan vanha kotapaikka, jolla myllyä ja puita Kasvan.

111. Solojärvestä pari km. pohjoiseen ja Keptajosta n. 1½ km. itään
on Aidijävi-(Aitajäven-) l. Härdijärväatupelkiekdi (Kaarejärven t. k.).
Talvipaikka, metsätyyny.

112. Ocomaaskäiväatupelkiekdi (Otamoukairant-k.) on Čevrisnj'eer-
ristä (Sautkoniva) n. 1½ km. luoteeseen. Väimäsi asutun n. 50 v. sitten.

113. Lohitvaaraatupa (L-vaarasent.) on lähes km. päässä Korte-
järvestä lounaaseen. Vieläkin pystyssä tuparahja, jossa on asutun n. 40 v. sitten.

114. Noin 1½ km. päässä kirkolta on Joenjoen länsirannalla Koskelan kr.-
konjan rannissa vierekkäin tuvan- ja kodan sija, molemmat toisella
sadalla, jälk. kuitenkin vanhempi.

115. Kabbu-Autri-tupelkiekdi (Kaaperin-Autun t. k.) on kirkolta neljänneksen
päässä länsiluoteeseen. Talvitupa n. 60 v. sitten.

116-119. Juuttuanvion suusta pohjoiseen on muutamien km. matkelta ^{ollut} metsäsi-
neljä eri talvipaikkaa, tupia ja kotia, kaikkien ikä 100 v. vaiheilla.

120. Ravddee vääraatupelkiekdi (Rautiovaarantk.) on pari km. Juuttuanvio-
non pohjoispuolella. Talvitupa lähes 100 v. sitten.

121. Juuttuanvieron pohjoisrannalla on Luukkatatka (Luukkaanvalkama) l.
Luukkaanmukka, jossa kuuluu olevan vanha kotapaikka, mutta kaikki
hävinnyt paikalle tehdyn uutitalon vuoksi.

122. Cyerijoen suussa on Cyerijuuviinjälmi niminen korimetsän peittämä
kenta, jossa on ollut kota lähes 100 v. sitten.

123. Juuttuan ja Pielpajärven välillä kuuluu muutamasta kirkosta näkyvä asunonsija.

124. Koutavaaran hämässä on metsätyöryhmä Kuovda vääriä tupekkieddi (keskusvaaran k.). Talvipaikka Toista sataa vuotta sitten.

125. Ailaff-Vuelli tupesaja l. Kolmen kunnan kanta on Koutavaaran juurella. Talvipaikka, josta on parin sukupolven aikana aruton, viimeksi n. 50 v. sitten. Paikalla ei ole mitään tekemistä "Kolmen kunnan" kanssa (ks. tarinoita, siv 40.).

Pohjoisempina:

126. Martin talon vainiossa näkyy tuskin parin metrin lajimitäinen kohoke, Kuoppasen keskellä; sen arveli isäntä kuuluneen vanhaan kotopaikkaan.

127. Noin neljänneksen vettä samasta talosta pohjoiseen on tien varrella talvikenttä, josta on aruton vuoroilleen 125:nnen kanssa.

128. Omokiäddaz on Kaamasjoen suun itäpuolella.

129-133. "Hyvin vanha kotopaikka" kuuluu olevan Thulesta pohjoiseen, pari sellaista Kaamasen ja Ylijärven välillä, yksi Joukkajärven rannalla, yksi tai kaksi Vastusjärven ja Palovaaran välillä y.m. - Näillä seuduilla ja yhä pohjoisemmas on tietysti kentoja ja kotasijoja joka taholla, mutta niihin en ole ehtinyt huomiota kiinnittää?

Uusin länsirannalla:

134. Cyerinjärgeziin l. Tahtaniemen ja Sarviniemen välillä kuuluu olevan kotasija, kaiketi alle 100 v. vanha.

135. Pielpaannon länsirannalla on kotarija, josta vielä vähän puujäännöksiä näkyy.

136. Saman vuoron perän itäpuolella on Ainoaluohht (Ainoa lahti) niminen kotarija, josta myös sanotaan puujäännöksiä tuntuvan.

137. Pielpaanjärgezi (Pielpaniemi) kento samannimisestä niemestä. Nuori. Tuvan ja muistaakseni kodanakin sija.

138-141. Kaapiin-Pekan seuduilla on useita kentoja; niinpä muuan järven rannalla siitä itään, toinen Jiersijärven pohjoisrannassa; Kyyjäjärven lähellä Nuorjäävritupesaja; Pietarintupesaja y.m., kaikk. ki huullakseen muorenlaisiin.

142. Varankiniemestä koilliseen oli lahden rannalla muorelta näydyttä laaja kento. - Muuten sanotaan Varankiniemen ympärillä olevan useita kentoja, mutta heinäkentien vuoksi ei liennyt oppaita.

143. Vuopioniemestä 3-400 m. lounatetelään oli järven rannalla kento, josta näkyi pari kodan ^{paikkaa} ja yksi tuvanaja y.m.

144. Riutaruonon rannalla saatiin olevan "Kiivimuurin", mutta oppaan puolesta en sitä löytänyt.
145. Väylän kentässä kuuluu olevan useita, nykyään potkuraino olevia, kotasijoja. - Ympäristölläkin saatiin kientä löytyvän, mutta taaskaan ei ollut opasta, kun vaki oli heinäsi.
146. Myettekkijärvikoatsoja (Taivaljärvenk.-s.) on Palttoniemestä n. 1½ km. lounaaseen. Siinä oli huoneensija, takauraus murkasta, mutta yhtäkaikki oli se "Kotasija". Lienee siis "tupakodan" paikka.
147. Pajsetikkijärvikoatsoja on Palttoniemestä 2 km. päässä länttä kohti. Kodanpaikassa oli pyöreä tulisija (vrt. pui. n. 18). Noin 100 v. vanha.
148. Palttoniemestä, Nuppijolen suun länsirannalla oli kotasija (pui. n. 16), ainakin 100 v. vanha. Sen lähellä oli epäsäännöllinen tulisija (pui. n. 17), vähän enemmän maatuunt kuin kotasija, mutta siinä, kuten tämänkin tulisijassa, oli samantaisia palaneita huoneensija ja huonepalasia, joten molemmat voivat olla yhdenaikuisia, mutta tämä jotain tilapäistä tarvetta varten.
149. Palttoniemestä n. 350 m. luodepohjoista kohti on polun vierestä kotasija, yli 100-vuotias. - Väyläjokeen laskevan Elviäjolen "päässä" kuuluu myös olevan kotapaikkoja.
150. Palttoniemestä on kotasija tehty potkuramaaksi.
151. Palttoniemestä pari km. pohjois-pohjoiseen päin on ollut polun varrella kotasija, mutta se oli jo niin murtunut, ettei oppaani ei sitä löytänyt.
152. Niemessä Ahulahden eteläpuolella näkyi olevan kenttänen.
Tuurin luoteisrannalla:
153. Jakolan Kesätalosta n. ½ km. luoteeseen on Vuolevinkotajoen suun kenttä, jossa näkyi kaksi kodansija, vanhempi ja nuorempi; tulisija ed: 66" 1,25 x 60 cm², jälk: 55" n. 100 x 50 cm².
154. Raitiomukan kenttä oli Cuntajolen suussa. Se näytti edellistä polun vanhemmalta, sillä vahvoja koivuja kasvoi siinä ja jokäli oli jo heinäkarun vorttanut, mutta yhtäkaikki oli siinä tuvanpaikan näköinen huoneensija, kukatis "tupakodan" jäännös.
155. Tästä n. 100 m. luoteeseen oli pieniä kientä tav. kotasija, ei aivan nuori.
156. Tästä n. 1½ km. luodepohjoiseen oli kentällä huoneensija, jonka murkasta jok. cheäni säilynyt tulisija mielestäni selvästi todisti, että paikalla on ollut selkainen kodan ja tuvan välimuoto, josta monasti on jo ollut puhetta. Se oli nim. ladon laakkakiiristä pyöreäksi ja n. 30-35 cm. korkeiseksi pienonpuoleiseksi arinaksi, mutta niin ettei keskelle jäi kolo,

ja sitäpaitsi oli laidoille ("tupa-kodan" nurkkaa vasten) pystytetty muutamia laakkoja n. 30 cm. korkeiseksi suojaksi hirsialustalle, siis varsinaista täyteläistä uuninpiippua ei mielestäni ollut, vaan sitä korvasi tuollainen matala puolikasa. - Jäännöksiä hirsistä ei paikalla enää näkynyt.

157. N. 1/2 km. etelään Ničijärven talvipaikasta oli nuorenpuoleinen tuvansija. Talvipaikka, kuten edellinkin.

158. Edellisestä jonkun matkaa kaakkoon oli kenta talvituvansijoinen.

159. Ničijärven kesäpaikasta n. 350 m. lounat etelään oli vanha kotapaikka, joka kuitenkin jo oli niin ympäristönä haltainen, ettei sitä proittanut. Satuimme kyllä Turpeen alta löytämään tulisijan, mutta se näyttää olevan tyhri tilapäistä laatua ja myös vähän käytetty (ort. piir. n: 19). Hodansija ei sen ympärillä näkynyt.

160. Samaa taloa vastapäätä oli salmen toisella puolella nuorelta näyttävä kenta.

161. Jossakin Ničijärven monista saarista on kenta, jossa on kolttalaisia asunut, luultavasti ei sataakaan vuotta sitten. - Muutakin. Kenta kuuluu näille seuduille olevan.

162. Koskivuonon pohjukassa, Ničijärvestä laskevan virran suussa, näkyi olevan heinä kasvava kenta, kodanpaikka.

Nuorinjärven pohjoispuolella:

163. Cuolisjärvenpäästä pari km. koilliseen on tien varrella kolttalaisten tuvansija. Sellaisia on Järvenpään seuduilla muutamia muitakin. Niissä ovat kolttalaiset talvella asuneet, muuttaen kesäksi Näytämöön ja meren rannalle.

164. Varsinkin Pakana-joen seuduilla on paljon yleisimpiä kolttalaista kenta, talvitupain sijoja. Tästä kolttalaista asutuksesta on jo ennen puhuttu suor. markkinapaikkojen ja hautojen yhteydestä. Tuon heidän hautausmaansa (siv. 30) lähellä oli toisella puolella Pakana-jokea jo kumman metsittömyt kenta, jossa oli tuvansija ja sitä vanhempi kodanpaikka, jonka tulisija oli 100 x 70 cm² laaja, tehty mukula- ja laakakivistä, jälkimmäiset päälimmäisinä. Näissä kerrotaan kolttalaisten "kirkkovaärtien" asuneen.

165. Tästä lähes 4 km. päästä luoteeseen päin satuin saman Pakana-joen lähellä, muutamien lemmikon saunalla, näkemään kolttalaisten vanhan kirkon. Se oli 3 x 3,5 m² laaja, ladonmalliin korinankaulalle, veistetyistä hirsistä, palvettu rakennus, joka taas kertaa asti, tehtynä 8 hirsikerrasta n. 2 m. korkeiseksi, oli vielä pystyssä. Päädyt, joihin nähti kuuluneen kaksi hirsikertaa,

Häsauna

Samoin kuin hienvoksi veistetyistä laudoista tehty kattoakin, olivat
 jundonneet sisään ja lahonneet. Ovena oli neljän hirren poikki
 maan rajasta asti tehty n. 90 cm korkeinen ja 60 cm. leveä auk-
 ko, jonka läpi - niin minusta tuntui - on tähtynyt kulkea hyvin
 nöyrällä mielellä. Yhdellä seinällä oli ylläikä, 6:nne ja Finnen kirti-
 kerran välissä, 20 cm laajuinen aukko, liekki tehnyt akkunaa
 vai savureijän virkaan. Kirkon kerkelle oli nim. n. 1/2 m. läpimittai-
 seen ympyrään asetetusta 8:sta pienestä kivestä laitettu tulisija.
 Muuta sisustusta ei siinä enää ollut - tarvitsee tuskin huomauttaa, että
 laakriana on ollut maa. Ennen aikaa on kirkon marjasta kohonnut
 tanko, jossa on ollut "kolme pötkkipuntta" - Kirkon lähellä oli 2
 tuprasijaa. Toisella niistä näin yhdestä luumöhkäleestä, arvata-
 kin valaan luusta, muovailleen, n. 3 kg painoiseen, ilman syömään
 hakeumpölkkyä, joka oli kerkeltä veistetty korkeemmaksi ja jonka
 päässä oli kolo. (Se oli 25 cm. kork. ja 20 lev.)

✓ 166. Räkijärven läheisyydellä kuuluu myös olevan paljon koltta-
 laisten entisiä asuntopaikkoja. Tutelan emäntä selitti eräistä sel-
 laisesta, talojen läheisyydessä olevasta, kentästä jo aikoja sitten
 löydettyä suuren, "kämmentä levyisen", ja pyöreän hopealevyä,
 "kuten rahan", jonka oli Westaaresta muutamasta kuumasta meijeristä
 "juntalaiseksi" - Näitä verrattain muoria kolttalaisien asunto-
 paikkoja on laajalla alalla Tuurin kirkonkoskessa, sillä olen kuul-
 lut sellaisia olevan vielä Tjijärven läheisyydessä ja edellä on
 jo mainittu eräistä Niijärvellä olevasta sellaisesta.

167. Sevetijärven rannalla olevan Varpuniemen talon väiniossa
 näkyi pieni nelikulmainen vanha huoneenrivi, mutta tulisija siinä ei ollut.

Inarinjärven itäpuolella:

168. Hiirisalmen Seuduilla kuuluu olevan "paljon vanhoja kotta-
 paikkoja", mutta katsomaan niitä en päässyt.

169. Tuoskerovuonon suun eteläpuolella, Joen- l. Järven suun talosta
 n. 3 km. päästä kuuluu olevan "vanha kotapaikka".

170-171. Kaksi samanlaista sanottuun olevan talosta pari km. itään päin,
 Finnen puolen rannalla, toinen metsässä.

172. Samasta talosta n. 4 km. itään on Pitkäjärven pohjoispuolesta niin-
 ikään kotapaikka, metsästä, kuten edellisissäkin.

✓ 173. Karchinjargan pohjoisrannassa oli pieni vanha pohjukassa kenta,
 jossa vieläkin oli rapistunut, hyvin matala tuja pystytys.

174. Kuopionsuunniemen eteläpuolella kuuluu olevan "vanha kotapaikka".

ja muitakin lienee saadulla, mutta oppaitten ja neuvajien puolesta en niistä saanut selkoa.

175. „Vanha kotapaitikka” kuuluu olevan ihan Ulkuniemen nokasta ja ympäristönsä metsittä ja pienten järvien rannoilla paljon samantaisia; mutta kun talosta oli väki ja muutamat talvipaikkansa, ei ollut opasta.
176. Paksuvuonon Kr. Korpan vieressä oli Susm-Antres-koatitaja (Kantapää-Antink-s.). Se lienee n. 60-70 v. vanha.
177. Noin 1/2 pulk. Westkoniemestä pohjoiseen oli Nanguniemen rannalla, vastapäätä Maurosaarta oli pieni, Ranerova ja meträi Kasava, vielä hiukan keuhkoi muistuttava paikka. Vähäisestä kohoamasta löytyi maakerroksen alta pienistä kivistä joks. suorakaiteen muotoon harvasti ladottu tulisija, josta näkyi hiilenpalasi ja joku peuranluokkappale. Kodansija ei erittänyt. Muutamain metrien päässä oli iso, n. 1/2 m. korkea kivi, jonka päälle oli karkunut n. 25 cm. paksu turvekkerros, jonka alta tulimäkyriin hiiliä ja peuran kumtilun palasia. Paikka näyttää olevan aika vanha. - (ks. lopussm 177 1/2)

Tuarin saarissa:

178. Säisaarissa (Sädi saari), on ollut kotia ja tupia.
179. Aivan lähellä tätä on länteenpäin pienessä saarissa vanha keuhka.
180. Ulkonselan itälaidassa on Nižeketgisiuolliuukiikki (Tisikiivisaarenta.), jossa on ollut kalastuskota.
181. Keuhkasaarissa, Kapa-l. Vaskisselan eteläpuolella, on keuhka.
182. Kourisaarissa, lähellä Mahlatia, on keuhka.
- 183-8. Mahlatissa (Mahalad) on vastapäätä Nuoran-Juhania melkein rinnakkain 3 vanhaa keuhkaa. Saman saaren itäisimmässä osassa, Piltseniemessä, on myös 3 keuhkaa lähellä toisiaan. - Useita muita keuhkia kuuluu samaisesta Mahlatista olevan.
- 189-92. Maurosaarissa on ainakin 4 keuhkaa, jollei useampia. Niistä on 3 kpl. melkein rinnakkain Keuhkamaurossa.
193. Maanemäälme- (Munuaissilmä) l. Konessaarissa, Nanguniemen nokassa, on keuhka, jolla vieläkin on kalastuskota.
194. Peltäjäsaaristokin kuuluu olevan jotakuinkin keuhkia.
195. Tablusaaren itäpuolella näkyi olevan keuhka ja siinä kalastuskota.
196. Honkaniemen saarissa, lähellä Nelliä, on äskettäin hyljätty keuhka.
197. Tiait-l. Parkkiniemen talon luona oli Terassaaren päässä muutamia vuosikymmeniä sitten hyljätty keuhka, josta näkyi tuvan- ja kodansija.
198. Vielä lähempänä talon oli pienessä saarissa keuhkainen.
199. Ulkuniemen talosta 1/4 km. etelään oli Kolessaarissa keuhka, joka Kasooi

min kuvasti heinää, eikä siitä, kivinen kun sitäpaitsi oli, saanut pal-
joksi selvää. Tuvansija sinä muistakseni kumminkin oli. - Tämän kentan
rannasta on löydetty kivinen muolenkärki.

✓ 200. Vuopionsuunnientä vastapäätä olevassa Otämbrikisaareen on kent-
tä, jossa pitäisi olla kotasija, mutta sitä en havainnut, paikalla oli pot-
tumaa, josta se varmaankin oli kuokittu.

7 201. Koutankisaarten ryhmässä olevalla Kouta-l. Liinaz-peäskiä-
sualui saarella on kenttä, jossa vieläkin on kalastuskoti jällellä, Täö-
tä kentästä on löydetty kivituura.

202. Partakon keräpaikan läheisessä Kivikkosaareessa oli kenttä, jossa
näkyi ainakin yksi kotasija, luultavasti sinä on useampiakin.

✓ 203. Akusaareen näkyi olevan kenttä?

✓ 204. Vümasaaren pohjoispuolella on "vanha kenttä" (ks. tarinoita).

205. Varankiniemestä runsaasti 1/2 km. Kaakkoon on eräällä saares-
sa vähäinen kenttä, jossa näkyi pilven, 3 x 3 m² laajuinen, kalastuskoti,
dan sija, tulisija 90 x 57 cm² laaja. -

177 1/2. Verkoniemestä n. 1/2 km. pohjoiseen oli kenttä, jossa näkyi pari
maatumutta kotasijaa y.m.

Muitakin kentoja Tuurin saarissa tietysti on, mutta ne ovat minulle
jääneet näkemättä ja kuulematta. Tiheämmin on kentoja lähempänä rann-
toja olevissa saarissa, ulommissa harvemmin.

Tiedot monista luettelustani kentoista, ovat, kuten huomaa,
vaillinaisia, kun en itse ole niillä voinut käydä. Ja niistäkin
paikoista, joita olen nähnyt, olen maininnut vaan tar-
keimmat, nim. Kotien ja tupien, jäännökset, vaikka useilla
kentillä on monenlaisia muitakin jätteitä, kuten aittojen jäl-
koja, jostakin nilliä jalka, lammaspuurain sijoja ja jäännöksiä,
heinä- ja jäkäläkotain lahonneita jätteitä, maahan pudonnei-
ta lahjoja katoksia, maatumetta jätinpölkkeä y.m., joiden
kaikkien mainitsemista en tässä yhteydessä ole kertonut niiden
muinaistieteellisen merkityksellisuuden vuoksi tarpeelliseksi. En
tällä tahdo tietysti sanoa, että kaikella muulla, luettelosta mai-
nitulla, olisi sellaista merkitystä, kaukana siitä! Kuten
edellisestä näkyy, olen monessa kohden voinut vaan viitata
sille ja viitata oleviin kenttiin ja kotasijoihin, voimatta niitä lu-
etteloon ottaa. Luultakseni on niitä olemassa vielä toinen mukana,
ehkä enemmänkin, ^{Tuurin ranta-alueen ulkompien} mutta paljastaen niitä kaikella käsitsemiseen
ei yksi Lapin kesä riittäne.

Näihin kentiin nähden joutaa silmään ensinnäkin niiden lukuisuus, toiseksi useinkin niiden asema ja vihdoin niiden ylipääntään nuori ikä. Niiden lukuisuus johtuu suurimmaksi osaksi lappalaisten silloisesta ja osaksi vielä nykyäänkin käytännössä olevasta elintavasta, he kun eri vuodenaikoina asuivat eri paikoissa. Heillä on oleillu kalapyyppimä vuoksi järven rannoilla, talveksi on muutettu „varrittu“ metsiin, joissa toiselta puolelta oli hyvä poronruoka, toiselta puolelta mukavudenhaluiselle lapp:elle aivan nurkan takana polttopuu ja ruuan saantiin välttämättömän tarpeelliset petturimännyt. Näin on samalla henkilöllä tai perheellä ollut vähintäänkin kaksi eri asuntopaikkaa, kesä- ja talvipaikka. Mutta usein on ollut joko useampia kesäpaikkoja - kun kalansaalis yhdestä järvestä on riittänyt niukaksi, on muutettu toiseen rannalle - tai useampia talvipaikkoja, sillä eihän saman tuvan ympärillä kukaan riittävästi laidunta ja hontkametsää. Siis on yhdellä perheellä ollut joskus 3,4 jopa 6:kin eri asuntopaikkaa. Esimerkkeinä mainittakoon seuraavat 6 kanttia, nim. 56-57, 59, 61-63, joista sama perhe on asunut, nim. talvella 61:ssä, keväällä 59:ssä, kesällä 56-57:ssä ja syksyllä 62-63:ssä. Minikään ovat yhden perheen asuntoja olleet 54 ja 112, j.n.e. Kun sitten ottaa huomioon, että näissä yksissä paikoissa on useimmiten vaan verrattain vähän aikaa asuttu, yhden tai kahden kokuvuoden aikana tai eikäänkään, jonka jälkeen taas on neudet asuinpaikat haettu, niin voi pikin ymmärtää, kuinka huultavasti kaikkina aikoina vähälukeinen Saarin väestö on niin monta „kanttia“ jälkeensä jättänyt. - Mutta toinen seikka, joka samalla antaa valaistusta tähän kentiin paljouteen, on niiden usein kummallinen asema. On nim. paljon kanttia ja kotarijoja Rauhana tiedoimissa metsissä, melkein luoksepäisemättömissä louhikoissa, vaarojen rotkoissa j.n.e. Täällä vesistä tai korkeintaan jonkun läisevän puon rannalla. Tällaisen asuntopaikan valitsemisella ei näytä olevan mitään järjellistä yhteyttä edellämainitun käytännöllisyyden tavotteen ja mukavudenhalun kanssa, vaan ovat paikat valitut nähtävästi silmälläpitäen toista seikkaa, nim. turvallisutta. Täällä on varmasti - välttään tarinoin - verrattain myöhäisinkin aikoina liikkuneet yksinäisiä tai pienissä joukoissa kulkuvia roistoja, „karhulaisia“, isompiakin laumoja „vihavenäläisiä“, „vainolaisia“, „rystiä“, miksi heitä nyt kutsutaan.

Min, mutta kaikilla niillä on ollut lievemmin sanoen mustat
 aiheet. Ja siinä on syy, miksi asunnonseijojä löytyy tuollaisista
 paikoista; osaltaan on se ollut aiheena järven saarissa asumi-
 seenkin. — Tuhon edellisestä voipi päätellä, ovat nuo kentät
 suurimmaksi osaksi nuoria, ijältään molemmiin puolin satan vuotta,
 vanhempia vaan vähän, jos kohta harvoja paljonkin vanhempia
 löytyy. Syytä siihen, että luetteloa on joutunut enimmäkseen
 nuoria kenttiä, jotka mielestäni ei ole mitään mainaisaikaa va-
 laisevaa merkitystä, ei liene se, että vanhempia on olemassa
 vähemmän, vaan tiettenkin se, että näitä, jotka jo ovat mettit-
 tyneet ja maattuneet, ei enää tunneta eikä löydetä.

Vähän Selontekoa Joenjoen suun kaiketi
Kivikautisesta kotasijasta.

Jo pari vuotta sitten huomasi mainitun joen suussa olevan tuopajan (ks. karttapuurosta) kansi pohjalle, vedenpinnasta 2,5-3 m. korkeisella, eteläänpäin hiukan viettävällä soimalla suunnilleen pyöreältä nähtävän n. 4 m. läpimittaiseen matalaan ja epäselvään syvennykseen, joka oli kanerva- ja sammaltuopeen peitossa. Sen kalliisuuskassa näkyi pari kivennokkaa ja niille keskellä vähäinen kohoke. Mielestäni oli selvää, että edessäni oli vanha kotasija, mutta kuinka vanha, sitä en pystynyt arvailemaan.

Tuime kesänä läksin uudestaan katsomaan paikkaa ja kun en koskaan ennen ollut tällaisiin jäännöksiin voinut tutustua, vielä vähemmän ollut mukana sellaisiin tutkimuksiin, päätin asiaa harkitunani ottaa paikasta selkoa jo senkin vuoksi, että vähänkin pystyisin arvioittelemaan stipendimatkailun ehkä toiste esiintulevia samankaltaisia jäännöksiä.

Tuonin siis ensiksi paikalta sen 1-1,5 dm. vahuisen turvepeiton. Heti huomasin olevan tekemisistä kaivamalla tehdyn asunon-, nähtävästi kodansijan kausta, joka oli muodoltaan hiukan pitkulainen ja joka puolelta reunuksen tai matalan vallin ympäröimä (puir. n. 1). Kun maa viettää tästi pohjoisesta etelään, oli tuo reunus luoteis-, pohjois- ja koillispuolelta seinäntäpäinen ja 20-35 cm. korkea, jota vastoin se muilla sivuilla oli vallintäpäinen ja matalampi, vaan n. 10 cm. korkea, mutta ulkopuolelta katsoen ei sitä kukaan. Tämän ympärysköihin itäpäässä näkyi matala vinoon menevä keskeymä, ollen kuitenkin hiukan ylempänä permannon pintaa, joka oli vaakasuora, mutta hiukan reunalle käännytynyt. Kehä oli sorahiiekkää. Asunontija, jonka pituus idästä länteen oli 4,7 m. ja leveys 3,5 m., peitti tumma hiekkakerros, jonka kuitenkin keskeytti keskustasta lähes pohjoiseen reunustaan ulottuva n. 1,5 m. pituinen, 15 cm. korkeinen ja kerkeltä 60 cm. levyinen soikea ja keltainen lietaapenkki sekä kalliisuuskassa oleva

paristakymmenestä erikokoisesta mukulakivestä jokseenkin
neliön muotoon ladottu 1 m. laajuinen ja 10-25 cm. korkea
epätasainen tulisija. Ryhtyen ensiksi tarkastamaan noita kor-
keampia paikkoja, puhdistelin luokalla tulisijan kivet ja
niiden raot, josta tuli ensin joitakin hiilenpalasia ja muuta
mää ukonkivisiruja. Tunnaisempi palanuton hietskaa myös näkyi
kivien alla. Jätin tulisijan paikalleen. Kävin sitten kiikoksi
tuohon hietapeuskisiin, porstaukseen siitä kerroksen toisensa perästä
n. 1/2 m. syvyydelle, jossa tuli kirosi eteen (heinäkiven alusta).
Alusta tuntui maa lukuuteltua, mutta kävi lopulta ~~kein~~ kiinte-
ämmäksi. Sieltä täältä löytyi someron seasta hiilenpalasia ja pie-
miä kvartsihappaleita sekä pääasiassa molemmista päistä 5-25
cm. syvyydeltä arinosti alospäin meneviä juovia punaista hietsaa.
Tun muuta ei näkynyt, löin maan paikalleen. Selvästi näkee,
että tuo hietaöyräs on tulen kanssa ollut jonkunlaisissa teke-
missä, mutta sen tarkotusta en ymmärrä. - Aloin sitten kodan-
sijan lämpipäistä lähtien porstaa tuota kulttuurikerrosta, jonka
seasta sieltä täältä kiviä häimöiti. Mutta se oli kuin hyvin ohut,
vaan 2-5 cm paksu, ja alla tuntui aina kivi, keuhka miittä hy-
vänsä. Ei auttanut muu kuin arvata, että siinä oli jokseenkin
tasainen ja melkein yhtenäinen - keskeytyksenä oli vaan tuon hieta-
peuskien kohta - mukulakivillä lasketun permauton. Kulttuuriker-
rosta porstaukseen löytyi siitä paljon kvartsiiruja ja -happaleita,
enemmän paikan keskustasta itään ja etelään sekä siltä väliltä.
Hiilenmurujakin tuli paikotellen näkyviin, enemmän ihan lounaitim-
mästä murhasta, jossa ei enää kiivittytäkään ollut. Tuo kivien
koloja oli muuten hankala tarkastaa, nostelin ne pois ja keuhon
läjään - seikka joku myöhemmin kaduin. Ne olivat enimmäkseen
sileitä veden kuluttamia "ravelikiviä", joiden läpimitat vaihteli
5-15 cm:in, ja oli niitä väliin kahdestakin kerroksesta. Hieta-
kaupunki eteläpäistä 1/2 m. länteen oli pieni syvennys, n. 40 cm
läpimitaten, sekin kivillä lasketun mutta ne näyttivät pala-
neilta ja alta löytyi paljon veripunaisista hietsaa. Siinä näytti

x) Jokseenkin samanmuotoinen ja -kokoinen öyräs oli myös kodansijan
ulkopuolella, sen luoteispuolesta n. 4 m. pohjoiseen. Mikäli huomasi tuon
pintapuolta vähän kaivettua, oli siinäkin näkyvillä joku hiilenpa-
lauen ja pari kvartsihappaleita.

Sis ~~näyttää~~ olleen toinen tulisija, mutta paljon pienempi kuin ensimmäinen ja tätä, vieläpä permantoakin, matalammalla. - Oli ensi isomman tulisijan läheinen ympäristö tarkastamatta eikä vielä ollut miltään löytyneet mitään kunnollista paikkaan jääneitä tammusta, joten oli jokseenkin happamella mielellä. Ryhdyn sentään vielä loppua lusikoimaan ja jospahan tulisijan länsipuolelta pirahtikin hiikkausta näkyviin pieni, kostean kiviin karvaiselta näyttävä ~~limsiomainen~~ kiersinpale, joka selvästi oli jonkun hiotun terä-aseen kärkipuolta. Paikka on siis totiaankin myöhemältä kivikaudelta, pääteli. Ja uskoani tuli se teikää, että vähän päästä löytyi tulisijan itäpuolelta keltaisesta hiikkausta - kiivytystä siinä ei enää ollut - 5 cm syvyydeltä kuivan ruusleipäpalasen näköinen levy, jonka hoksasin Savimukseen kappaleeksi ja vieläpä "kammalla" koristeluksi. Vielä tuli joku sellainen esine yhä lähempään ympärysketää, jonka muoksi sitäkin tarkastelin kodantijan kirkkupuolelta n. 1 1/2 x 3/4 m. laajuudelta alalta, ja kelta näitä enimmäin löytyikin n. 5-20 cm. syvyydeltä. Kaikkiaan sain niitä 23 kpl., joista enemmän kuin puolet koristeita ja "kammalla" jättämiä erilaisia jysteviväin ryhmityksiltä ja pyöreillä kuoppasilla. - Vaikapa niitä runkun kappaleita olisi nähtävästi löytyneet enemmänkin tältä paikalta, itse kodantijan ulkopuolelta, josta on pienoinen hongan vartioima kummuntapainen kookke, päätin kuitenkin lopettaa kaivamisen, koska arvelin jo enää hitaasti viitastuneeni ja paikan vaativan asiaan perehtyneen henkilön perinpohjaisempaa, tieteellisempää ja hedeelmällisempää tutkimustapaa.

Viitamevatko nuo kvarttikappaleet, joista monet ovat hyvin ohuita lastuja, siihen että paikalla on kiviaseita tehty, sitä en uskalla päätellä, varsinkin ^{kun} talleista ei paljoakaan jälleäkään löytyneet. *) Mutta siinä tapauksessa että tämän lähitölkä ovat toiset kotasijat, joista kertomuksestani olen tehnyt selvää, ovat samanaikaisia - mikä mielestäni on varsin todennäköistä - on tällä rakenteensa ja jätteilensä monista eroavaisuuksista päätellen ollut joku erikoinen tarkoitus.

Sitä, kuka paikalla ovat asuneet ja milloin, saavat asian *) Löytyi myös yksi ohut siipale valkeata limsiomaisista kivenä, yksi kylki kileänlainen, mutta hyvin epätrilinen kiviaseen kappaleeksi.

Antijät päättää. Vertauskohtishan on aluksi runksuntirjo-
leissa ja kodan rakenteessa. Sikäli kuin tiedän, eroaa tämä
kotipaikka lappalaisten tyypistä monesta kohden. Näin ollen
täytyisi sen olla heitä varhaisemmalla ajalla ja siis, jos
Düben on oikeassa¹⁾, olla vähintäänkin parin vuosituhannen
takaisen. Mutta tämä otaksuma tuntuu aivan liian roka-
kelta jo siksi, että paikka oli, vaikkapa ottaakin karun maa-
perän huomioon, niin ohuen maa-^{tri} oikeammin vaati turvelle-
roksen peittämä. Mutta kenties olisi puhuttu myös annettava
Fellmanille²⁾ ja otaksuttava asuinpaikan siltäkin olevan lapp-
palaisten, jos kohta vanhempien ja tavoltaan erilaisten lappa-
laisheimojen ajoilta.

¹⁾ von Düben: Lappland och lapparne, siv. 402.

²⁾ Fellman: Anteckningar II, 247-51.

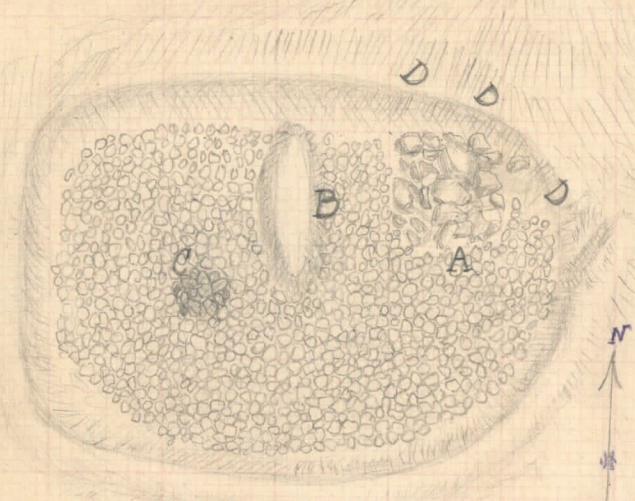
Elmarin Konev
M. M. Yhd.: n stipendiaatti.

Ilmari Ilosen pöytäkirja
vuoden 1909 stipendiaattikokou-
ksen jätetty SMY:n kokoukselle
3. 2. 1910

+ SM 1913 kassakirjoitus

Σ-Σ No. 13 →

No 1. Kotapajalla Kuopion pohjassa
Ennen kirkonkylän -

A tulitijä
B soratijä
C pölyn pöly ja hienon palaneiden kiviä alla
syvennys kivi tulitijä A.
D-D lehdeltä saarimukun kappaleita.

J. Itkonen.

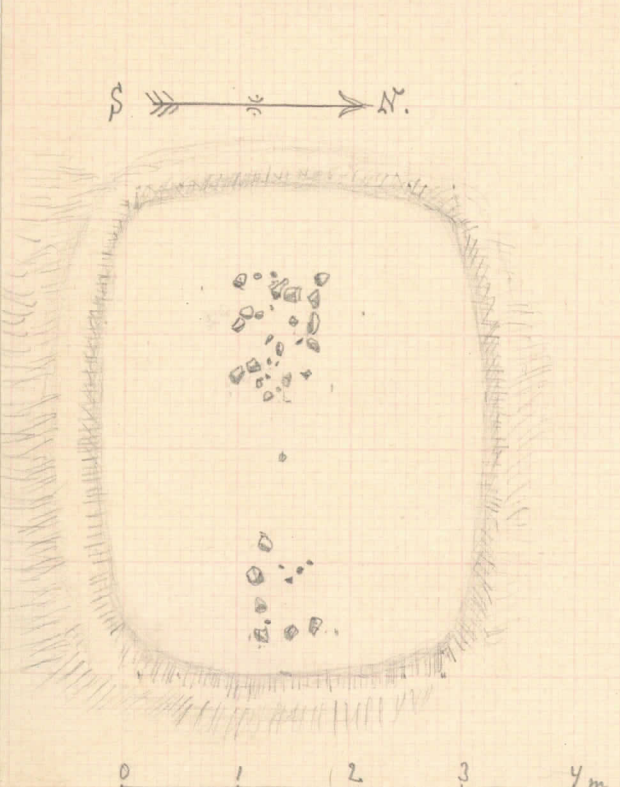

Pöytäliikun peliksi -
N = Runavalli.
K = Kivitys
f' = isompi tulitijä
f'' = pienempi tulitijä pöytä
h = hiikkatouros.
(Kivituksen pohjapinnat ei ole välttämättä sen muotoa
että merkittömän pöytä - vasta löytyneet kivet.)

Kartta 1

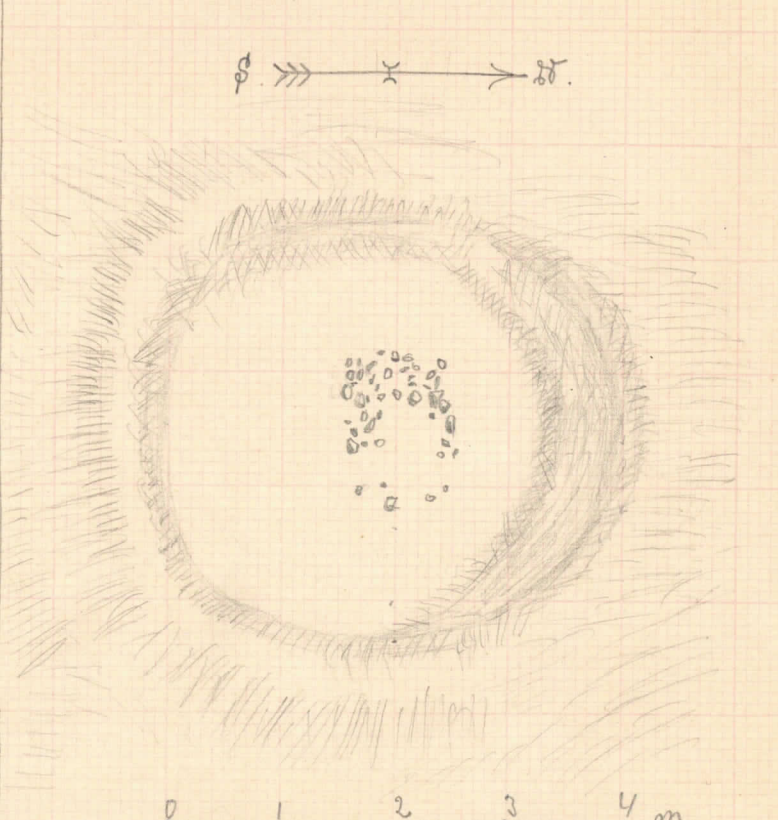
Σ-Σ No 13 →

No 2. Kotapajalla Kuopion pohjassa
lähellä Ennen kirkonkylän

J. Itkonen.

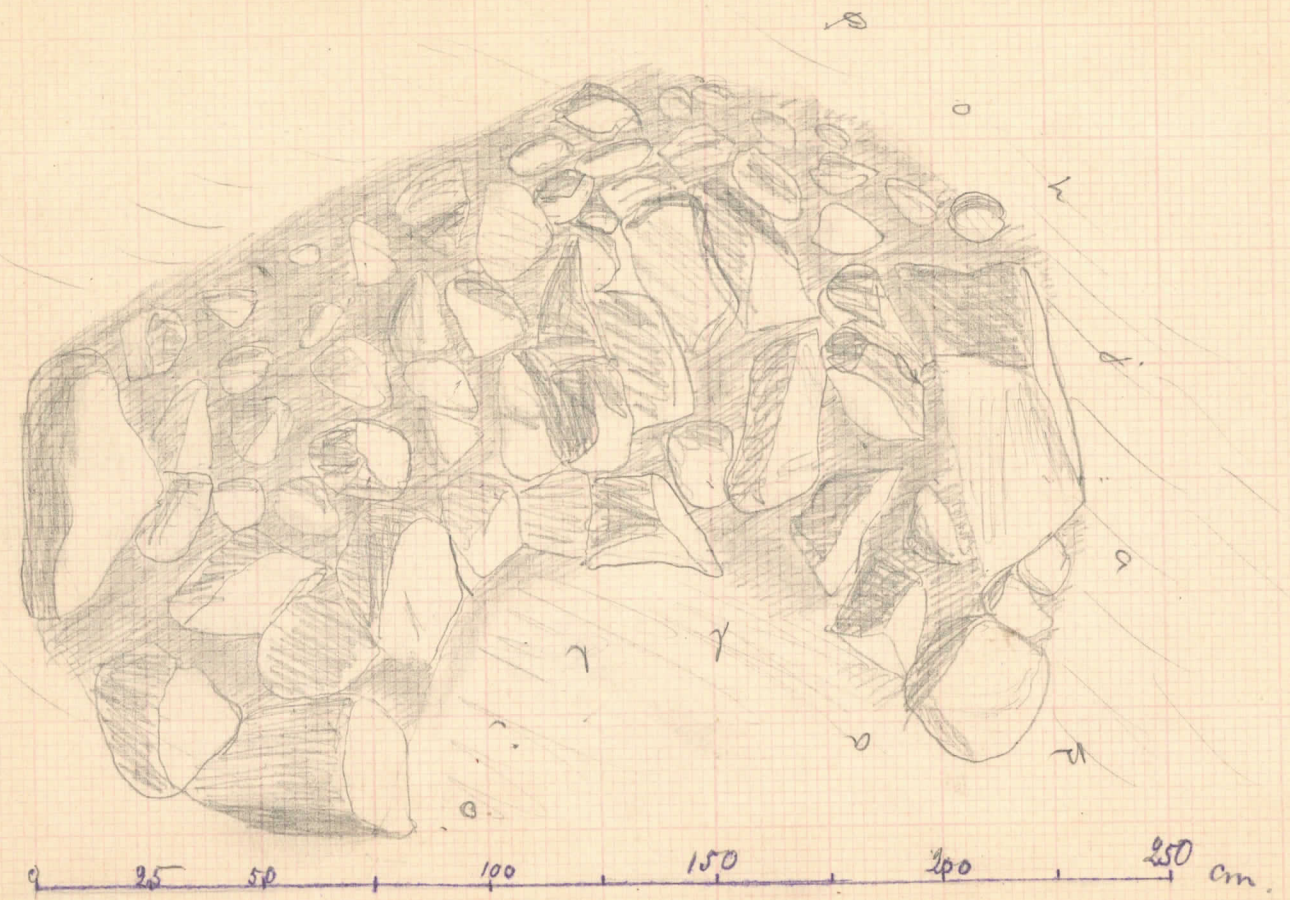
No 3. Kotapajalla lähellä edellistä?

Kartat 2-3

ε-ε No 69

J. Hkonen

N:o 4. Tullisijä yläosaan kuuluva jänne-
maku. -

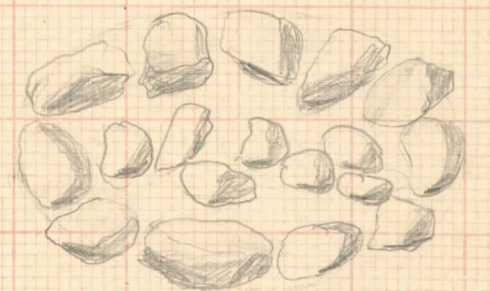
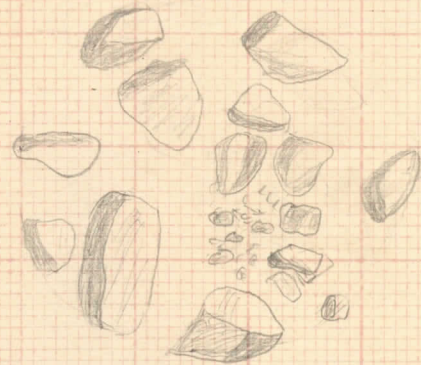
Kartta 4

ε-ε No. 61 →

ε-ε No 58 →

N:o 5. Tuleniji Ritakosken k. helmi.
0 20 40 60 70 cm

N:o 6 Pieni tuleniji (Metänhoit. vika-
talon kartanolla.)

Tämä kivi ei kuulu Tulenijaan.

J. Hkonen

0 15 30 45 60 cm

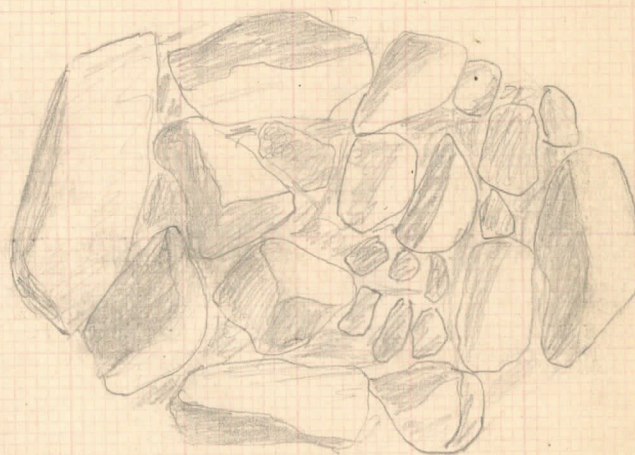
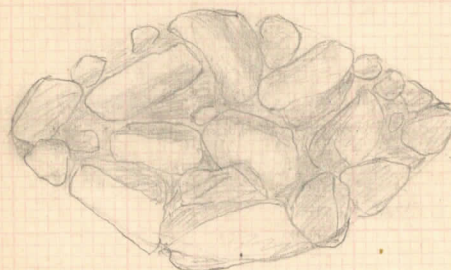
Kartat 5-6

N: 8 [E-E No. 62] →

[E-E No. 32?] →
462

N° 7. Tulitija Porokkotaniemessä Lyyron Rylän luona. -

N° 8. Tulitija Kenttäniemestä Ala-järven rannalla.

0 50 100 150 200 cm.

0 25 50 75 100 125 cm.

J. Itkonen.

Kartat 7-8

N° 9. Kivitas Nuketamajon ylimmästä "musk-Rinapajesta" -

0 1 2 3 4 5 6 7 m

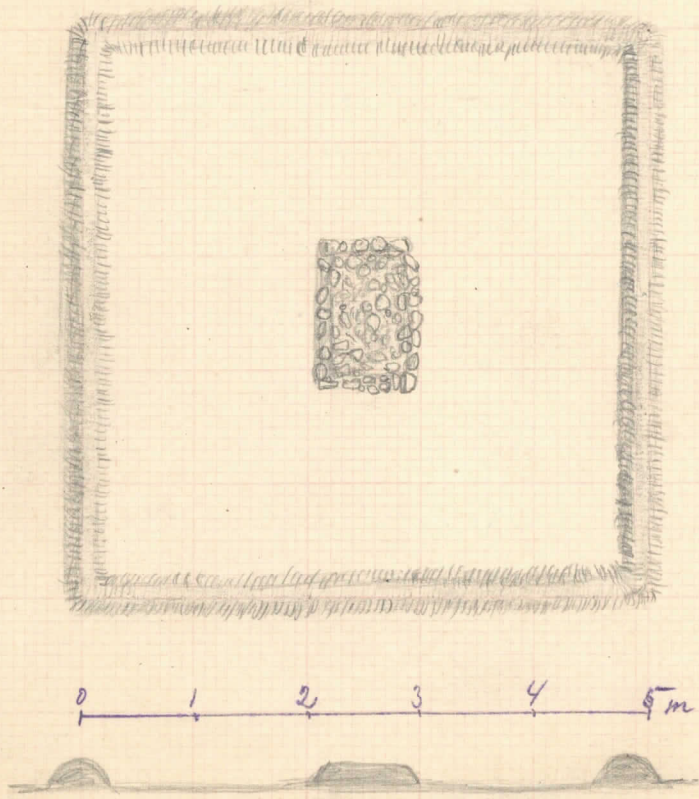
J. Itkonen.

Päättä katsottuna.

Kartta 9

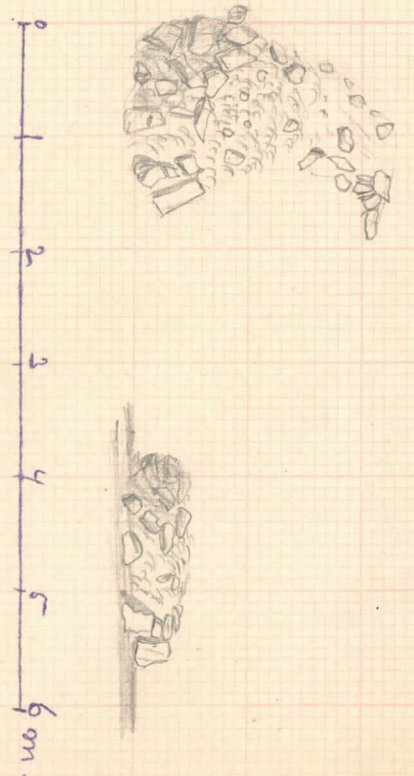
Σ-Σ No 32 ?

N° 10. Kofurijä Makkurajoen 2:destä "merkkim-
paikasta" -

J. Jtkonen

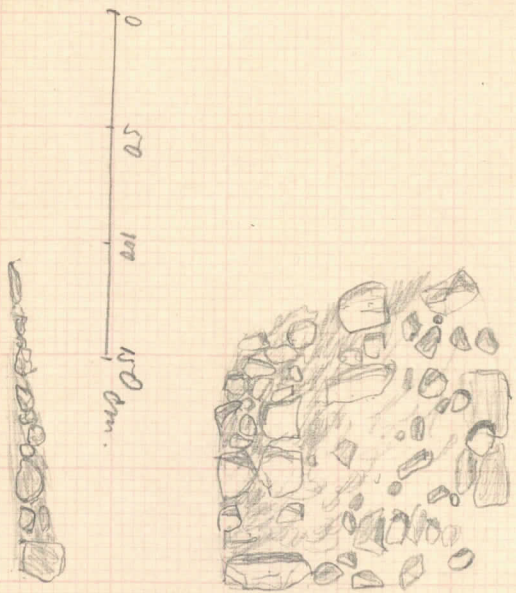
N° 11 Tulijä Smatan maikkeen (Suos.)

Kartat 10-11

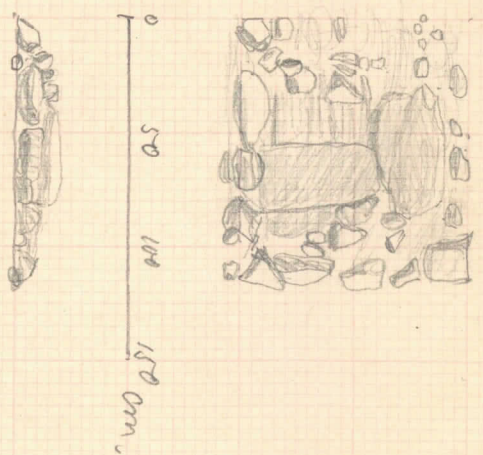
Σ-Σ No 66

N° 13. Tulijä Pitkan maikkeen puolesta 1 -

J. Jtkonen

N° 12. Mielikuisen kosta. Tulijä Seur-
maikkeen puolesta.

Σ-Σ No 65

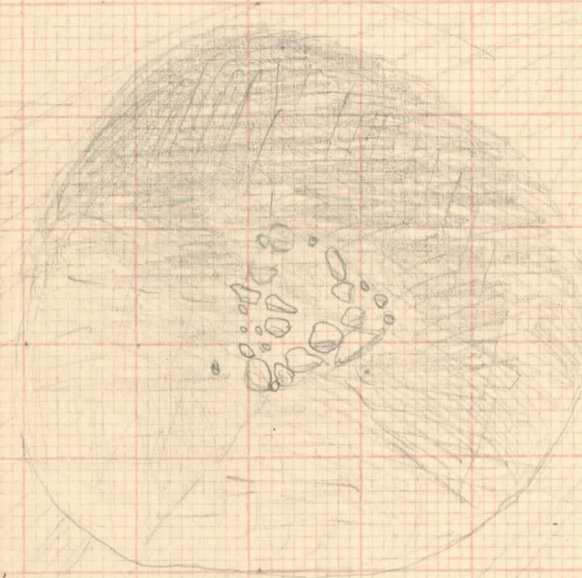
Kartat 12-13

ε-ε No. 70

ε-ε No 68

ε-ε No. 63

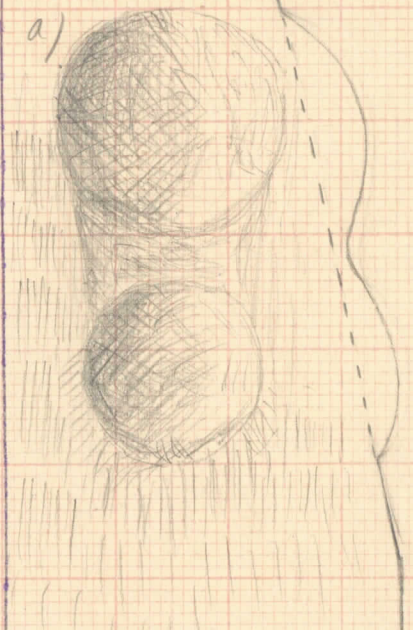
N° 14. Tulitijä läheltä Kuopionkatu,
(Tahkasammalla). -

0 50 100 150 200 250 cm.

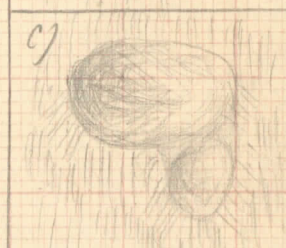
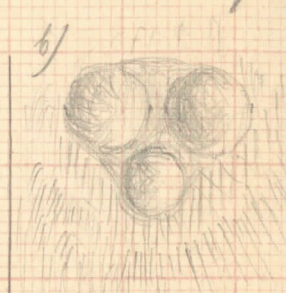
J. Jtkonen.

N° 15. Maanrintojen sijainnista Paksanajon
rannalla.

0 1 2 3 m

alkuperästä telkittyn!

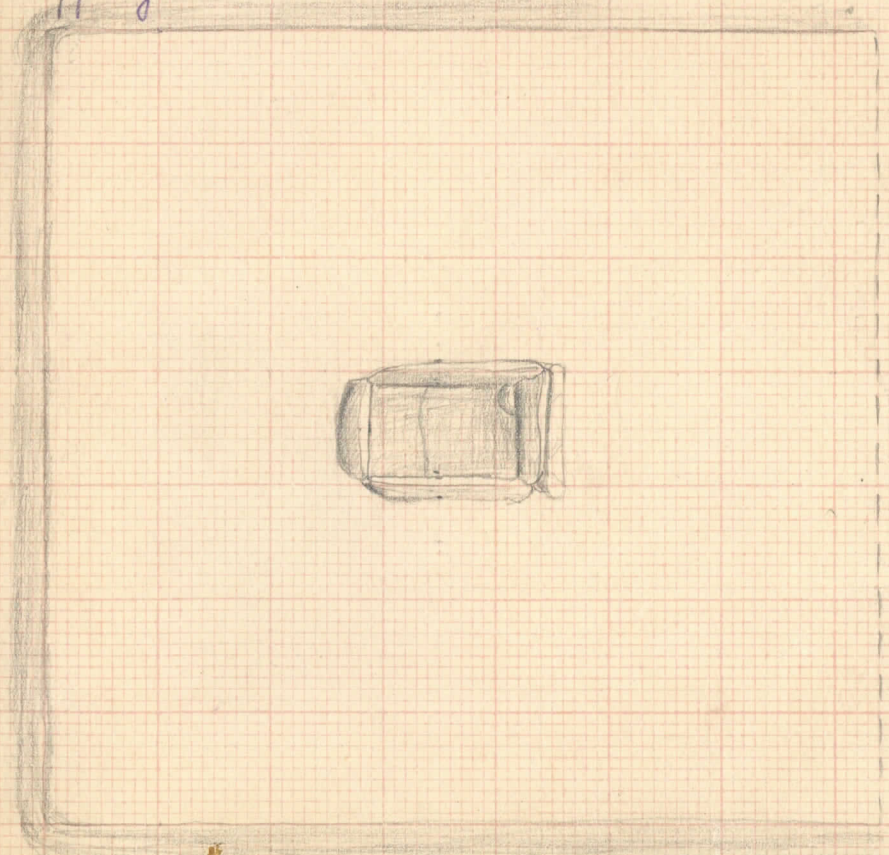

0 1 2 3 4 m

Kartat 14-15

N° 16. Hoidensaia Palkoniemestä
Käppi-john suusta. -

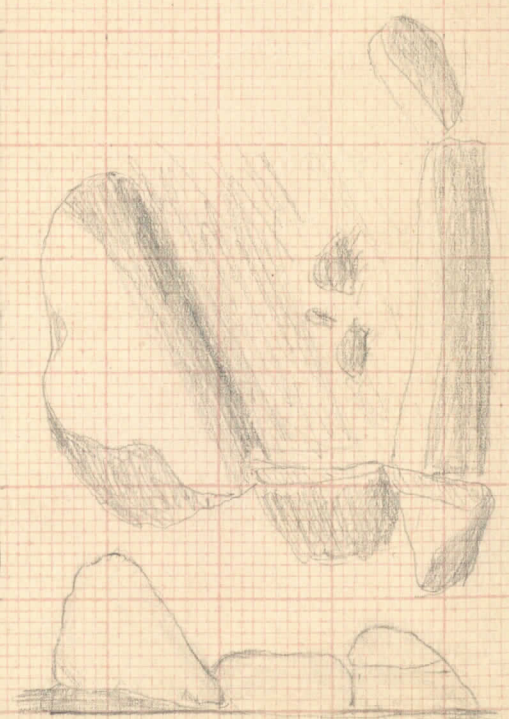
J. Jtkonen.

350 cm
200
100
50
0

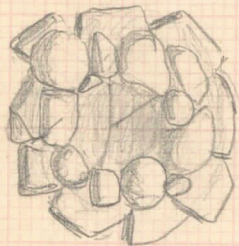
N° 17. Tulitijä edellisen
vieressä.

25 75 100 cm

Kartat 16-17

N° 18.

0 50 100 cm.

N° 19.

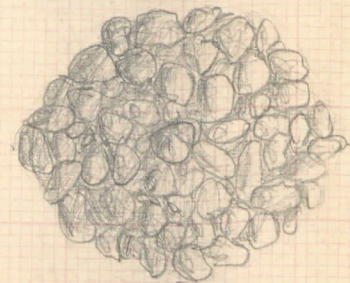
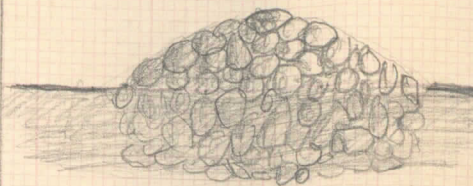

0 25 50 75 cm.

N° 20.

J. Hkonen

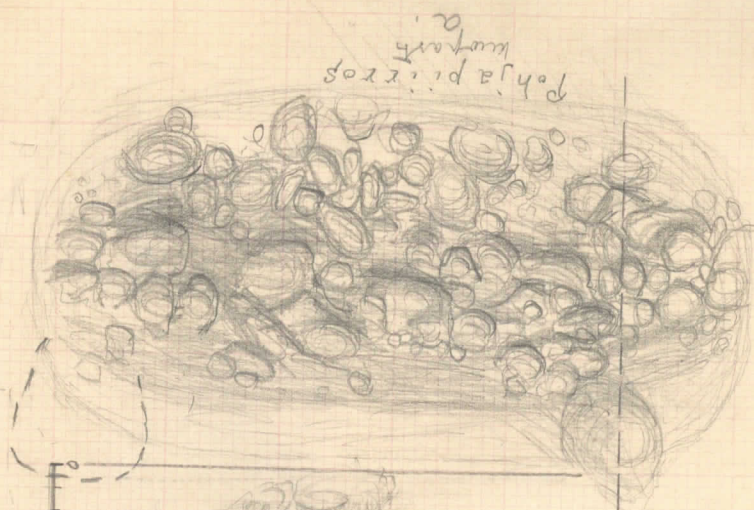
0 50 100 150 cm.

Muistis on tehty ja maanalaisen osan muoto mielikuvitusta!

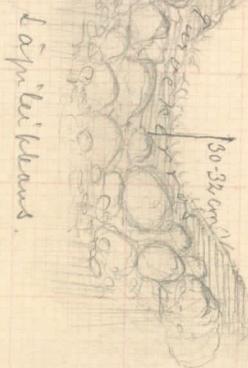
Kartat 18-20

ε-ε No. 12

unt. kartta 23

0 50 100 150 cm.

Maan ptk. Eto 1910.

J. Hkonen

Suunnittainen pöörös asema - pöörökseen a:lla merkitystä kuopasta liipileikkauksella.

Liipileikkauksen pituus- ja poikkileikkauksista kuopasta c.

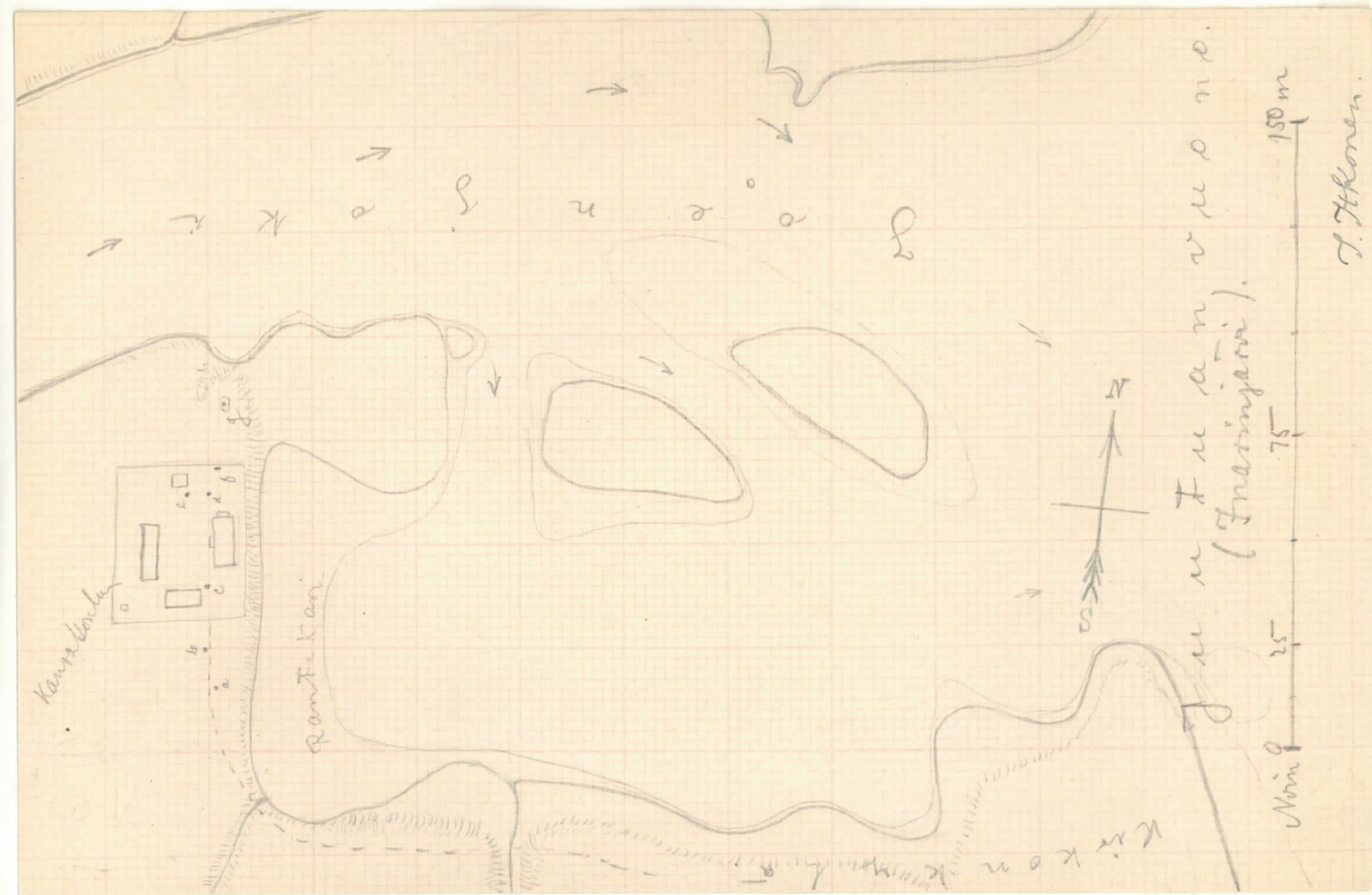
Samoin kuopasta d, molemmat liipileikkauksen päät.

Samoin kuopasta b.

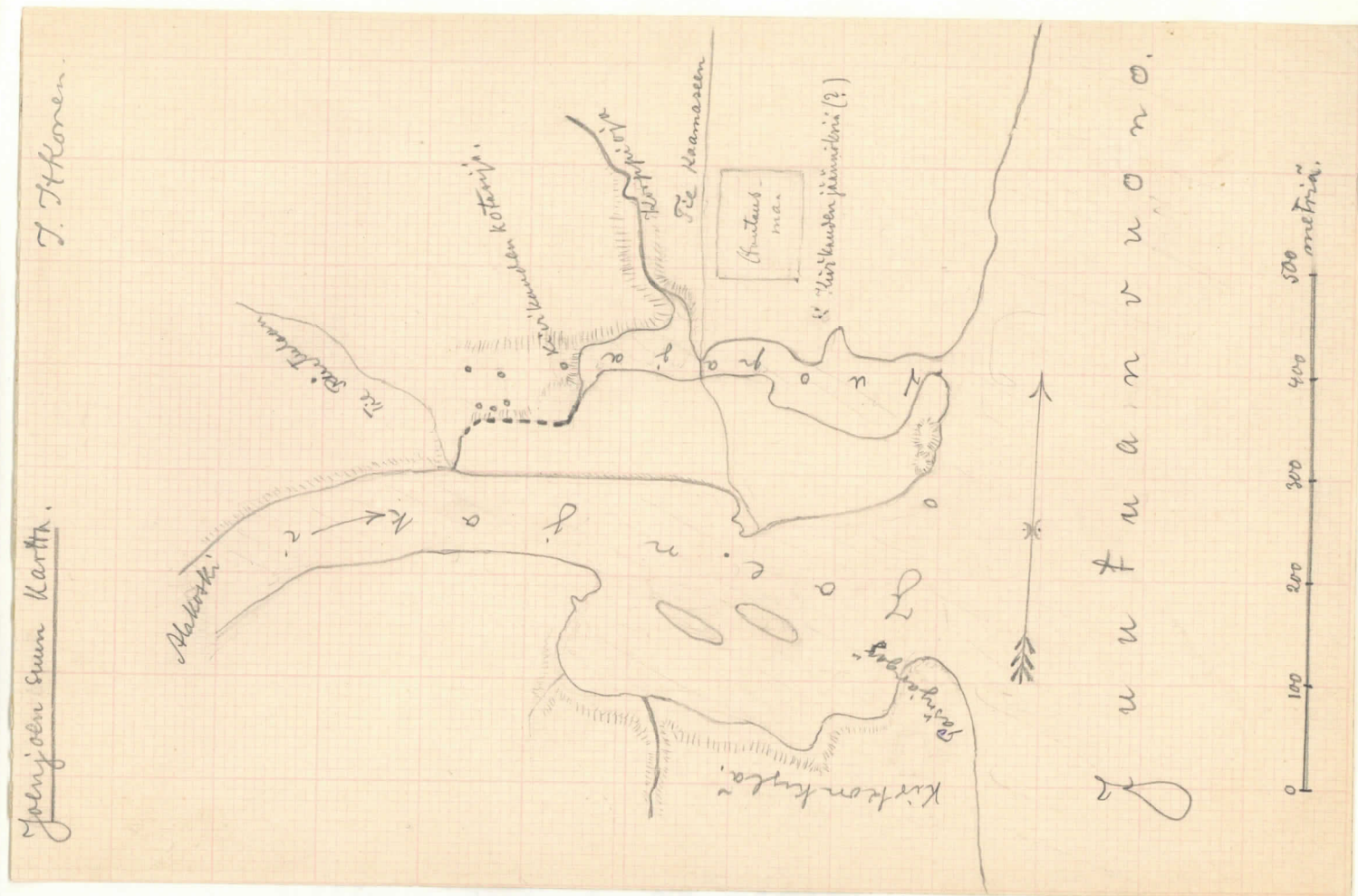
0 1 2 3 m.

Kartta 21

Asemapiiruksen aihe luma.
 Tuusulan kirkonkylän lausukoulun
 luona olevista tulirivijäistä.
 (Muistista piirretty)
 Helsinki 19.9.1910
 Ilmari Jtkonen

Kartta 23

Kartta 22

Porvoo ptk $\frac{3}{2}$ 1910

M. M. Y.

Tamella keui tämän kirjeen,
lähetän kertomuksen stipendiat-
koina tuloksista sekä kehoitami-
mainaisuuksia, molemmat eri lä-
hetyksinä. - Erinaisten esteiden
vuoksi, joiden väijäminen ei ole
oleut vallassani, on niiden perille-
toimittaminen viivästynyt näin kau-
van.

Mitä kertomukselle tulee, olen
sillä joskus epäsnyt ehkä lü-
aksi subjektiivisiin arvoiteluihin,
jotka mahdollisesti eivät paik-

Kaava puolusta. Mutta se
on sellaisessa tapauksessa pentu
va suureksi osaksi tietämättö-
myyteni takiaan, sillä minulla ei
ole ollut liian aikaa eikä tilaa
senttä tutustua muinaistieteelliseen
kirjallisuuteen, muneen paitsi J.R.
Aspelinin kirjaseen „Suomen asu-
kaat ja rakenn. aik.“, Appelgrenin
ja Castrenin kivilukunkertomuk-
sien sekä siihen mitä tältä alalta
Tellemannin „Anteckningar etc.“ ja
v. Dübenin „Lappland...“ sisäl-
tävät.

Vaikka tietysti olisi ollut
toivottavaa, että olisi saatta-
nut tarkastukseksi ulottaa koko
Suomen alueen, vielä jos Tenon
varten Utöjorokin puolelle, on ku-

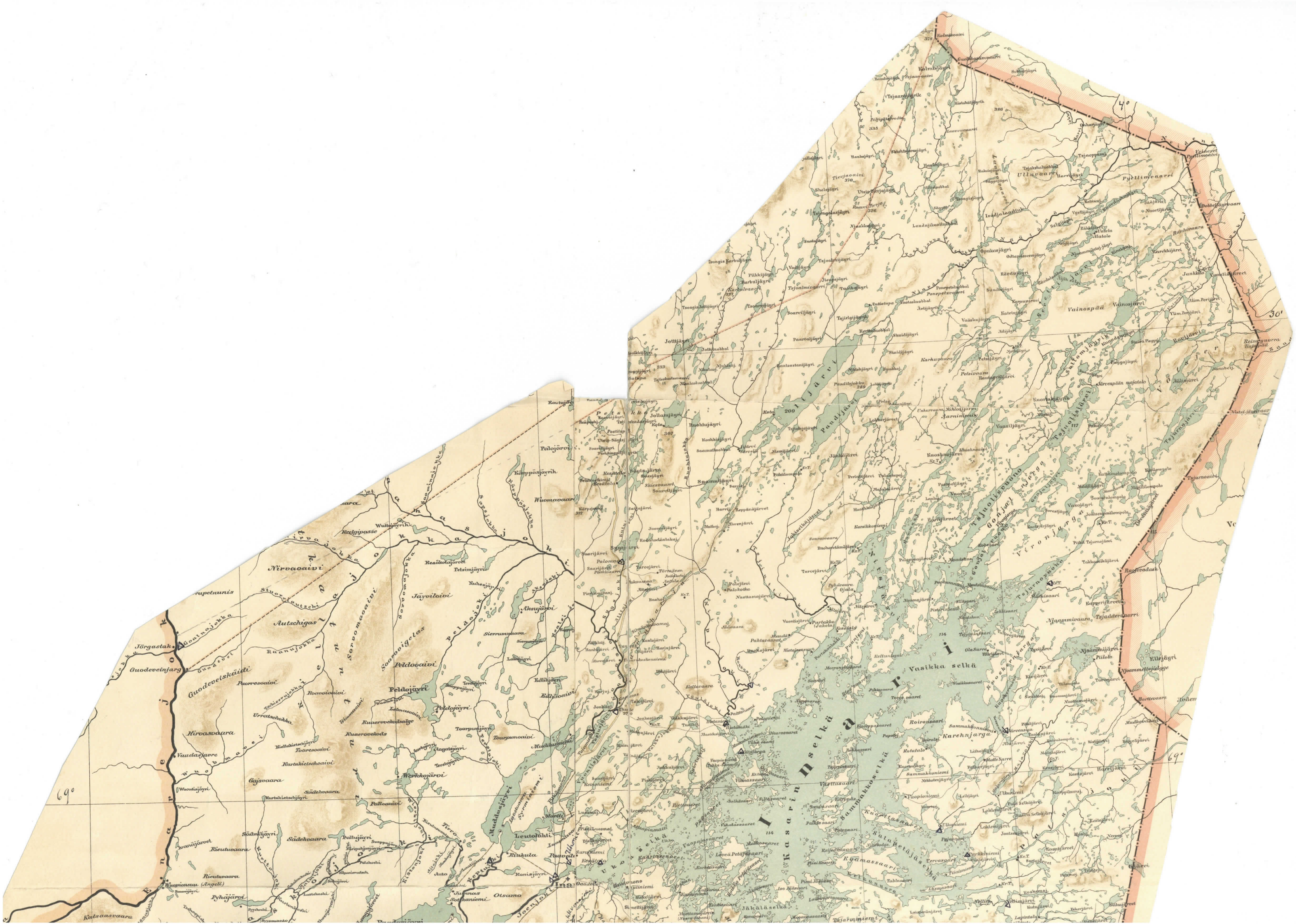
tenkin, huolimatta alueella seorista,
mistani lähes 50 matkapäivästä,
jona olen taivaltanut yli 1500
km., huomiotähtänyt keuhkkaa
vaan pääasiallisesti Suurijärven
ympäristöihin. Tietysti milläkin
suduilla vielä olisi näkemättä mah-
dollisesti moniakin kuinteja, todella-
kin muinaisia jäännöksiä, asunnon-
sijojä, mutta kun harvaksuuden vä-
estö yleensä ei sellaista olemasta-
loa aavistakaan, on etsiminen
vaikeata ja löytämisen satunnaista.
Kertomusta seuraa, paitsi muuta-
mia piirrosten tapaisia, myös Suuri
Kartta, johon kuitenkin en ole teh-
nyt muita merkintöjä kuin tietoni
joutuneista kiviaseitten löytöpaik-
koista, osaksi siitä syystä, että

useat näistä samalla osoittavat
kivikaut. asuin - tai tulisiija, osak.
Sen vuoksi, että luulin kartasta ol-
van kertomuksen johdolla jokseen-
kin helpoaa päätellä kaikkien luo-
mattavien paikkojen asemat ja myös
osaksi sen takia, että "Kentät" eivät
mielestäni yleensä ansaitsekaan
merkittämistä, jotapaitti niiden osoitta-
minen Suurin länsipuoliskon van-
hasta, villä aivan epäpitävästi
kartasta olisi ollut mahdotontaakin.

Vajavuuksien oikaisemisesta ja
ehkä puuttuvien tietojen antamisesta
sa olen kykyä mukaan Teidän
Räyhkärivissänne.

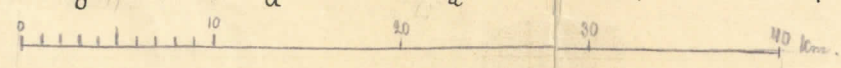
Suuri 1/10.

Tuennittään
Elmarin Koney

Merkkien selitys:
 △ kivise löpöläy.
 ▲ uusia alluvia löpöläy.
 ▽ epäselvä kivise -".

30' 1° 30' 2° 30' 3° 30'

Raututunturi

saariselkä

30'

1°

30'

2°

30'

3°

30'